

ŠTANDARDIZÁCIA GEOGRAFICKÉHO NÁZVOSLOVIA

Zborník materiálov zo seminára

BRATISLAVA 2010

Názov: Štandardizácia geografického názvoslovia (Zborník materiálov zo seminára konaného dňa 17. júna 2010 v Bratislave)

Vydavateľ: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

Autor: kolektív

Počet strán: 84

Náklad: 85

Vydanie: prvé

Tlač: Geodetický a kartografický ústav Bratislava

Rok vydania: 2010

Príspevky boli prevzaté z originálov dodaných autormi. Vydavateľ nezodpovedá za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov

OBSAH

Predslov	4
Úskalie štandardizácie geografických názvov	5
Interdisciplinárne aspekty štandardizácie geografického názvoslovia	19
Legislatívny rámec štandardizácie geografického názvoslovia	25
Uplatňovanie odporúčaní OSN	37
Jazyková problematika štandardizovaných názvov geografických objektov	54
Zásady používania slovenských endoným a cudzojazyčných exoným v cudzojazyčných textoch	60
Kontinuita niektorých názvov v Turci zo stredoveku.*	70
Názvy obcí v urbárskych spisoch Liptovskej stolice v 18. storočí	75

PREDSLOV

Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky pripravil na 17. júna 2010 Seminár o štandardizácii geografického názvoslovia. Seminár s týmto zameraním organizujeme prvýkrát. Naším zámerom je informovať odbornú verejnosť a záujemcov o aktivitách a postupoch v oblasti štandardizácie geografického názvoslovia, ktoré je významnou súčasťou kultúrneho dedičstva každého národa a zároveň akousi vstupnou bránou k poznávaniu okolitého sveta. Jednotlivé referáty sa venujú legislatíve, ktorá štandardizáciu geografických názvov upravuje, metodike štandardizácie, problémom súvisiacim s rozhodovaním o podobe názvov, histórii používania geografických názvov, jazykovej problematike, používaniu geografických názvov v prekladoch slovenských textov do cudzích jazykov, interdisciplinárnym aspektom štandardizácie.

Pri tejto príležitosti sa chceme osobitne poďakovať predsedom Názvoslovnej komisie Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, prvému Milanovi Majtánovi a terajšiemu Matejovi Považajovi a členom komisie za ich záslužnú činnosť, ktorú vykonávajú na poli štandardizácie geografického názvoslovia.

Ďakujeme autorom a prednášateľom za ich príspevky a želáme tomuto semináru dobrú pracovnú atmosféru a úspešný priebeh.

Úskalie štandardizácie geografických názvov

Doc. Ing. Imrich Horňanský, PhD.

Úrad geodézie, kartografie a katastra SR

Chlumeckého 2, 821 02 Bratislava

imrich.hornansky@skgeodesy.sk

1. Podstata geografických názvov a ich význam

Geografický názov (ďalej iba „GN“) jazykovými prostriedkami jednoznačne, stručne a jasne určuje, identifikuje a individualizuje geografický objekt, a tým umožňuje a zľahčuje orientáciu na mape, orientáciu v teréne a z komplexnejšieho pohľadu zľahčuje aj spoločenskú komunikáciu. Štúdium geografických názvov pomáha odpovedať na otázky prečo a ako vznikli tieto názvy, ako sa menili a vyvíjali tieto vlastné mená aj v našom okolí, čo pomáha uspokojovať prirodzenú zvedavosť po vlastnom osude, po vlastnej histórii. Navyše toto štúdium pomáha vysvetliť prečo a ako dlho jednotlivý geografický názov trval, ako zanikol a to spravidla v súvislosti so skutočnosťou, ktorú názov pomenúval. Geografické názvy sú omnoho viac než iba obyčajné slová zložené zo slovného základu a z predpôň a z prípon a určitým spôsobom gramaticky ohýbané. Každý geografický názov vznikol v konkrétnom priestore a čase. S geografickým objektom je jeho názov spätý do tej miery, že odráža nie iba vybranú stránku dejín tohto objektu (napr. kultúrnu, hospodársku, politickú), ale aj osvetľuje etnickú a sociálnu príslušnosť ľudí, ktorí ho pomenovali a ktorí tieto názvy používali (je svedectvom o ich jazyku, o ich ideológii, o ich vzťahu k zemepisnému prostrediu, k susednému obyvateľstvu a pod.). Pôvodný význam geografických názvov, ktorý bol v dobe pomenovania väčšinou úplne priezračný, sa postupom času mohol stále väčšmi zatemňovať, až sa geografické názvy stali čistou abstraktnou značkou, ktorá nemá na prvý pohľad súvislosť so svojim niekdajším významom.

Význam geografických názvov je mnohoraký. Geografické názvy v spojení s mapami pomáhajú pri štúdiu a spoznávaní predchádzajúcich, dávnejších tvárností terénu na základe terénnych povrchových znakov súčasného reliéfu, ktoré sú predmetom mapovania a následne sa stávajú obsahom mapy. Štúdium geografických názvov je veľmi dôležité aj z kultúrneho hľadiska, lebo predstavuje neoceniteľný zdroj informácií pre viaceré vedné odbory (história a vývin jazyka, jeho slovnej zásoby, dialektológia, porovnávací lexikológia, interpretácia slovtvorných postupov, história osídlenia krajiny, história medzietnických presunov a migrácií, história kultivácie poľnohospodárskej pôdy a lesnej pôdy, história dopravy a pod.). Štúdium geografických názvov a rozmiestnenia objektov nimi pomenovaných v krajine slúži ako pomocný nástroj aj pre archeológiu, etnografiu, demografiu, antropológiu i geografiu; má význam výchovný a didaktický. Pri výpočte

významov geografických názvov nemožno obísť ich národnoreprezentatívnu (štátnoreprezentatívnu) funkciu.

2. Charakter geografických názvov z územia Slovenska

Prevažná väčšina názvov geografických objektov z územia Slovenska má slovenský, resp. západoslovenský charakter a pôvod. Pri jazykovedných analýzach možno však v geografickom názvosloví na území Slovenskej republiky rozpoznať aj predslovenské alebo aj novšie inojazyčné prvky, napr. nemecké, maďarské, rusínske (v oblastiach s týmito národnostnými menšinami) a poľské (v oblastiach s prechodovým slovensko-poľským goralským nárečím). Je to výsledok osídľovacích a migračných pomerov, ako aj vývinu štátneho a spoločenského zriadenia a administratívy (štátnej správy) na území Slovenskej republiky. Historické vlastné mená predstavujú najväčšie množstvo najstarších dokladov o slovnej zásobe staršej slovenčiny a množstvo preukazných dôkazov o kontinuitnom vývine slovenčiny ako národného jazyka Slovákov z praslovančiny. ([12], Majtán, 1996, s. 145). Geografické objekty na Slovensku dostali názvy väčšinou od slovenského etnika, ktoré toto územie osídlilo, nebolo nikým vymenené, ani vytlačené. Názvy prekonali storočia, sú historické a autochtónne (pôvodné).

3. Podstata štandardizácie geografických názvov

Druhá polovica dvadsiateho storočia znamenala aj v oblasti toponymie slovenských nesídelných geografických názvov intenzívne zapojenie sa do systematickej štandardizácie geografických názvov. Štandardizácia geografických názvov je osobitne podrobne regulovaná i z medzinárodného hľadiska a to z platformy Organizácie Spojených národov. Štandardizácia geografických názvov v zmysle § 2 ods. 15 Zákona NR SR č. 215/1995 Z. z. o geodézii a kartografii znamená súbor opatrení zabezpečujúcich jednotnosť geografických názvov a záväznosť ich používania. [2] Identickú definíciu štandardizácie geografických názvov obsahuje aj Slovenská technická norma STN 73-0401-2. [3, s. 53] Pod štandardizáciou geografických názvov treba rozumieť ustanovenie konkrétnej písomnej podoby názvu daného geografického objektu a tiež podmienok používania tejto podoby.

V rokoch 1974 – 1981 sa uskutočnila štandardizácia geografických názvov z úrovne podrobnosti Základnej mapy Slovenskej republiky 1:50 000 z územia Slovenska a nadväzne na tento krok v období 1983 – 1994 nasledovala štandardizácia geografických názvov z podrobnejšej úrovne zodpovedajúcej obsahu Základnej mapy Slovenskej republiky 1:10 000 tiež z územia celého Slovenska. Dovedna bolo štandardizovaných 68 314 geografických názvov ([1] a [4], Horňanský, 1995). Následne v rokoch 1996 – 2000 bolo štandardizovaných 15 791 názvov trigonometrických bodov z územia Slovenskej republiky.

Štandardizovaná podoba geografického názvu musí zohľadňovať skutočne používaný názov, aby bola prakticky používateľná a súčasne musí rešpektovať normy a zákonitosti spisovného jazyka, aby plnila aj normatívnu a dokumentačnú funkciu. Jednotné písanie štandardizovaných podôb geografických názvov prináša úsporu, predchádza prípadným omylom a nedorozumeniam medzi používateľmi týchto názvov, zvyšuje výchovnú, kultúrnu a spoločenskú úroveň obyvateľstva, skvalitňuje informačnú komunikáciu, prispieva k zvýšeniu národnej reprezentácie a zvyšuje medzinárodnú prestíž štátu.

4. Problém štandardizácie geografických názvov

Ťažiskovým krokom štandardizácie geografického názvu je rozhodovanie, do akej miery je vhodné a potrebné zistenú lokálnu nárečovú podobu názvu geografického objektu alebo spoločensky nevhodnú podobu názvu prípadne obsahovo nevhodnú podobu názvu alebo gramaticky a pravopisne nesprávne utvorenú podobu názvu upravovať do štandardizovanej podoby ([12], Majtán, 1996). V období rokov 1947 – 1948 sa uskutočnila rozsiahla celoplošná úprava názvov obcí, ktorej výsledky sa reflektovali vo Vyhláske Povereníctva vnútra z 11.6.1948 č. 964 Úradného vestníka o zmenách úradných názvov miest, obcí a osád. Mnohé teoretické aspekty tejto úpravy sa na odbornom fóre intenzívne diskutovali najmä na 1. slovenskej onomastickej konferencii v Bratislave 4.-6. decembra 1967. Konsenzuálne výsledky tejto často aj kontroverznej odbornej diskusie sa prevzali do neskorších podrobných interných predpisov rezortu geodézie a kartografie regulujúcich štandardizáciu názvov nesídelných geografických objektov a špecifických sídelných objektov. Podrobná procedúra štandardizácie geografických názvov bola v rokoch 1974 - 1994 usmernená internými predpismi a počnúc rokom 1995 predovšetkým všeobecne záväznými právnymi predpismi. Podľa nich sa upravovali do štandardizovanej spisovnej podoby:

- nárečové prvky hláskové (napr. *Luštek* → *Lúžtek*, *Šefranica* → *Šafranica*, *Hrunok* → *Grúnik*, *Kyčera* → *Kýčera*, *Jalšiny* → *Jelšiny*, *Na rozcestí* → *Na rázcestí*, *Malé Bardo* → *Malé Brdo*, *Na travnikoch* → *Na trávnikoch*, *Dzerava skala* → *Deravá skala*, *Mravenčie kruhy* → *Mravčie kruhy*, *Kadubný* → *Kadlubný*, *Agáčina* → *Agátina*, *Apátik* → *Opátik*, *Čeremošná* → *Čremošná*, *Jablonové* → *Jabloňové*, *Jasanové* → *Jaseňové*, *Ternovec* → *Trnovec*, *Terest'any* → *Trst'any*, *Berezovec* → *Brezovec*, *Zabrodie* → *Zábrodie*, *Čipkové* → *Šípkové*, *Borody* → *Brody*, *Čítáre* → *Štitáre*, *Somola* → *Smola* a i.),
- nárečové prvky gramatické (napr. *Pod kyselú vodú* → *Pod kyslou vodou*, *V Hubokém* → *V Hlbokom*, *Pod huru* → *Pod horou*, *Za humny* → *Za humnami*, *Medzi vrchami* → *Medzi vrchmi*, *Nad cestama* → *Nad cestami*, *Stehlíci* → *Stehlíkovci* a i.),
- pravopisne chybné alebo nesprávne gramaticky utvorené názvy (napr. *Prejtianský potok* → *Prejtiansky potok*, *Paňkov* → *Pankov*, *Klak* → *Kľak*, *Sysl'ova diera* → *Sysl'ia diera*,

- Vršatecké bradlá* → *Vršatské bradlá*, *Kadňanka* → *Kadnianka*, *Belské* → *Belianske*, *Beskydek* → *Beskydok*, *Suchovský háj* → *Sušiansky háj*, *Rybô* → *Rybie*, *Nižný Chmelenc* → *Nižný Chmelinec*, *Vápeník* → *Vápenník*, *Viesčanské* → *Viešťanské* a i.),
- prekladom inojazyčných názvov do slovenského jazyka (napr. *Vörös ér* → *Červený kanál*, *Almás tető* → *Jabloňový vrch*, *Rjaba skala* → *Jarabá skala*, *Rózsás* → *Ružová* a i.),
 - pravopisnou úpravou grafickej podoby inojazyčných názvov (napr. *Bucsuháza* → *Bučuháza*, *Csótfa* → *Čótfá*, *Gyotva* → *Ďotva*, *Döndös* → *Dendeš*, *Heckerová* → *Hekerová* a i.),
 - utvorením nového názvu bez ohľadu na pôvodné znenie názvu v prípade, ak sa inojazyčný názov nedal preložiť do slovenčiny alebo bol inak nevhodný (napr. *Malá Žomboj* → *Malá Železná priepasť*),
 - úpravou názvu obsahujúceho číslice alebo iné kódové znaky (napr. *Machnáč I* → *Veľký Machnáč*, *Machnáč II* → *Malý Machnáč*, *Hložec I* → *Predný Hložec*, *Hložec II* → *Zadný Hložec* a i.),
 - utvorením nového názvu v prípade spoločensky alebo inak nevhodného názvu obsahujúceho hanlivé a vulgárne slová, názvu pripomínajúceho osoby alebo inštitúcie, ktoré prejavili nepriateľské zmýšľanie voči nášmu národu a pod.

Súbežne sa konfrontáciou dovtedajších podôb názvov na skúmaných mapách s nárečovými lokálne používanými podobami názvov upravovali chybné názvy v minulosti prezentované občas ako nárečové podoby. Chybné podoby názvov boli dôsledkom v minulosti necitlivého alebo nekvalifikovaného terénneho zberu informácií alebo chybnéj úpravy počas kartografického spracovania mapového produktu (napr. *Hninica* → *Hlinica*, *Buča* → *Duča*, *Búčok* → *Hučok*, *Koncový končiar* → *Koncový košiar*, *Koža* → *Kozia*, *Ostrý hrab* → *Ostrý hrb*, *Sapia hora* → *Capia hora*, *Mečiare* → *Močiare*, *Čerianka* → *Cerianka*, *Luhy* → *Lúky*, *Černík* → *Cerník*, *Bojačie* → *Bujačie*, *Výšky* → *Víšky*, *Kutňa* → *Kútna*).

Osobitná pozornosť sa v súčasnosti venuje rozsahom extrémne malej množine štandardizovaných geografických názvov, kde sa po dávnejšej štandardizácii týchto názvov konštatuje, že v čase štandardizácie neboli k dispozícii všetky relevantné informácie, že neboli k dispozícii súčasné vedecké poznatky historických a etymologických štúdií prípadne, že sa z rozličných dôvodov v etape štandardizácie nepostupovalo dôsledne. V takýchto prípadoch sa jednotlivé konkrétne názvy opätovne analyzujú, diskutujú a vo výslednici možno konkrétnu v minulosti štandardizovanú podobu geografického názvu výnimočne prehodnotiť a znovu ju v inej, z dnešného pohľadu korektnej, podobe štandardizovať. Takúto kategóriu názvov, ktoré boli predmetom prehodnotenia svojej štandardizovanej podoby, predstavíme na niekoľkých príkladoch.

4.1. Maglov → Mohylov

Štandardizovaný geografický názov *Maglov* (pole aj kanál, katastrálne územie Veľké Kosihy, KN, ZM 10: 45-34-08) „konzervoval“ modifikovanú maďarskú adaptáciu pôvodnej podoby slovenského názvu *Mogyła* (s hláskou *g*), ktorú prebrala maďarčina; táto podoba bola z maďarčiny späť prevzatá s drobnou úpravou do slovenčiny bez toho, že by názov v slovenčine prešiel prirodzeným vývojom do podoby *Mohyla*. Navyše, paradoxne, les susediaci s poľom a kanálom *Maglov* mal štandardizovaný názov *Mohyla*. Pôvod názvu *Mohylov* súvisí s apelatívom *mohyla* vo význame „hrob s násypom alebo s navíšenými kameňmi najčastejšie v predkresťanskom období“ (pozri aj [13], Stanislav, 1999, s. 71, 247). Pomenovací proces reflektoval pôvodne miesto, lokalitu, časť terénu s výskytom mohýl. Hláska *g* v názve *Maglov/ Mohylov* ukazuje, že pomenovací proces prebehol v slovenčine pred 2. polovicou 12. storočia a že maďarčina prevzala názov zo slovenčiny ešte s hláskou *g*. Názov neprešiel v slovenčine prirodzeným vývojom *g* → *h*. Apelatívum *mogyła/ mohyla* maďarčina zo slovenčiny neprevzala. Vývoj názvu bol nasledovný: slovensky (slov.) *Mogyła* → maďarsky (maď.) *Magló* → slov. *Maglov* → po novej štandardizácii slov. *Mohylov*. Pozri aj názvy z tohto slovného základu, ktoré prešli týmto prirodzeným vývojom: *Mohyla* (les, katastrálne územie Veľké Kosihy, KN), *Mohyla* (lúka, katastrálne územie Mad, DS), *Mohyla* (pole, katastrálne územie Gabčíkovo, DS), *Mohyla* (pole, katastrálne územie Okoč, DS), *Mohyla* (vrch, katastrálne územie Liptovská Teplička, PP), *Mohyly* (pole, katastrálne územie Holčíkovce, VT), *Mohylka* (les, katastrálne územie Vyšný Mirošov, SK), *Mohylka* (les, katastrálne územie Hrabovec, HE), *Mohylka* (kopec, Zvala, SV), *Mohylky* (kopec, Okružná, PO), *Mohylné* (les, Zbojné, ML), *Mohylianka* (pole a kanál, Pezinok, PK), *Vyšná Mohyla* (les, Harvelka, CA), *Pri Mohylovci* (Pažiť, PE), *Mohylnica* (les, Horná Ves, PD) . Toponymá so slovným základom *mohyla* sú známe i zo širšieho celoslovenského prostredia. L. Kiss v [8] vysvetľuje pôvod názvu maďarskej obce pri Győri *Maglóca* zo slovanského *Mogilica*. Severozápadne od Miškovca v katastrálnom území obce Varbó je hon *Mahóca* (← *Mohylovica*?) Hláska *h* v názve *Mahóca* ukazuje, že adaptačný proces prebehol v maďarčine po 2. polovici 12. storočia a že maďarčina prevzala názov zo slovenčiny už s hláskou *h*. Severne od Kazincbarciky v katastrálnom území obce Kánó je hon *Miglic* (← *Mogilec*?). Substitúcia slovenského (slovanského) slova *mogyła* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za *magló* je v zmysle zákonitostí maďarčiny. [5] Nová štandardizovaná podoba geografického názvu je *Mohylov*.

4.2. Baranč → Branč

Štandardizované geografické názvy *Baranč* (les, katastrálne územie Čoltovo, RV, ZM 10: 37-34-02) a *Baranč* (pole, katastrálne územie Radnovce, RS, ZM 10: 37-33-23)

„konzervovali“ v sebe maďarskú adaptáciu pôvodnej podoby slovenského názvu *Branč*, ktorú prebrala maďarčina; táto podoba bola z maďarčiny späť prevzatá do slovenčiny bez toho, že by sa názov v slovenčine vrátil prirodzeným vývojom do podoby *Branč*. Pôvod názvu *Branč* súvisí s apelatívami *brána* a *brančie*. Pomenovací proces súvisí s ich významami: *brána* - pohyblivá zátarasa preložená cez cestu s cieľom zastaviť povozy na kontrolu ich nákladu a *brančie* - okolie dôležitej cestnej brány pred vstupom do areálu hradu, pri križovatkách ciest, pri brodoch a pri mýtnych staniach. ([10], Krajčovič, 2005, s. 94 a 150) Vývoj názvu bol nasledovný: slov. *Branč* → maď. *Barancs* → slov. *Baranč* → po novej štandardizácii slov. *Branč*. Pozri aj ďalšie slovenské geografické názvy z tohto slovného základu: *Podbranč* (obec, SE, maď. *Berencsváralja*), *Zemplínsky Branč* (obec, TV, maď. *Barancs*), *Branč* (obec, NR, maď. *Berencs*). Pozri aj *Berencs* ← **Branč* v dnešnom severnom Maďarsku pri vodnom toku Rakaca/ Rakovica. Substitúcia slovenského toponyma *Branč* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za *Barancs/ Berencs* je v zmysle zákonitostí maďarčiny. Nová štandardizovaná podoba oboch geografických názvov je *Branč*. [13, Stanislav, 1999, s. 366, 385]

4.3. Somola → Smola

Štandardizovaný geografický názov *Somola* (samota, katastrálne územie Vlčany, SA, ZM 10: 45-14-20) a názov susediaceho objektu *Somola* (pole aj sad) „konzervovali“ v sebe maďarskú adaptáciu pôvodnej podoby slovenského názvu *Smola*, ktorú prebrala maďarčina; táto podoba bola z maďarčiny späť prevzatá do slovenčiny bez toho, že by sa názov v slovenčine vrátil prirodzeným vývojom do podoby *Smola*. Pôvod názvu *Smola* súvisí s apelatívom *smola*. Pomenovací proces súvisí s jeho významom „živica“ a znamenal pôvodne miesto, lokalitu, časť terénu s výrazným výskytom stromov, najmä briez, alebo jedlí alebo smrekov z ktorých kôry sa získavala živica na výrobu fakiel na svietenie, alebo miesto, kde sa destiláciou dreveného uhlia získavala smola aj na iné použitie“. ([10], Krajčovič, 2007, s. 278) Vývoj názvu bol nasledovný: slov. *Smola* → maď. *Szomola* → slov. *Somola* → po novej štandardizácii slov. *Smola*. Pozri aj početnú skupinu slovenských geografických názvov z tohto slovného základu: *Smolenice* (obec, TT, maď. *Szomolány*), *Pod Smoliskom*, *Smolová hora*, *Malý Smolník*, *Nad Smolnou*, *Smolová*, *Smolenická Nová Ves* (časť obce Smolenice, TT), *Smolej*, *Malá Smolová*, *Smolenica*, *Smolenice*, *Smoleňová*, *Smoliareň*, *Smoliarka*, *Smoliarovo*, *Smolinské* (obec, SE, maď. *Szomolánka*), *Smolky*, *Smolná*, *Smolník* (obec, GL, maď. *Szomolnok*), *Smolnícka Huta* (obec, GL, maď. *Szomolnokhuta*), *Stará smola*, *Zásmolíštie* a ďalšie. Substitúcia slovenského slova *smola* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za *szomola* je v zmysle zákonitostí maďarčiny. Nová štandardizovaná podoba oboch geografických názvov je *Smola*. ([9], Krajčovič, 2005, s. 171).

4.4. Garbovec → Hrabovec

Štandardizovaný geografický názov *Garbovec* (pole aj pasienok, katastrálne územie Zemplínska Teplica, TV, ZM 10: 38-31-09) „konzervoval“ maďarskú adaptáciu pôvodnej podoby slovenského názvu *Grabovec* (s hláskou *g*), ktorú prebrala maďarčina; táto podoba bola z maďarčiny späť prevzatá do slovenčiny bez toho, že by názov v slovenčine prešiel prirodzeným vývojom do podoby *Hrabovec*. Pôvod názvu *Hrabovec* súvisí so všeslovanským apelatívom **grab(r)*ъ vo význame “druh listnatého stromu; botanicky hrab obyčajný, latinsky *Carpinus betulus*“. V pomenovacom procese toponým v základe s výskytom slova *hrab* motivačným prvkom bol výrazný výskyt hrabového porastu v teréne. Hláška *g* v názve *Grabovec/ Hrabovec* ukazuje, že pomenovací proces prebehol v slovenčine pred 2. polovicou 12. storočia a že maďarčina prevzala názov zo slovenčiny ešte s hláskou *g*. Názov neprešiel v slovenčine prirodzeným vývojom *g* → *h*. Vývoj názvu bol nasledovný: slov. *Grabovec* → maď. *Garbóc* → slov. *Garbovec* → po novej štandardizácii slov. *Hrabovec*. Toponymá so slovným základom *hrab* patria medzi názvy na Slovensku s veľmi vysokou frekvenciou výskytu. V zemepisných názvoch sa slovný základ *hrab* vyskytuje na Slovensku veľmi často (413 názvov). Substitúcia slovenskej slabiky *grab-* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za slabiku *garb-* je v zmysle zákonitostí maďarčiny. Nová štandardizovaná podoba geografického názvu je *Hrabovec*. [7]

4.5. Terebľa → Trebeľa

Štandardizovaný geografický názov *Terebľa* (vodný tok a lúka, katastrálne územie Kalša, Nový Salaš, Slanec a Slivník, KS, ZM 10: 38-31-08) „konzervoval“ maďarskú adaptáciu pôvodnej podoby slovenského názvu *Trebeľa*; táto podoba bola z maďarčiny späť prevzatá do slovenčiny bez toho, že by sa názov v slovenčine vrátil prirodzeným vývojom do podoby *Trebeľa*. Pôvod názvu *Trebeľa* súvisí s praslovanským prídavným menom *treb*ъ vo význame „potrebný, schopný“ alebo so slovným základom *treb-* vo význame „čistiť, mýtiť lesný pozemok, zbavovať ho stromov“. Vývoj názvu bol nasledovný: slov. *Trebeľa* → maď. *Terbelye* → slov. *Terebľa* → po novej štandardizácii slov. *Trebeľa*. Aj podľa L. Kissa je pôvodná podoba názvu **Trěbeľa* ([8], 1998, s. 637). Pozri aj názvy geografických objektov z územia Slovenska z tohto slovného základu, ktoré nenesú stopu predmetnej modifikácie: *Trebatice* (obec, PN), *Trebeľovce* (obec, LC), *Trebejov* (obec, KS), *Tribeč*, *Trebišov*, *Trebašovce*, *Trebešín*, *Trebianka*, *Trebichava* (obec, BN), *Trebušovce* (obec, VK), *Trebník*, *Trebníšte*, *Triblavina*, *Trebostovo* (obec, MT) a ďalšie názvy. Substitúcia slovenskej slabiky *treb-* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za komponent *tereb-* je v zmysle zákonitostí maďarčiny.

4.6. Majša → Mojša a Majšín → Mojšín

Štandardizované geografické názvy *Majša* (samota, katastrálne územie Mojín a Tomášová, RS, ZM 10: 36-44-25), susediaci objekt *Majša* (les) a *Majšín* (pole a les, katastrálne územie Váhovce a Šoporňa, GA, ZM 10: 45-12-17, -18) „konzervovali“ v sebe maďarskú adaptáciu pôvodnej podoby slovenských názvov *Mojša* a *Mojšín* (názov rozšírený privlastňovacou príponou *-ín*), ktoré prebrala maďarčina; tieto podoby boli z maďarčiny späť prevzaté do slovenčiny bez toho, že by sa názov v slovenčine vrátil prirodzeným vývojom do podoby *Mojša* a *Mojšín*. Pôvod týchto názvov súvisí s veľmožským staroslovenským osobným menom *Mojtech* ([9], Krajčovič, 2005, s. 80 a 89) a jeho skrátenu domácou formou *Mojša*, z ktorej vychádzal pomenovací proces názvov znamenajúci pôvodne miesto, lokalitu, časť terénu patriacu Mojšovi, alebo iným spôsobom spájanú s touto osobou. Vývoj názvu bol nasledovný: slov. z osobného mena *Mojša* s dokladom *Moysa* (1334) → slov. toponymum *Mojša* a *Mojšín* → maď. *Majsa* a *Majsin* → slov. *Majša* a *Majšín* → po novej štandardizácii slov. *Mojša* a *Mojšín*. Pozri aj početnú skupinu slovenských geografických názvov z tohto slovného základu: *Mojš* (obec, ZA), *Mojšova Lúčka* (mestská časť Žiliny), *Mojšovská ráztoka* (les, katastrálne územie Liptovská Štiavnica, RK), *Mojtín* (obec, PU), (*Mojtešice* →) *Motešice* (obec, TN), (*Mojtechová* →) *Motechová* (les aj pole, Vrbany, PD). Názov katastrálneho územia a mestskej časti Rimavskej Soboty *Mojín*, v ktorom sa nachádza les a samota *Majša*, má ten istý pôvod z osobného mena *Mojš/Mojša*; je výsledkom ďalšieho vývoja vynechaním spoluhlásky „š“ ale v slovnom základe zachováva hlásku „o“. Názov *Mojín* (jeho maďarský náprotivok *Majom*) má doklad 1334 *Moyun*. Novou štandardizáciou sa zároveň odstránil rozpor v slovnom základe týchto dvoch názvov a docielilo sa ich zosúladenie (*Mojša* a *Mojín*). Na území niekdajšieho Uhorska je viacero názvov z tohto slovného základu: v dnešnom južnom Maďarsku v Baranskej stolici pri potoku Borza je *Majsa* (vyslov *Majša*) s dokladmi *Moysa* 1235, ..., *Mayusa* 1391, *Maius* 1400 ([13], Stanislav, 1999, s. 199), medzi Samošom a Túrom je *Majtis* (vyslov *Majtiš*) s dokladom *Maytis* 1424 ([13], Stanislav, 1999, s. 411) 411), medzi riekou Krasnou a Samošom je *Mojgrád* s vývojom **Mojьgradъ* → *Maygrad* 1450 ([13], Stanislav, 1999, s. 412), v Zalianskej stolici v povodí Cserty je *Majosfa* pôvodom z osobného mena *Mojiš* ([13], Stanislav, 1999, s. 161), v Tolnianskej stolici je *Majos* s dokladom *Moius* 1347 z osobného mena *Mojiš* ([13], Stanislav, 1999, s. 200), v Komárňanskej stolici pri Oroszlányi je samota *Majk* s dokladom *Moyk* 1252 z osobného mena **Mojькъ* ([13], Stanislav, 1999, s. 223). Substitúcia slovenskej slabiky *moj-* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za *maj-* je v zmysle zákonitostí maďarčiny. ([13], Stanislav, 1999, s. 355). Nová štandardizovaná podoba geografických názvov je *Mojša* a *Mojšín*. ([11], Majtán, 1993, s. 28-34)

4.7. Čítare → Štitáre, Čítarovské → Štitárovské a Četer → Štitár

Štandardizované geografické názvy *Čítare* (pole, katastrálne územie Kozárovce, LV, ZM 10: 45-22-03), *Čítarovské* (pole, Dolné Turovce, LV, ZM 10: 46-13-15) a *Četer* (pole, katastrálne územie Pozba, NZ, ZM 10: 45-24-11) „konzervovali“ v sebe maďarskú adaptáciu pôvodných podôb slovenských názvov so slovným základom *ščítár*, ktoré prebrala maďarčina; tieto podoby boli z maďarčiny späť prevzaté do slovenčiny bez toho, že by názvy v slovenčine prešli prirodzeným vývojom do podoby *štitár*. Pôvod názvu *Ščítár* súvisí s apelatívom *ščítár*. Pomenovací proces súvisí s jeho významom „výrobca štitov, ochrannej zbroje“ a znamenal pôvodne služobnícky miestny názov, usadlosť, lokalitu, časť terénu v ktorej sídlili alebo pracovali alebo vlastnili pozemky výrobcovia štitov“. ([9], Krajčovič, 2005, s. 110) Vývoj názvov bol nasledovný: slov. *ščítár* → slov. toponymum *Ščítár(i)* → maď. *Csitár/ Csitári/ Csetér* → slov. *Čítare/ Čítarovské/ Četer* → po novej štandardizácii slov. *Štitáre/ Štitárovské/ Štitár*. Pôvodom názvu sa zaoberala aj V. Tóth ([14], 2001, s. 188); aj podľa nej názov dnes zaniknutej osady južne od Hronského Beňadika na pravom brehu Hrona v maďarskej grafike zaznačenej ako *Csitár* je slovanského pôvodu z názvu *Štitáre* (s dokladmi *Chatar* 1298/1300, *Chithar* 1302). Lokalizáciu dnešného poľa v katastrálnom území Kozárovce s názvom *Čítare* možno stotožniť s polohou zaniknutej osady medzi Volkovcami a Kozárovcami južne od Hronského Beňadika na pravom brehu Hrona s dokladmi **Ščítár(i)* → *Chytar* 1360 → *Chytar* 1611. Pozri aj názvy obcí *Štitáre* (NR), *Dolné Štitáre*, *Homé Štitáre* (TO). Na území niekdajšieho Uhorska je viacero názvov z tohto slovného základu: obce *Csitár*, *Alsócsitár*, *Felsőcsitár*, *Csatár*, *Alsócsatár*, *Felsőcsatár*, *Hedgyközcsatár*, v Sabolčskej stolici pri Mogyorósi je chotárný názov *Csetér* ← **Ščítár(i)*, pri Tise v Sabolčskej stolici je vršok *Csetér* ← **Ščítár(i)*, v Biharskej stolici pri Bogyoszló je *Csatár völgy* ← **Ščítár6*, v Biharskej stolici východne od mesta Bihar je *Csatár* ← **Ščítár(i)*, vo východnej časti Békešskej stolice je *Csatár* s vývojom **Ščítár(i)* → *Chatár* 1461 ([13], Stanislav, 1999, s. 286, 419, 420, 425, 426 a 439). Substitúcia slovenského (slovanského) komponentu *ščít-* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za komponent *csit-/csat-/cset* je zákonitá. Nová štandardizovaná podoba týchto geografických názvov je *Štitáre*, *Štitárovské* a *Štitár*.

4.8. Bozok → Bzovík

Štandardizovaný geografický názov *Bozok* (pole, katastrálne územie Otročok, RA, ZM 10: 37-33-09) „konzervoval“ v sebe maďarskú adaptáciu pôvodnej podoby slovenského názvu *Bzovík*, ktorú prebrala maďarčina; táto podoba bola z maďarčiny späť prevzatá do slovenčiny bez toho, že by sa názov v slovenčine vrátil prirodzeným vývojom do podoby *Bzovík*. Pôvod názvu *Bzovík* súvisí s apelatívom *bez* vo význame „krovitá rastlina s bohatými

žltkastými kvetmi a tmavými drobnými plodmi, tiež *baza*, botanicky *Sambucus*“ a jeho prídavným menom *bzový* rozšíreným spodstatňujúcou príponou *-ík*. Pomenovací proces reflektoval pôvodne miesto, lokalitu, časť terénu s výrazným výskytom porastu krovitej dreveniny *bez/ baza*. Vývoj názvu bol nasledovný: slov. *Bzovík* → maď. *Bozók* → slov. *Bozok* → po novej štandardizácii slov. *Bzovík*. Pozri aj veľký počet názvov z tohto slovného základu, ktoré prešli týmto prirodzeným vývojom: *Bzovík* (obec, KA, maď. *Bozók*), *Bzová*, *Bzovec*, *Bzovík*, *Bzovatá*, *Bzovatý*, *Bezovec*, *Bezovka*, *Bezovo*. Substitúcia slovenského *bzovík* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za *bozók* je v zmysle zákonitostí maďarčiny. ([13], Stanislav, 1999, s. 358) Nová štandardizovaná podoba geografického názvu je *Bzovík*.

4.9. Baratska → Bratská a Baratsko → Bratské

Štandardizované geografické názvy *Baratska* (pole, Beladice, ZM, ZM 10: 35-43-25) a susediaci objekt *Baratsko* (samota) „konzervovali“ v sebe maďarskú adaptáciu pôvodnej podoby slovenských názvov *Bratská* a *Bratské*, ktoré prebrala maďarčina; tieto podoby boli z maďarčiny späť prevzaté do slovenčiny bez toho, že by sa názov v slovenčine vrátil prirodzeným vývojom do podoby *Bratská* a *Bratské*. Pôvod týchto názvov súvisí s apelatívom *brat* vo význame „mužský člen rehole, opát, mních“. V pomenovacom procese toponým zo slovného základu *brat* motivačným prvkom bolo pôvodne miesto, lokalita, časť terénu patriaca mníchovi, alebo iným spôsobom spájaná s touto osobou. Vývoj názvu bol nasledovný: slov. *Bratská/ Bratské* → maď. *Barácka* → slov. *Baratska* a *Baratsko* → po novej štandardizácii slov. *Bratská* a *Bratské*. Substitúcia slovenského *brat* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za *barát* je v zmysle zákonitostí maďarčiny. Nová štandardizovaná podoba geografického názvu je *Bratská* a *Bratské*. Pozri aj osada *Bratka* pri Leviciach s maďarským náprotivkom *Baratka*. Pozri aj v dnešnom Maďarsku *Barát-rét* v obci Felsőtárkány, v Baranskej stolici *Barátur* s dokladmi *Baratro*, *Barate*, *Baratur* z pôvodného **Bratr*7 ([13], Stanislav, 1999, s. 189), v Rábskej stolici *Kis-Barátfalu*, *Nagy-Barátfalu* a *Baráthegy* pôvodom buď zo slovanského *brat*7 alebo už z maďarského apelatíva *barát*, medzi Galgou a Zagyvou samota *Baratony* z pôvodného **Bratony* ([13], Stanislav, 1999, s. 336). Pozri aj český *Bratroňov* (v okrese Chrudim a tiež v okrese Havlíčkův Brod), slovinskú osadu v obci Beltinci s názvom *Bratonci*. Pozri aj v Rumunsku v Bihore *Bratca* (čítaj *Bratka*) s maďarským náprotivkom *Barátka*. Vývojom názvu samoty *Bratské* v obci Kolíňany sa zaoberal aj R. Krajčovič. ([10], 2007, s. 278), ktorý už pracoval s vtedy ešte neštandardizovanou, ale systémovou podobou názvu samoty *Bratské*.

4.10. Halam → Chlm a Vyšné Halmy → Vyšné Chlmy

Štandardizované geografické názvy *Halam* (pole, katastrálne územie Brezina, TV, ZM 10:38-31-11) a *Vyšné Halmy* (pole, Pribeta, KN, ZM 10: 45-41-10) „konzervovali“ v sebe maďarskú adaptáciu pôvodného slovenského názvu *Chlm*, ktorá bola späť prevzatá do slovenčiny s tým, že názov v slovenčine už nezískal svoju pôvodnú slovenskú podobu *Chlm*. Pôvod názvu *Halam* a *Vyšné Halmy* súvisí so starobylým slovanským apelatívom *chlm* vo význame „kopec, vyvýšené miesto v teréne“. Pomenovací proces názvov pôvodne reflektoval miesto, lokalitu, časť terénu charakterizovanú vyvýšeným miestom v teréne, kopcom, brdom. Vývoj názvu bol nasledovný: slov. *Chlm* → maď. *Halam* → slov. *Halam* → po novej štandardizácii slov. *Chlm*. Pozri aj značný počet slovenských názvov so slovným základom *chlm* (vyše 80). Substitúcia slovenskej slabiky *chlm-* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za *halam/ halom* je v zmysle zákonitostí maďarčiny. Nová štandardizovaná podoba geografických názvov je *Chlm* a *Vyšné Chlmy*.

4.11. Barkovce → Brekovce a Barkovská stráň → Brekovská stráň

Štandardizované geografické názvy *Barkovská stráň* (les, Zádiel, KS) a *Barkovce* (pole, Oľšovany, KS) „konzervovali“ v sebe maďarskú adaptáciu toponyma so slovným základom *brek* pôvodných slovenských názvov *Brekovská stráň* a *Brekovce*, ktorá bola späť prevzatá do slovenčiny s tým, že názov v slovenčine už nezískal svoju pôvodnú slovenskú podobu. Názvy pochádzajú zo slovného základu *brek* s významom „listnatý strom s malými jedlými plodmi, botanicky jarabina brekyňa, latinsky *Sorbus terminalis*“. V pomenovacom procese toponým v základe s výskytom slova *brek* motivačným prvkom bol výrazný výskyt listnatých stromov *brek* v teréne. Vývoj názvu bol nasledovný: → slov. *Brekovce/Brekovská* → maď. *Barkóc* a *Barkóci* → slov. *Barkovce* a *Barkovská* → po novej štandardizácii slov. *Brekovce* a *Brekovská stráň*. Pozri aj názvy *Brekov* (obec a hrad, HE, maď. *Barkó*), *Brekov* (les, Beluša, PU), *Brekovec* (vrch, Beluša, PU), *Brekovica* (pole, Trhyňa, LV), *Brekyňa* (samota, Zvolen, ZV), *Pri Brekyňi* (les, Drienčany, RS), *Brekovský potok* (vodný tok, Čierna Lehota, BN) a ďalšie. Pozri aj v dnešnom Maďarsku geografické objekty: medzi Túrom a Tisou v Sárköze *Barkóca* z pôvodného **Brėkovica* ([13], Stanislav, 1999, s. 408), močiar pri Borzove *Barkó* z pôvodného **Brekovo* ([13], Stanislav, 1999, s. 408 a 411), v Šomodskej stolici nad obcou Jaba kopec *Barkó erdő* z pôvodného **Brėkov* ([13], Stanislav, 1999, s. 180). Substitúcia slovenskej slabiky *brek-* v týchto názvoch v etape ich adaptácie do maďarčiny za *bark-* je v zmysle zákonitostí maďarčiny. Nová štandardizovaná podoba geografických názvov je *Brekovská stráň* a *Brekovce*.

4.12. Čáslov → Čáslav a Myslov → Myslav

Štandardizované geografické názvy *Čáslov* (pole, katastrálne územie Abrahám, GA, ZM 10: 45-11-15) a *Myslov* (les, katastrálne územie Radobica, PD, ZM 10: 35-42-18) „konzervovali“ v sebe maďarskú adaptáciu pôvodnej podoby slovenských názvov *Čáslav* a *Myslav*, ktoré prebrala maďarčina; tieto podoby boli z maďarčiny späť prevzaté do slovenčiny bez toho, že by sa názvy v slovenčine vrátili prirodzeným vývojom do podoby *Čáslav* a *Myslav*. Pôvod názvov *Čáslav* a *Myslav* súvisí so zloženými veľmožskými staroslovenskými osobnými menami *Čáslav* a *Myslav* (vlastne s historickou formou privlastňovacieho prídavného mena *Čáslavь* a *Myslavь*), ktoré majú príponu *-slav* z praslovanského slovesa *slaviti* s významom „širiť dobrú povesť“. Pomenovací proces súvisí s významami: *Čáslavov* a *Myslavov* majetok, pozemok, les, dvor. Vývoj názvov bol nasledovný: slov. *Čáslav/ Myslav* → maď. *Császló/ Míszló* → slov. *Čáslov/ Myslov* → po novej štandardizácii slov. *Čáslav/ Myslav*. Pozri aj početnú skupinu slovenských geografických názvov tohto slovotvorného typu: *Bratislava*, *Budislav*, *Budislava*, *Budislavská dolina*, *Cibislavka* (2 x), *Dislav*, *Dislaviny*, *Dobroslava*, *Dobroslavie*, *Domoslava*, *Hodislavy* (2 x), *Konislav*, *Konislava* (2 x), *Ladislav* (2 x), *Ladislava*, *Ladislavov vrch* (4 x), *Ladislavova vyvieracia*, *Miloslavov*, *Nereslavová*, *Nereslavova dolina*, *Pribyslav*, *Raslava*, *Raslavice*, *Sebeslavce*, *Stanislavec*, *Trenčianske Bohuslavice*, *Vidoslav*, *Vidoslavský potok*, *Vislavce*, *Vislavka*. Podobne aj *Buclavce* (←*Budslavce*), *Buclavky* (←*Budslavky*) a *Laclavová* ale najmä názvy *Čáslavská úboč* (les, katastrálne územie Huty, LM) a *Myslava* (časť mesta Košice). Celý slovanský svet má veľký počet toponým s morfému *-slav/-slava*. Na ilustráciu vyberáme: v Česku je napr. *Čáslav* (mesto pri Kutnej Hore), *Čáslav* (obec pri Děčíne), v Poľsku je osada v Lubuskom vojvodstve v obci Otyň *Czasław*, obec *Czasław* v gmine Raciechowice a obec *Mysławczyce* v gmine Proszowice.

Aj na území niekdajšieho Uhorska je veľmi veľký počet názvov pôvodne obsahujúcich slovanskú morfému *-slav*, ktorú maďarčina v adaptačnom procese geografického názvu veľmi dôsledne modifikovala podľa svojich zákonitostí do podoby *-szló*: medzi Samošom a Túrom v Sabolčsko-satmársko-beregskej župe je obec *Császló*, podľa www stránky obce názov pochádza z českého (!) názvu *Čáslav*, s dokladmi *Chazlomonostora* 1342 → *Chaslou* 1345 → *Chaslo* 1447 z pôvodného **Čáslav* ([13] Stanislav, 1999, s. 410), ([8] Kiss, 1998, s. 309), v dnešnom Rumunsku v Biharskej stolici v chotári obce Șimian bola dnes zaniknutá osada *Császló* s dokladom *Chazlo* 1416 z pôvodného slovanského názvu *Čáslav* (www.ersemjen.ro/hu/pages/history.html), pozri aj ([13] Stanislav, 1999, s. 425).

4.13. Čipkové → Šípkové

Štandardizovaný geografický názov *Čipkové* (pole, katastrálne územie Veľký Kamenec, TV, ZM 10: 38-34-18) „konzervoval“ modifikovanú maďarskú adaptáciu pôvodnej podoby slovenského názvu *Šípkové*; táto podoba bola z maďarčiny späť prevzatá s úpravou do slovenčiny bez toho, že by sa názov v slovenčine vrátil prirodzeným vývojom do podoby *Šípkové*. Pôvod názvu *Šípkové* súvisí s apelatívom *šíp*, *šípka* vo význame „šipová ruža, krovitá ostnatá rastlina s voňavými kvetmi“. Pomenovací proces reflektoval pôvodne miesto, lokalitu, časť terénu s nadmerným výskytom šípových ruží. Vývoj názvu bol nasledovný: slov. *Šípka* → maď. *Csipkés* → slov. *Čipkové* → po novej štandardizácii slov. *Šípkové*. V slovenskom prostredí je veľké množstvo názvov z tohto slovného základu: *Šípkov* (obec a katastrálne územie, BN, maď. *Bánccsipkés*), *Šípkový úplaz* (les, katastrálne územie Moštenica, BB), *Šípková* (les, Zázrivá, DK), *Šípkové* (pole, Veľké Blahovo, DS), *Šípkové* (pole, Galanta, GA), *Šípkové* (pole, Veľká Mača, GA), *Šípkové* (pole Dolná Streda, GA), *Zadná Šípka* (vrch, Levočská Dolina, KK), *Šípkový vrch* (vrch, Vrbov, KK), *Šípkovec* (samota, Čekovce, KA) a mnoho ďalších. Substitúcia slovenského toponyma *Šípkové* v etape jeho adaptácie do maďarčiny za *Csipkés* je v zmysle zákonitostí maďarčiny. Nová štandardizovaná podoba geografického názvu je *Šípkové*.

5. Záver

Samotný proces prirodzeného preberania pôvodných slovenských geografických názvov (ale aj tých geografických názvov, ktoré slovenčina prebrala z jazykov predslovanského obdobia pôsobiacich na území strednej Európy v období pred príchodom Slovanov) do maďarčiny sa uskutočňoval kontinuálne podľa dobových zákonitostí maďarčiny ako prirodzený dôsledok medzietnického kontaktu obyvateľstva a ich súžitia. Ovplyvnený bol najmä postupným prirodzeným pohybom slovensko-maďarskej etnickej hranice (osídlenia). Tento pohyb etnickej hranice prebiehal až do konca stredoveku, keď sa dosiahol zhruba dnešný stav. Maďarská podoba geografického názvu sa po prebratí z pôvodného slovenského názvu ďalej vyvíjala v prostredí maďarčiny ale rovnako sa ďalej autonómne vyvíjala aj slovenská podoba geografického názvu v slovenskom prostredí, ak bolo zachované kontinuálne osídlenie Slovákov v predmetnej lokalite. Ak sa kontinuálne osídlenie Slovákami nezachovalo, zanikla aj pôvodná slovenská podoba názvu; v prípade, že osídlenie Slovákami bolo neskôr obnovené, v niektorých prípadoch Slováci prevzali späť maďarskú podobu geografického názvu, ktorú si prípadne adaptovali, ale ktorej podoba už neprešla prirodzeným vývojom v slovenčine. Detailná analýza tohto procesu s využitím historických dokumentov v širšom stredoeurópskom priestore umožňuje zvažovať prípadnú novú štandardizáciu takýchto geografických názvov, ktorou sa priblížime k bezvýnimочnej aplikácii

zásady OSN v oblasti štandardizácie geografických názvov v praxi: aby štandardizácia bola založená na výsledkoch vedy vo vzťahu k jazykovým zákonitostiam a k technickým prostriedkom tvorby toponymických údajov.

LITERATÚRA :

- [1] Geografické názvoslovné zoznamy OSN Slovenskej republiky. Bratislava. Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, 1983 – 1994.
- [2] Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 215/1995 Z. z. o geodézii a kartografii v znení neskorších zákonov.
- [3] Slovenská technická norma STN 73 0401-2 Terminológia v geodézii a kartografii. Časť 2: Terminológia katastra nehnuteľností, mapovania a fotogrametrie. Slovenský ústav technickej normalizácie. Bratislava 2009. 96 s.
- [4] HORŇANSKÝ, Imrich: Druhý významný projekt štandardizácie geografického názvoslovia realizovaný. In: Kultúra slova, 1995, roč. 29, č. 2, s. 78 – 83.
- [5] HORŇANSKÝ, Imrich: Slová *brod*, *brázda*, *brána*, *vráta* a *mohyla* v slovenských geografických názvoch. Kultúra slova, Bratislava, ročník 39, 2005, č. 4, s. 218 - 231.
- [6] HORŇANSKÝ, Imrich: K jednému typu geografických názvov (typ Čáslav). Kultúra slova, Bratislava, ročník 40, 2006, číslo 3, s. 152 – 155.
- [7] HORŇANSKÝ, Imrich: Slová *breza* a *hrab* v slovenských geografických názvoch. Kultúra slova, Bratislava, ročník 42, 2008, č.6, s. 328-337.
- [8] KISS, Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára A-K, L-Zs. Budapešť. Akadémiai kiadó, 4. rozšírené vydanie, 1998.
- [9] KRAJČOVIČ, Rudolf: Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest. Bratislava. Literárne informačné centrum. 2005. 230 s.
- [10] KRAJČOVIČ, Rudolf: Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest, Kultúra slova, 2007, č. 5, s. 278.
- [11] MAJTÁN, Milan: Vývin pomenúvania osôb na Slovensku. In: Sympóziu „Najstaršie rody na Slovensku“, Časť , Papiernička, 4.-6.10.1993. Zborník s. 28-34. www.genealogy-heraldry.sk/slo/najstarsie_rody.doc
- [12] MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. 1. vyd. Bratislava, Veda Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1996. 191 s.
- [13] STANISLAV, Ján: Slovenský juh v stredoveku I. Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry. Bratislava 1999.
- [14] TÓTH, Valéria: Az Árpád-kori Abaúj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára. Debrecen: A Magyar Névtárhivatal Kiadványai 4, 2001

Interdisciplinárne aspekty štandardizácie geografického názvoslovia

PhDr. Milan Majtán, DrSc.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV

Panská 1, Bratislava

milanm@julssavba.sk

Štandardizáciu geografického názvoslovia v Slovenskej republike má v súčasnosti podľa príslušných zákonných noriem v kompetencii vláda Slovenskej republiky, ktorá určuje a mení názvy obcí, okresov a krajov, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky a jeho podriadené zložky názvy častí obcí a názvy základných sídelných jednotiek (a urbanistických obvodov), Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky názvy ďalších menších sídelných geografických objektov (samôť, kopaníc, lazov, horární a pod.), ale hlavne názvy nesídelných geografických objektov. To je však iba všeobecný a zjednodušujúci pohľad. Jednotlivé a ďalšie druhy sídelných i nesídelných objektov patria aj do pôsobnosti rozličných rezortov a odborov, ktoré sa zúčastňujú svojím spôsobom na kodifikácii, či štandardizácii geografického názvoslovia. Odborné stanoviská pre uvedené štátne orgány pripravujú ústredné názvoslovné komisie pri Ministerstve vnútra SR a pri Úrade geodézie, kartografie a katastra SR, ktoré sú zložené z odborníkov geodetov, kartografov, jazykovedcov, historikov, geografov, hydrológov, enviromentalistov i turistov z rozličných rezortov a odborov, aby sa pri činnosti týchto komisií mohli dosahovať čo najlepšie výsledky.

Celkový dohľad nad kodifikáciou spisovného jazyka a nad štandardizáciou geografického názvoslovia má v Slovenskej republike podľa zákona o štátnom jazyku Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky.

O celej tejto širokej problematike nechcem teraz hovoriť. Úroveň štandardizácie je a môže byť výsledkom súčasného poznania a zvládnutia problematiky. Každá štandardizácia predstavuje úroveň poznania svojho obdobia. Práve preto je štandardizovanie živým procesom. Ako sa rozvíja, rozširuje a prehľbuje naše poznanie, tak sa môže rozvíjať a zdokonaľovať aj štandardizácia geografického názvoslovia. A treba pripomenúť, že každý názov je bezprostredne spätý s jedinečným objektom, a teda aj encyklopedické, t. j. geografické, hydrologické, historické a iné poznatky a vedomosti o objekte bezprostredne súvisia s jeho názvom a majú alebo môžu mať vplyv na štandardizovanú podobu názvu rovnako ako vedomosti o historických podobách názvu v najrozličnejších historických prameňoch a poznatky o vývine jazyka a nárečí regiónu, v ktorom sa príslušný objekt nachádza.

Ako sa tieto skutočnosti prejavujú pri našej štandardizačnej praxi, ukážeme na dvoch extrémnych príkladoch.

1. Keď som ešte pred tridsiatimi piatimi rokmi písal o špecifikách výskumu súčasnej hydronymie, upozorňoval som na známu skutočnosť, že niektoré menšie toky, pretekajúce viacerými katastrami, ktoré najmä pre menšie, iba miestne známe súbory objektov tvoria akési mikrorajóny s vlastnou toponymiou, a tak sa stáva, že niektoré, spravidla menšie vodné toky majú v praxi od prameňa po ústie niekoľko osobitných názvov. Ako príklad som vtedy uviedol Stoličný potok, ktorý pramení v Malých Karpatoch, ústi zľava do Čiernej vody v južnej časti katastra obce Sládkovičovo a na približne tridsiatich kilometroch toku poznáme ďalšie jeho názvy *Sisek*, *Sisak*, *Šifák* (pri obci Šenkvice), *Trniansky potok* (predtým *Kučišdorfský potok*) a *Barviensky potok*, lebo pramení pod vrchom Barvienok. Názvy *Kučišdorf* a *Veľké Trnie* patria časti obce Vinosady, ktorá vznikla zlúčením obcí Veľké Trnie (predtým Kučišdorf) a Malé Trnie (predtým Trlinok) r. 1964 [1]. Odstrániť tento stav sme sa usilovali s doc. O. Mackom potom koncom sedemdesiatych a začiatkom osemdesiatych rokov, keď sme pripravovali v názvoslovnej komisii SÚGK doplňujúce smernice na štandardizáciu slovenskej hydronymie.

Ak podrobíme rozboru názvy tohto toku na rozličných vydaniach Základnej mapy SR (predtým ČSSR) 1:50 000 z rokov 1971 - 2008, zisťujeme veľké rozdiely. Na mape z r. 1971 Stoličný potok pramení severne od Vrchu Barvinek s názvom Barvinský potok, pokračuje ako Trniansky potok, Sisek, Šarfický potok a až po sútoku s Báhonským potokom ako Stoličný potok, ústiaci zľava do Čiernej vody. Jeho prítokom zľava je Kamenný potok, prameniaci v oblasti Zochovej chaty pri Panskom dome. Vo vydaní z r. 1977 a 1980 sa od prameňa nazýva Stoličný potok, ľavý prítok od Zochovej chaty Kamenný potok. Vo vydaní z r. 1985, 1989 a 1991 je (na liste 44-22) Trniansky potok zakreslený ako hlavný tok a Stoličný potok (od Zochovej chaty) ako prítok, no ďalej pokračuje (na liste 45-11) ako Stoličný potok. Napokon vo vydaniach od r. 1995 sa Trniansky potok (s horným tokom Kamenný potok!) stal prítokom Stoličného potoka (ktorý teraz pramení pri Panskom dome vyše Zochovej chaty). A toto všetko sa udialo v čase, keď sme toľké úsilie venovali štandardizácii a s istým uspokojením konštatujeme, že sme za tie desaťročia vykonali kus dobrej roboty.

Podľa Vodohospodárskej mapy SR 1:50 000 Stoličný potok už pramení nad Modrou v oblasti Zochovej chaty. V katastri Modry je názov *Stoličný potok*, rovnako ako v obciach Báhoň, Blatné, Čataj a Šenkvice, ktorými preteká. V okrese Galanta v Pustých Úľanoch, Sládkovičove i vo Veľkom Grobe je *Stoličný potok* (*Župný kanál*).

Výsledok tohto úsilia sa čiastočne prejavil aj pri neskoršom štandardizovaní názvov ZM 1:10 000. Publikáciu Geografické názvy okresu Bratislava - vidiek (1983) sme spracovali spolu so Z. Kolárikovou [2], Geografické názvy okresu Galanta (1993) pripravili M. Klobošicová s K. Hegerovou [3]. Trniansky potok je tu pravým prítokom Stoličného potoka. Pramení pod Barvienkom v katastri Pezinka, nazýva sa tu *Trniansky potok* (*Barviensky*

potok, *Barvinsky potok*), v obci Vinosady *Trniansky potok (Stoličný potok)*. V zátvorke sa uvádzajú názvy a podoby pred štandardizácie.

2. O Dudváhu sa dnes vo všeobecnosti vie, že vzniká odbočením z riečky Jablonka, ktorá sa potom s názvom Dubová vlieva južne od Piešťan do vážskej nádrže Sĺňava. Menej známym faktom je, že tento stav vznikol umelým zásahom, ako na to upozorňujú encyklopedické (pred odvedením vody do Dubovej nížinná trať Jablonky [4]) i turistické (umelým zásahom pri Čachticiach je väčšia časť vôd odvádzaná potokom Dubová do Váhu a pri povodniach na tento účel slúži aj Čachtický kanál [5]) diela. V rozsiahlej vlastivednej publikácii Slovensko sa naopak tvrdí, že Dudváh vzniká "umelým odvedením časti prietoku Dubovej" [6]. Názov rieky Dudváh je však známy od samého začiatku 13. stor. (1208 - 1209/1216 *Dwdwag* [7, 8, 9]).

Rád by som tu pripomenul, že od stredoveku sa potok Jablonka pokladal za horný tok Dudváhu. B. Varsík vo vlastivednej monografii o meste Myjava napísal: "V stredoveku sa za rieku Dudváh označoval aj jej horný tok tečúci od Krajného cez Hrachovište a Višňové na Čachtice, kým na začiatku 20. storočia sa horný tok Dudváhu nazýval už *Jablonka*, úsek medzi Hrachovišťom a Višňovým *Jablonie* a úsek medzi Višňovým a Čachticami *Hrabutnica* a len tok od Čachtíc na juh sa nazýva *Dudváh*" [10]. Zopakoval to aj v monografii o preberaní slovenských názvov riek Maďarmi o päť rokov neskôr [9]. V spomenutej monografii o Myjave citoval Varsík Žigmundovu listinu z r. 1392, v ktorej sa spomínajú okrem iného obce Višňové, Hrachovište, Krajné a zaniknutá osada Babíkovce pri rieke Dudváh (*Dudvag*), obce Vaďovce a Stará Turá pri Topoleckom potoku (*Topplich* - dnes *Trstie*), Kostolné pri potoku Kostolník (*Kostolnyk*) a zaniknutá osada Rudná pri potoku Rudník (*Rudnyk*) [10].

Do vlastivednej monografie o Starej Turej napísala kapitolu o dejinách osídlenia D. Lehotská, ktorá o vodných tokoch tejto oblasti napísala: "Jablonka prameniaca pod Surovínom (447 m) prechádza jedinou obcou - Krajným a hneď za ňou priberá vody Rudníka tečúceho stále neobývaným priestranstvom a dotýkajúceho sa len obce Rudník. Spoločný prúd už ako počiatok Dudváhu smeruje na severovýchod k Hrachovišťu a krátko za ním priberá takisto spoločný tok potoka Kostolník (len v južnej časti preteká obcou Kostolné) a riečky Teplica (Topolec). Táto pramení pod Veľkou Javorinou, asi v polovici sa dotýka Starej Turej, kde priberá ďalšie potoky, smeruje na juh cez Vaďovce a vteká do Dudváhu. Krátko pred Hrachovišťom spoločný, dvojnásobne silný prúd Dudváhu tečie na sever popri Višňovom, veľkým oblúkom obchádza hrad Čachtice a popri obci Čachtice a Želovany klesá na juh, kde odvádzajú časť vodstva rieka Dubová." [11].

Na mape Uhorska od Jána Lipského zo Sedličnej z r. 1806 [12], ako aj v jeho Repertoriu k nej z r. 1808 sa horný tok Dudváhu nazýva *Doránka* [13], rovnako ako v Opise prírodných pomerov Uhorska od J. Hunfalvyho z r. 1864 [14].

Názvy toho istého toku, t. j. dnešnej Jablonky sa v opisoch chotárných hraníc katastrálnych operátov, na katastrálnych mapách a mapách evidencie nehnuteľností vyskytujú vo veľmi pestrej palete [15].

V opisoch chotárných hraníc z r. 1898 z Myjavy do Krajného priteká ako *Pod Koritárku vizér*, z Krajného tečie cez Hrachovište do Višňového ako *Jablonka*, z Višňového do Čachtíc ako *Dudváh*, z Čachtíc do Častkoviec a ďalej tečú už dva toky, *Dudváh* a *Dubová*.

Na katastrálnych mapách z r. 1901 - 1903 sa potom v Krajnom a Hrachovišti nazýva *Jablonka* (v Krajnom má názov Jablonka aj jej pravý prítok Matejovský potok, vo Vaďovciach má názov *Jablonka* potok Tŕstie), vo Višňovom sa nazýva *Dudváh*, napokon v Čachticiach má názov *Hrabutnica*. V Krajnom je to na novšej katastrálnej mape obce Krajné z r. 1937 ešte viac popletené: Pred sútokom s Matejovským potokom sa na listoch č. 2, 3 a 12 nazýva *Korytárka*, na listoch č. 7, 8 a po sútoku s Matejovským potokom *Jablonka*. Matejovský potok sa na liste č. 10, 11 a 15 nazýva tiež *Jablonka* rovnako ako Konkušovský potok, ktorý je pravým prítokom Matejovského potoka a na listoch č. 10, 15 a 16 sa tiež nazýva *Jablonka*. Ďalšie novšie vydania katastrálnych máp sú známe ako mapy evidencie nehnuteľností. Potok Jablonka sa pred ústím Matejovského potoka uvádza ako *Jablonka* na listoch z r. 1968, 1978 a z r. 2008, na listoch z r. 1970 a 1996 bez názvu; poniže ústia je na listoch všetkých vydaní iba názov *Jablonka*. Matejovský potok sa s názvom *Matejovský potok* vyskytuje iba na liste z r. 2008, zatiaľ čo na listoch z r. 1968 a 2009 má názov *Jablonka* a na listoch z r. 1978, 1996 je bez názvu. Tretí z nich, Konkušovský potok sa na listoch z r. 1969 a 1978 nazýva *Jablonka*, na listoch z r. 1968 a 2009 je bez názvu. A navyše vodná nádrž na Matejovskom potoku pri osade Matejovec sa na liste z roku 1996 ani z roku 2008 nevyskytuje, hoci na liste ZM 1:10 000 vydanom r. 2004 je plocha vodnej nádrže (bez názvu) na Matejovskom potoku vyznačená.

A napokon. Na internetovej stránke obce Hrachovište sa dočítame, že obec vznikla "na sútoku Turanky a Jablonky" (tu sa nám objasňuje záhada názvu *Doránka* u J. Lipského) a že "Turanka vzniká v chotári Hrachovišťa spojením Kostolníka (od Kostolného) a Tŕstia (od Vaďoviec)". Ďalšími zaujímavými poznatkami sú, že "názov *Dudváh* sa používa v súčasnosti len pre časť od mosta v Hrachovišti, kde sa spájajú Jablonka od Krajného a Turanka zo západu", ale aj to, že "pred reguláciou potoka sa používal aj názov *Teplica*, ale len pre sútok Turanky a Jablonky" [16].

Po utriedení týchto poznatkov sa ukázalo, že okrem evidentných chýb (napr. na katastrálnej mape obce Krajné) má riečka Jablonka prameň:

a) pod vrchom Surovín v katastri obce Jablonka (podľa toho dostala obec pri vzniku r. 1955 svoj názov), tečie cez obce Jablonka, Krajné, tam priberá sprava Matejovský potok, do Čachtíc (tak to uvádzajú aj *Hydrologické pomery* z r. 1965 [17] a Vodohospodárska mapa 1:50 000 z r. 1996 a 2003);

b) na východnom okraji katastra obce Jablonka pri osade Borovskovci (U Borovských), tečie severne od krajnianskej osady Matejovec, na južnom okraji obce Krajné priberá zľava Korytárku a tečie ďalej do Čachtíc (*Hydrografický číselník* z r. 1971 a vodohospodárska mapa 1:50 000 z r. 1967 a 1984);

c) pod Javorinou v chotári Starej Turej (Tfístie, prv Teplica, Topolecký potok, Turánka, Doránka), ako to naznačuje mapa J. Lipského a J. Hunfalvy.

Tri možnosti výkladu a spracovania dáva aj pokračovanie toku od Čachtíc:

a) ako Dudváh, lebo ide o starý prirodzený tok, ktorého novšie a súčasné prietoky sa menili umelými úpravami;

b) ako Dubová, ústiaca do vážskej nádrže Sĺňava južne od Piešťan, tak začleňujú Jablonku do povodia Váhu spomenuté hydrologické publikácie;

c) ako Čachtický kanál, ústiaci do Biskupického kanála Váhu, tak ho zaraďujú jednotlivé vydania vodohospodárskej mapy 1:50 000.

Z uvedených faktov, možností a záverov vyplýva, že štandardizácia geografického názvoslovia nie je a nemôže byť v nijakom prípade iba vecou jazykovedcov, a ani rezort geodézie a kartografie s jazykovedcami si niekedy nedokážu sami poradiť. Ani hydrológom nezaškodí poznať historické a spoločenské fakty, aby mohli presnejšie formulovať svoje výsledky. Na riešenie zložitejších problémov nemusí vystačiť iba posúdenie v názvoslovnej komisii, hoci ide o odborníkov z odborov, ktorých sa štandardizácia dotýka. Moderná onomastika sa tiež usiluje skúmať pomenúvanie a názvy od nimi pomenovaných objektov, skúmať nielen jazykovú, ale aj mimojazykovú stránku vlastných mien. A pretože ide o živý proces štandardizácie, o výsledky súčasného stavu poznania objektov a ich názvov, dovolil som si formulovať príspevok v tejto podobe.

Napokon pripomínam ešte raz, že pri štandardizácii geografického názvoslovia nejde a nemôže ísť iba o dosiahnutie optimálnej zhody jazykovej podoby názvov so spisovnou normou a s kodifikáciou slovenčiny rovnako ako so zákonnými normami, zásadami a smernicami o štandardizácii. Ide aj o dosiahnutie a štandardizáciu náležitej väzby medzi štandardizovaným názvom a nazývaným objektom a aj o istú štandardizáciu samého objektu.

Poznámky a použitá literatúra

[1] MAJTÁN, Milan (1975a): Špecifiká heuristického výskumu súčasnej hydronymie. In: Zborník Pedagogickej fakulty v Nitre. roč. 23/1975. Spoločenské vedy - Jazyk a literatúra. Red. Š. Krištof. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1975, s. 81 - 86.

[2] Geografické názvy okresu Bratislava - vidiek. A 1. Bratislava: Slovenský úrad geodézie a kartografie 1983. 70 s.

[3] Geografické názvy okresu Galanta. A 29. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 1993. 52 s.

[4] Encyklopédia Slovenska. 1. zv. A - D. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1977, s. 599.

[5] VAVRÍK, Bartolomej a kol. (1988): Biele Karpaty. Turistický sprievodca ČSSR. Bratislava: Šport 1988, s. 15.

[6] Slovensko. Zv. 2. Príroda. Red. J. Lukniš. Bratislava: Obzor 1972, s. 228.

[7] ŠMILAUER, Vladimír (1932): Vodopis starého Slovenska. Praha a Bratislava: Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě 1932, s. 298.

[8] Codex diplomaticus et epistolaris Slavaciae. T. 1. (850 - 1235). Ed. R. Marsina. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1971, s. 117 - 118 (č. 149).

[9] VARSÍK, Branislav (1990): Slovanské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatia Maďarmi v 10. - 12. storočí. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1990, s. 26. ISBN 80-224-0163-3.

[10] Myjava. Zost. M. Dugáček a J. Gálik. Bratislava: Obzor 1985, s. 34 - 35.

[11] Stará Turá. Štúdie o histórii, ľudovej kultúre a nárečí. Zost. J. Michálek. Bratislava: Obzor 1983, s. 12.

[12] LIPSZKY de Szedlicsna, Joannes (1806): Mappa generalis regni Hungariae, Croatiae et Slavoniae. Pestini 1806.

[13] LIPSZKY de Szedlicsna, Joannes (1808): Repertorium locorum objectorumque in 12. tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae et confinium militarium occurrentium. Buda 1808.

[14] HUNFALVY, János (1863): A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása 1. Pest: 1863, s. 276: Nyitra megyében, Pöstyéne alul a Dubova ömlik a Vágba. Az a Javorina déli oldalán ered s Ó-Turán át mint Topolicska patak DK.-re tart, Vagyócot elhagyván az Ó-Turától DNy. -ra eredő Kosztolnai vízzel egészüls azután Visnyóig K-re folyik, ott a Krajna felől jövő Chrachovistyei patakkal egyesül s ayután mint Doranka patak a Csejtei várhegy északi oldalán kanyarodik el; Csejtétől kezdve DKD.-re folytatja útját mint Dubova patak, mely Zsolnafalva, Pobedim, Basócz, a kettős Örvistye és Pöstyén helységekétlocsolja.

[15] Z mapového archívu Geodetického a kartografického ústavu v Bratislave.

[16] Vebmaster@hrachoviste.sk.

[17] Hydrologické poměry Československé socialistické republiky. Sv. 1. Texty. Praha: Hydrometeorologický ústav 1965, 414 s.

[18] Hydrografický číselník tokov na Slovensku. Bratislava: Vodorozvoj 1971.

Legislatívny rámec štandardizácie geografického názvoslovia

Ing. Eva Miklušová

Úrad geodézie, kartografie a katastra SR
Chlumeckého 2, P.O.BOX 57, 820 12 Bratislava 212
eva.miklusova@skgeodesy.sk

Úvod

Geografické názvoslovie je významnou súčasťou socioekonomických činností ako je turistický ruch, kartografia, medzinárodný obchod, doprava, telekomunikácie, štatistika, vodné hospodárstvo, životné prostredie, záchranný systém, a podobne. Vďaka rozvoju moderných technológií sa zvyšuje frekvencia medzinárodného a interlingvistického používania geografických názvov, čo vyvoláva potrebu jednoznačnej identifikácie geografických objektov. Na zabezpečenie tohto cieľa slúži štandardizácia geografických názvov.

Názov geografického objektu je dôležitým identifikátorom, ktorý slúži na orientáciu a manipuláciu s geografickými informáciami. Aby sa dosiahla celosvetová jednota v používaní geografického názvoslovia, najskôr je potrebné štandardizovať názvy na národnej úrovni. Národná štandardizácia znamená štandardizovanie geografických názvov spravidla na území štátu vlastnými oficiálnymi národnými názvoslovnými autoritami. Národná štandardizácia zaisťuje každému geografickému objektu na základe využitia dostupných poznatkov jazykovedy, geografie, histórie a ostatných súvisiacich odborov jediný charakterizujúci názov, ktorý vyhovuje zásadám spisovného jazyka a zároveň umožňuje jednoznačnú identifikáciu objektu pri akejkolvek komunikácii. Štandardizácia je dôležitá aj kvôli zaznamenaniu rozsiahleho počtu používaných geografických názvov a tým zachovaniu historického a kultúrneho dedičstva v súčasnej slovnej zásobe v súlade s dnešným poznaním a gramatickými pravidlami spisovného jazyka.

Legislatívne zabezpečenie štandardizácie geografického názvoslovia

Štandardizácia geografického názvoslovia je súbor opatrení zabezpečujúci jednotnosť geografických názvov a záväznosť ich používania. Štandardizácia geografických názvov sa organizuje na úrovni Organizácie spojených národov, ktorá túto činnosť koordinuje a usmerňuje prostredníctvom prijatých rezolúcií. Rezolúcie určujú hlavné smery štandardizačných činností na medzinárodnej úrovni, zabezpečujú používanie jednotných podôb názvov geografických objektov na podklade národnej štandardizácie. Rezolúcie majú charakter odporúčaní (pretože sa o. i. prijímajú konsenzom), ich záväznosť môže docieľiť individuálne každá členská krajina OSN implementovaním prijatých medzinárodných zásad

štandardizácie do svojho systému právnych predpisov. V podmienkach Slovenskej republiky sa to globálne realizovalo legislatívnymi opatreniami.

Základný legislatívny rámec štandardizácie geografických názvov tvorí zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 215/1995 Z. z. o geodézii a kartografii v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon“) a vyhláška Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky č. 300/2009 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon Národnej rady Slovenskej republiky o geodézii a kartografii (ďalej len „vyhláška“). Podľa zákona Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky (ďalej len „úrad“) rozhoduje o štandardizácii názvov nesídelných geografických objektov a špecifických sídelných objektov z územia Slovenskej republiky, ktoré sú obsahom základnej bázy údajov pre geografický informačný systém, vžitých podobách slovenských názvov sídelných a nesídelných geografických objektov z územia mimo Slovenskej republiky a názvov mimozemských objektov, ako aj o spôsobe prepisu názvov geografických objektov z územia mimo Slovenskej republiky z krajín používajúcich inú než latinkovú abecedu a iný než latinkový systém písma do latinky (ďalej len "štandardizácia geografických názvov") podľa pravidiel slovenského pravopisu so súhlasom Ministerstva kultúry Slovenskej republiky [1]. O štandardizácii názvov vôd, chránených území a krasových javov z územia Slovenskej republiky môže úrad rozhodnúť iba so súhlasom Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky a rozhodnúť o názvoch hradov a zámkov môže iba so súhlasom Ministerstva kultúry Slovenskej republiky [1]. O štandardizácii vžitých podôb slovenských názvov sídelných a nesídelných geografických objektov z územia mimo Slovenskej republiky rozhoduje úrad v súlade s medzinárodnými zásadami štandardizácie geografických názvov [1]. Proti rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok.

Názvy geografických objektov sa vytvárajú tak, aby nepozostávali z viac ako troch plnovýznamových slov, aby neurážali mravnosť, náboženské alebo národnostné cítienie a aby neboli jazykovo nesprávne a nepriliehavé vzhľadom na historický vývin územia [1].

Štandardizované geografické názvy sú súčasťou informačného systému geodézie, kartografie a katastra [2].

Informačný systém geodézie, kartografie a katastra je súhrn informačných, matematických, programových, technických a organizačných prostriedkov zabezpečujúci zber, technológiu spracovania a viacúčelové využívanie údajov katastra nehnuteľností, geodetických základov a základnej bázy údajov pre geografický informačný systém najmä prostredníctvom webových služieb [1].

Informačný systém geodézie, kartografie a katastra obsahuje:

- a) informačný systém katastra nehnuteľností,
- b) informačný systém geodetických základov,
- c) základnú bázu údajov pre geografický informačný systém.

Jednotlivé kategórie názvov nesídelných geografických objektov a špecifických sídelných geografických objektov z územia Slovenskej republiky, ktoré štandardizuje úrad a ktoré nemajú charakter územnej správnej jednotky [2] sú:

- a) názvy vôd a vodných stavieb, ktorými sú názvy gejzírov, hatí, hrádzí, jazier, kanálov, minerálnych prameňov, močiarov, mokradí, mŕtvych ramien, náhonov, plies, potokov, prameňov, priehrad, riečnych ramien, rybníkov, vodných nádrží, vodných tokov, vodopádov, vyvieráčiek,
- b) názvy chránených území, ktorými sú názvy podľa § 22 až 24, § 27 až 33 zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov,
- c) názvy jednotlivých útvarov vertikálneho členenia zemskeho povrchu, ktorými sú názvy brán, brázd, dolín, hrebeňov, chrbtov, kopcov, kotlín, krasových území, nížin, pahorkatín, planín, pohorí, priepastí, priesmykov, roklí, rovín, sediel, skál, skalných útvarov, stien, strží, svahov, tiesňav, vrchov,
- d) názvy špecifických sídelných objektov, ktorými sú názvy horární, horských chát, hospodárskych dvorov, katastrálnych území, kopaníc, lazov, majerov, miestnych častí, osád, poľovníckych chát, samôt, sídlisk,
- e) názvy historických, kultúrnych, účelových objektov, ktorými sú názvy arborét, historických múrov, hradov, kalvárií, kaplniek, kaštieľov, kláštorov, kostolov, krížov, kúpeľov, liečebných ústavov, pamätníkov, skanzenov, zámkov, zrúcanín, zvoníc,
- f) ostatné názvy, ktorými sú názvy kameňolomov, lesov, lúk, pasienkov, polí, sadov, viníc, výškových kót.

Vžitá podoba slovenských názvov sídelných a nesídelných geografických objektov z územia mimo Slovenskej republiky, ktoré štandardizuje úrad [2] sú názvy:

- a) štátov, závislých území, oceánov a morí, ktoré nepatria pod suverenitu žiadneho štátu,
- b) chránených objektov, jaskýň, jazier, miest, močiarov, morí, mysov, oblastí, ostrovov, paniev, plošín, pobreží, pohorí, polostrovov, preliačín, prielivov, prieplyavov, púští, riek, sediel, úžin, vodných nádrží, vodopádov, vrchov, zálivov.

Rozhodnutie o štandardizácii geografických názvov sa zverejňuje v Spravodajcovi úradu- úradnom vestníku [1].

Štandardizované geografické názvy sú záväzné pre vydavateľov kartografických diel, odborných publikácií, na používanie v tlači a iných prostriedkoch masovej komunikácie a v úradnej činnosti orgánov verejnej správy; rovnako to platí pre vydavateľov kartografických diel a odborných publikácií vydávaných v cudzom jazyku a na používanie v tlači a iných prostriedkoch masovej komunikácie šírených v cudzom jazyku [1].

Zákon hovorí aj o sankciách za jeho porušenie. Priestupku proti poriadku na úseku geodézie a kartografie sa dopustí fyzická osoba, ktorá použije iné než štandardizované

geografické názvy vo vydanom kartografickom diele, rozširuje kartografické dielo s inými než štandardizovanými geografickými názvami alebo použije iné než štandardizované geografické názvy v tlači alebo iných prostriedkoch masovej komunikácie. Právnická osoba sa dopustí porušenia poriadku na úseku geodézie a kartografie, ak použije iné než štandardizované geografické názvy vo vydanom kartografickom diele, rozširuje kartografické dielo s inými než štandardizovanými geografickými názvami alebo použije iné než štandardizované geografické názvy v tlači alebo iných prostriedkoch masovej komunikácie [1].

Názvoslovná komisia Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

Na zabezpečenie odborného výkonu štandardizácie bola roku 1970 zriadená názvoslovná komisia (roku 1996 novozriadená Rozhodnutím predsedu Úradu geodézie, kartografie a katastra SR č. P-3902/1996 s názvom Názvoslovná komisia Úradu geodézie, kartografie a katastra SR (ďalej len "názvoslovná komisia úradu") [3]) ako poradný orgán úradu na posudzovanie návrhov na štandardizáciu geografického názvoslovia. Názvoslovná komisia úradu je zložená zo zástupcov ústredných orgánov štátnej správy, odborných a vedeckých pracovísk, vysokých škôl a odborníkov rezortných organizácií. Jej úlohou je okrem iného vypracúvať zásady úpravy a spôsobu písania názvov, prerokúvať a predkladať úradu návrhy na štandardizáciu geografického názvoslovia, podávať odborné informácie, posudky, návrhy, vysvetlenia a správy súvisiace s názvoslovnými otázkami, pripravovať na vydávanie neperiodické publikácie Geografické názvoslovné zoznamy OSN Slovenskej republiky a periodické publikácie Názvoslovné informácie.

Pracovnými orgánmi komisie sú:

- 1.sekcia, ktorá sa zaoberá štandardizáciou názvov geografických objektov z územia SR,
- 2.sekcia, ktorá sa zaoberá štandardizáciou názvov geografických objektov z územia mimo SR.

Podnet na štandardizáciu geografického názvoslovia môže podať ktorákoľvek fyzická osoba alebo právnická osoba, ak vo svojej žiadosti uvedie: podobu názvu geografického objektu, ktorá je navrhovaná na štandardizáciu, doterajšiu podobu názvu, zdôvodnenie návrhu, stručný opis geografického objektu a jeho lokalizáciu na mape vhodnej mierky, meno, priezvisko, trvalý pobyt a podpis fyzickej osoby alebo názov a sídlo právnickej osoby, meno, priezvisko a podpis jej štatutárneho zástupcu [2].

Návrhy názvov geografických objektov z územia Slovenskej republiky posudzuje názvoslovná komisia úradu na základe stanoviska názvoslovného zboru príslušnej správy katastra [2].

Návrhy názvov geografických objektov z územia mimo Slovenskej republiky posudzuje názvoslovná komisia úradu [2].

Názvoslovná komisia úradu pri posudzovaní návrhov názvov geografických objektov dbá na to, aby názov zodpovedal skutočnosti, aby bol vecne a jazykovo správny, spoločensky vhodný a prakticky použiteľný [2].

Dokumentácia geografického názvoslovia.

Úradu vyplýva zo zákona aj povinnosť dokumentácie geografického názvoslovia. Predmetom dokumentácie štandardizácie geografických názvov z územia Slovenskej republiky je štandardizovaný názov, prípadne predchádzajúca podoba názvu, druh objektu, príslušnosť k okresu, obci, katastrálnemu územiu, súradnice a dátum štandardizácie [2].

Predmetom dokumentácie štandardizácie geografických názvov z územia mimo Slovenskej republiky je štandardizovaný názov, prípadne predchádzajúca podoba názvu, druh objektu, príslušnosť k štátu, svetadielu, súradnice a dátum štandardizácie [2].

Geografické názvy sú dokumentované vo forme vydaných publikácií a v databáze geografických názvov z územia Slovenskej republiky.

Databáza štandardizovaných názvov z územia Slovenskej republiky

V roku 1995 sa začalo s tvorbou elektronickej databázy geografických názvov z územia Slovenskej republiky v rozsahu ZM10, ktorú tvorí súbor názvov všetkých pomenovaných nesídelných geografických objektov ZM10 štandardizovaných v rokoch 1983 – 1994 [5]. Vytváranie databázy bolo ukončené v júli 2003. Databáza je aktualizovaná priebežne, po zistení nových informácií. Údaje z databázy poskytuje Geodetický a kartografický ústav Bratislava záujemcom na základe objednávky. V budúcnosti plánujeme obsah databázy rozširovať.

K štandardizovaným názvom v databáze sú vložené aj ďalšie údaje: druh objektu, dátum štandardizácie, predchádzajúci štandardizovaný názov, zemepisné súradnice, údaje o príslušnosti ku katastrálnemu územiu, obci, okresu a kraju, pri vodných tokoch aj príslušnosť k povodiu.

Koncepcia rozvoja štandardizácie geografického názvoslovia

Úrad vytvoril dlhodobý rámec na štandardizáciu geografického názvoslovia vydaním Koncepcie rozvoja štandardizácie geografického názvoslovia v Slovenskej republike na roky 2006-2010, číslo P-1550/2006 z 21. 3. 2006 (ďalej len „koncepcia“) [6]. Koncepcia sa vydáva každých päť rokov. Jednotlivé koncepcie na seba navzájom nadväzujú a nadväzujú tiež na cieľavedomú činnosť v tejto oblasti od roku 1971, výsledkom ktorej sú vydané publikácie štandardizovaných podôb názvov z územia SR, z územia mimo SR a mimozemských objektov. Pokračujeme v procese štandardizácie resp. reštandardizácie názvov geografických objektov. V rámci koncepcie sa plánuje, ktoré názvoslovné publikácie a

v akom časovom období sa vydajú, ďalej sa plánujú úlohy týkajúce sa štandardizácie vo vzťahu na medzinárodnú spoluprácu, zámery týkajúce sa rozšírenia obsahu databázy, noviniek. Jednotlivé zámery sa ďalej rozpracúvajú podrobne vo forme ročných plánov činnosti názvoslovnej komisie úradu.

Inštrukcia na štandardizáciu geografického názvoslovia

Kritériá členenia, spôsob, zásady a postup štandardizácie geografického názvoslovia určuje Inštrukcia na štandardizáciu geografického názvoslovia [8]. Predmet úpravy tvoria nárečové podoby názvov, spoločensky alebo obsahovo nevhodné názvy, názvy inojazyčného pôvodu, názvy, ktoré boli gramaticky a pravopisne nesprávne utvorené, názvy, ktoré nevyhovujú súčasnej úrovni poznania. Pri úprave názvov sa uplatňujú najmä tieto pravidlá:

- Upravujú sa nárečové podoby napr. Grúnik (namiesto Hrunok), Jelšiny (namiesto Jalšiny) alebo V Hlbokom (namiesto V Hlubokém), Pod horou (namiesto Pod huru). Neupravujú sa archaizmy, názvy príslušné územiu, slová prevzaté z iných jazykov ako sú Hlinište, Strážište, Búč, Chmelínek alebo Zelnica, Debra, Tajch, Kýčera, Grúň.

- Názvy inojazyčného pôvodu, ktoré sú adaptované sa upravujú ako názvy domáceho pôvodu Za tajchom, Na Šiancoch, Vartovka, Farkaška a názvy neadaptované sa upravujú prekladom na Červený kanál (namiesto Vörös ér), Jabloňový vrch (namiesto Almás tető), ak treba zachovať podobu názvu upravuje sa grafická podoba podľa zásad slovenského pravopisu ako sú Bučuháza (namiesto Bucsuháza), Čóffa (namiesto Csóffa), Ďotva (namiesto Gyotva), ak sa názov nedá preložiť, utvorí sa nový názov Malá železná priepasť (namiesto Malá Žomboj).

- Nový názov sa môže vytvoriť odvodením od názvov okolitých objektov napr. Backárov potok (samota Backárovci), Krivokútsky potok (les Krivé kúty) alebo bez ohľadu na pomenovanie okolitých objektov napr. Dolina smrti. Pri pomenovaní sa treba vyhnúť citovo zafarbeným slovám napr. Areál snov; slová príznačné pre určité územie sa nepoužijú pre iné územie napr. Debra sa nepoužije na západnom a strednom Slovensku, Chríb na východnom Slovensku, Grúň na Záhorí alebo Žitnom ostrove; slová typické pre nejaký druh objektu napr. vrchu napr. vrch (štít, kopec, skala, vrch) sa nepoužijú pre iný druh objektu napr. vodný tok.

- Pri označovaní sa nepoužije kombinácia názvu s číslami, kódovými znakmi, predložkové spojenia.

V súčasnosti sa pripravuje nová verzia, ktorá sa vydá s názvom Smernice na štandardizáciu geografického názvoslovia.

Zverejňovanie informácií o štandardizovanom geografickom názvosloví

Zásluhou úradu sa v rokoch 1972 – 1974 štandardizovali názvy Základnej mapy Slovenskej republiky v mierke 1 : 50 000 (ZM50) v počte približne 19 000 názvov, čím sa vytvoril prvý kompletný súbor geografických názvov z územia Slovenskej republiky [5].

Z územia mimo Slovenskej republiky sa v prvých rokoch existencie komisie štandardizovali vžitú slovenské názvy štátov a krajín sveta, názvy miest, riek a vodných plôch sveta, útvarov horizontálneho i vertikálneho členenia zemského povrchu a nakoniec aj slovenské názvy mimozemských objektov. Štandardizované názvy geografických objektov z územia Slovenskej republiky i zo sveta boli v rokoch 1974 – 1979 zverejnené v publikáciách edície Kartografické informácie [5]:

1. Zoznam vrchov na Slovensku (1974)
2. Zoznam vžitých názvov riek a vodných plôch sveta (1974)
3. Zoznam štátov a krajín sveta (1974)
4. Zoznam vžitých slovenských názvov miest sveta (1974)
5. Zoznam vžitých slovenských názvov útvarov horizontálneho členenia zemského povrchu (1975)
6. Zoznam vžitých slovenských názvov útvarov vertikálneho členenia zemského povrchu (1975)
7. Zoznam vžitých slovenských názvov mimozemských objektov (1976)
8. Geografické názvoslovie ZM ČSSR 1:50 000 z územia SR, 1. Názvy nesídelných geografických objektov - Východoslovenský kraj (1976)
9. Geografické názvoslovie ZM ČSSR 1:50 000 z územia SR, 1. Názvy nesídelných geografických objektov - Stredoslovenský kraj (1977)
10. Geografické názvoslovie ZM ČSSR 1:50 000 z územia SR, 1. Názvy nesídelných geografických objektov - Západoslovenský kraj (1979)
11. Geografické názvoslovie ZM ČSSR 1:50 000 z územia SR, 2. Názvy sídelných geografických objektov (1981)
12. Zoznam jaskýň a priepastí na Slovensku (1979)

V rokoch 1972 – 1985 sa štandardizovali názvy Základnej mapy Slovenskej republiky v mierke 1 : 10 000 (ZM10) v počte asi 68 000. Zoznamy štandardizovaných názvov geografických objektov sa zverejňovali v publikáciách v edícii Geografické názvoslovné zoznamy OSN Slovenskej republiky [5] (v rokoch 1983 – 1992 OSN-ČSSR resp. OSN-ČSFR).

Z územia Slovenskej republiky sa vydali tieto zoznamy [5]:

- A1 1983 Geografické názvy okresu Bratislava-vidiek
- A2 1985 Názvy chránených území Slovenskej socialistickej republiky

- A 2 2005 Názvy chránených území Slovenskej republiky
- A 3 1985 Geografické názvy okresu Trnava
- A 4 1985 Geografické názvy okresu Topoľčany
- A 5 1986 Geografické názvy okresu Žiar nad Hronom
- A 6 1987 Názvy vrchov a dolín Slovenskej socialistickej republiky
- A 7 1987 Geografické názvy okresu Banská Bystrica
- A 8 1988 Geografické názvy okresu Poprad
- A 9 1988 Geografické názvy okresu Nitra
- A 10 1989 Geografické názvy okresu Stará Ľubovňa
- A 11 1989 Geografické názvy okresu Senica
- A 12 1990 Geografické názvy okresu Liptovský Mikuláš
- A 13 1990 Geografické názvy okresu Košice-mesto, Košice-okolie
- A 14 1990 Geografické názvy okresu Rožňava
- A 15 1990 Názvy hradov a zámkov Slovenskej republiky
- A 16 1990 Geografické názvy okresu Vranov nad Topľou
- A 17 1990 Geografické názvy Českej a Slovenskej Federatívnej republiky
- A 18 1990 Názvy vodných tokov a vodných plôch SR. Povodie Bodrogu a Tisy
- A 19 1991 Geografické názvy okresu Trenčín
- A 20 1991 Geografické názvy okresu Komárno
- A 21 1991 Geografické názvy okresu Veľký Krtíš
- A 22 1991 Geografické názvy okresu Trebišov
- A 23 1992 Geografické názvy okresu Bardejov
- A 24 1992 Geografické názvy okresu Rimavská Sobota
- A 25 1992 Geografické názvy okresu Lučenec
- A 26 1992 Geografické názvy okresu Prešov
- A 27 1992 Geografické názvy okresu Dunajská Streda
- A 28 1992 Geografické názvy okresu Spišská Nová Ves
- A 29 1993 Geografické názvy okresu Galanta
- A 30 1993 Geografické názvy okresu Zvolen
- A 31 1993 Geografické názvy okresu Svidník
- A 32 1993 Geografické názvy okresu Humenné
- A 33 1993 Geografické názvy okresu Nové Zámky
- A 34 1993 Geografické názvy okresu Michalovce
- A 35 1993 Geografické názvy okresu Levice
- A 36 1993 Názvy katastrálnych území Slovenskej republiky
- A 37 1994 Geografické názvy okresu Dolný Kubín
- A 38 1994 Geografické názvy okresu Žilina

- A 39 1994 Geografické názvy okresu Považská Bystrica
- A 40 1994 Geografické názvy okresu Čadca
- A 41 1994 Geografické názvy okresu Martin
- A 42 1994 Geografické názvy okresu Prievidza
- A 43 1994 Geografické názvy okresu Bratislava
- A 44 1998 Názvy katastrálnych území Slovenskej republiky
- A 44 2003 Názvy katastrálnych území Slovenskej republiky
- A 45 2001 Názvy trigonometrických bodov z územia SR
- A 46 2003 Staršie slovenské názvy obcí SR

Z územia mimo Slovenskej republiky sa v edícii Geografické názvoslovné zoznamy OSN Slovenskej republiky vydali tieto zoznamy:

- B 2 1996 Vžitú slovenské názvy štátov a závislých území
- B2 2000 Slovenské vžitú názvy štátov a závislých území
- B 5 1999 Slovenské vžitú názvy geografických objektov ležiacich mimo územia SR
- B 6 2005 Slovenské vžitú názvy mimozemských objektov a zdanlivých obrazcov na oblohe

Publikácie, zaoberajúce sa štandardizáciou geografického názvoslovia vo všeobecnosti:

- C 7 1999 Toponymický návod pre vydavateľov kartografických a iných diel
- C 6 1996 Toponymický návod pre vydavateľov kartografických a iných diel
- C5 1993 Toponymický návod pre vydavateľov kartografických a iných diel

Informácie o dianí na poli štandardizácie zverejňuje úrad v periodickej publikácii Názvoslovné informácie, ktorá vychádza dvakrát do roka.

Vybrané súbory štandardizovaných názvov zverejňuje úrad aj na svojej webovej stránke [4] a priebežne ich aktualizuje:

- Názvy geografických objektov z územia mimo SR,
- Názvy vrchov, dolín, priesmykov a sediel,
- Názvy štátov,
- Názvy katastrálnych území.

Pripravované publikácie

Toponymický návod pre vydavateľov kartografických a iných diel

Z dôvodu zmien v legislatíve sa pripravuje už štvrté vydanie „Toponymického návodu pre vydavateľov kartografických a iných diel“, ktorý je súhrnom pravidiel riadiacich štandardizáciu toponým konkrétnej krajiny a ich používanie v mapách a registroch, umožňuje kartografom z ostatných krajín správne riešiť toponymické problémy krajiny vydávajúcej návod a je určený aj ako pomôcka pri interpretácii máp. Je v slovenskom a anglickom jazyku a obsahuje napríklad charakteristiku slovenského jazyka, slovenskej abecedy, základných

pravidiel pravopisu, kompetenciu národných názvoslovných autorít, slovník slov vyskytujúcich sa v geografických názvoch, druhové označenie geografických objektov a iné.

Zásady na používanie slovenských geografických názvov v cudzojazyčných textoch publikácií vydávaných v Slovenskej republike

Publikácia stanovuje jednotný postup pri používaní slovenských geografických názvov v prekladoch slovenských textov do cudzích jazykov. Zásady sú vysvetlené na konkrétnych príkladoch v anglickom, nemeckom, poľskom, maďarskom jazyku a súčasťou zásad je aj druhové označenie geografických objektov a zoznamy exonym z územia SR v týchto jazykoch.

Názvoslovné autority na území SR

Okrem úradu majú kompetenciu štandardizovať geografické názvy v Slovenskej republike tieto autority:

Národná rada Slovenskej republiky, ktorá určuje názvy krajov a okresov.

Vláda Slovenskej republiky, ktorá určuje alebo mení názvy obcí nariadením vlády so súhlasom príslušnej obce.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, ktoré určuje a mení názvy častí obcí na návrh obce.

Obce, ktoré určujú a menia názvy ulíc a iných verejných priestranstiev nariadením s prihliadnutím na históriu obce, významné nežijúce osoby, veci a pod.

Medzinárodné aktivity

V medzinárodnom meradle zabezpečuje legislatívny rámec pre geografické informácie, a tým aj pre štandardizáciu geografického názvoslovía, Smernica európskeho parlamentu a rady 2007/2/ES z 14. marca 2007, ktorou sa zriaďuje Infraštruktúra pre priestorové informácie v Európskom spoločenstve (INSPIRE). Cieľom tejto smernice je ustanoviť všeobecné pravidlá zamerané na zriadenie INSPIRE na účely politik Spoločenstva v oblasti životného prostredia a politik alebo činností, ktoré môžu mať vplyv na životné prostredie. INSPIRE je založená na infraštruktúrach pre priestorové informácie, ktoré zriadili a prevádzkujú členské štáty. Úrad vykonáva svoju činnosť v oblasti štandardizácie geografického názvoslovía v súlade s touto smernicou.

Geografické názvy – názvy oblastí, regiónov, lokalít, veľkomiest, predmestí, miest alebo osád alebo akéhokoľvek zemepisného či topografického prvku verejného alebo historického významu sú obsahom prílohy I smernice INSPIRE [7] a považujú sa za referenčné údaje, ktoré tvoria všeobecný priestorový rámec na určovanie geografickej polohy a sú spojené s ostatnými témami INSPIRE ako sú napríklad: správne jednotky, adresy, dopravné siete, hydrografia, chránené územia. Geografické názvy sa využívajú pri

vyhľadávaní informácií prostredníctvom webových služieb, pri navigácii, pri referencovaní tematických informácií k určitej polohe, pri vizualizácii geografických informácií na mapách, obrazovkách, pri využívaní priestorových datasetov. Správne používanie geografických názvov je základným aspektom každodennej komunikácie preto názvy (štandardizované, historické, variantné a iné) spolu so správnymi lingvistickými charakteristikami (pravopis, prepis) majú dôležitý význam pre používateľov. Priestorový objekt „pomenované miesto“ je akýsi ústredný prvok údajového modelu vzťahnutý k entite reálneho sveta, môže mať jeden názov alebo viac názvov. Názov má byť poskytnutý so správnym reprodukováním písmen, diakritických znamienok, môže byť poskytnutá výslovnosť názvu. Flexibilná štruktúra má umožniť použitie geografických názvov ako atribútov priestorových objektov, modelovaných v rámci témy geografických názvov alebo ktorejkoľvek inej témy smernice INSPIRE [7]. Príspevok k európskej viacjazyčnosti ako súčasť viacúčelovej štruktúry európskych priestorových údajov sa predpokladá prepojením dostupných podôb názvov v jednotlivých jazykoch a publikovaním údajov k nim.

Úrad sa v oblasti štandardizácie geografického názvoslovia zapája aj do ďalších medzinárodných projektov v rámci Európskej únie. Jedným z príkladov praktického uplatnenia geografických názvov je medzinárodný projekt spoločenstva EuroGeographics s názvom EuroGeoNames, navrhnutý v súlade s iniciatívou INSPIRE. Cieľom projektu EuroGeoNames je vytvoriť infraštruktúru a služby európskych geografických názvov na zabezpečenie interoperabilnej internetovej služby, na umožnenie prepojenia a prístupu k oficiálnym, multilingválnym geografickým názvom a údajom k nim, ktoré sú k dispozícii na národnej úrovni v celej Európe s pripojením čo možno najväčšieho počtu krajín.

Dlhodobým zámerom úradu je publikovať a poskytovať produkty, údajové súbory, služby, umožniť prístup používateľom na základe vyhľadávacích kritérií napríklad aj k štandardizovaným geografickým názvom prostredníctvom jednotného výmenného formátu poskytovaných údajov službou WMS, WFS cez rezortný Geoportál v súlade s požiadavkami vyplývajúcimi zo smernice INSPIRE. Zároveň sa štandardizované názvy geografických objektov stanú neoddeliteľnou súčasťou základnej bázy údajov pre geografický informačný systém a rovnako aj národnej infraštruktúry priestorových informácií.

Použitá literatúra:

- [1] Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 215/1995 Z. z. o geodézii a kartografii v znení neskorších predpisov

- [2] vyhláška Úradu geodézie, kartografie a katastra SR č. 300/2009 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 215/1995 Z. z. o geodézii a kartografii v znení neskorších predpisov
- [3] rozhodnutie predsedu Úradu geodézie, kartografie a katastra SR č. P-3902/1996 o zriadení Názvoslovnej komisie
- [4] Geodézia a kartografia. <http://www.skgeodesy.sk>
- [5] Štandardizácia geografického názvoslovia. <http://www.gku.sk/predmet-cinnosti/gis>
- [6] Koncepcia rozvoja štandardizácie geografického názvoslovia v Slovenskej republike na roky 2006-2010, číslo P-1550/2006 z 21. 3. 2006.
- [7] Smernica európskeho parlamentu a rady 2007/2/ES zo 14. marca 2007, ktorou sa zriaďuje Infraštruktúra pre priestorové informácie v Európskom spoločenstve (smernica INSPIRE)
- [8] Inštrukcia na štandardizáciu geografického názvoslovia č. NP-4220/1996 z 9. 12. 1996 (984 600 I-96)

Uplatňovanie odporúčaní OSN

RNDr. Mária Kováčová

Geodetický a kartografický ústav Bratislava
Chlumeckého 2, 820 02 Bratislava
mariakovacovam@skgeodesy.sk

Už od najstarších čias ľudia pomenúvali objekty, podľa ktorých sa vo svojom okolí orientovali. Frekvencia používania geografických názvov sa v modernej dobe znásobila obrovským rozvojom komunikácie, najmä prostredníctvom tlače a ostatných masmédií, čo vyvolalo nevyhnutnosť jednoznačnej identifikácie geografických objektov.

Vo svete existoval a ešte existuje značný počet geografických objektov, ktoré majú viac ako jeden názov, niektoré názvy sa používajú pre viac než jeden objekt, jeden a ten istý názov je vyslovovaný rôzne, obyvatelia určitých krajín alebo jazykových oblastí majú názvy pre miesta v rôznych krajinách a oblastiach, ktoré sa líšia od lokálnych podôb, geografické názvy arabské, čínske, grécke, hebrejské, japonské atď. sú písané nelatinkovým písmom. Táto situácia si vyžiadala potrebu medzinárodného usmerňovania a koordinácie činností súvisiacich so štandardizáciou geografických názvov.

R. 1959 preto Ekonomická a sociálna rada OSN (ECOSOC) umožnila vytvorenie malej skupiny expertov, ktorí na stretnutí stanovili technické odporúčania na štandardizáciu geografického názvoslovia na národnej a medzinárodnej úrovni. Tým dali r. 1962 podnet na vznik konferencií OSN o štandardizácii geografického názvoslovia, ktoré sa v súčasnosti konajú každých päť rokov, a Skupiny expertov OSN pre geografické názvy (ďalej skupina expertov), ktorá zasadá trikrát v období medzi konferenciami, aby sledovala implementovanie rezolúcií prijatých na konferenciách. Skupina expertov OSN pre geografické názvoslovie je od r. 1973 jedným zo siedmich stálych orgánov Ekonomickej a sociálnej rady OSN. Rieši najmä aktuálne otázky národnej a medzinárodnej štandardizácie, organizuje pravidelné rokovania konferencií, zabezpečuje kontinuitu medzinárodnej spolupráce medzi dvoma konferenciami, koordinuje činnosť lingvisticko-geografických skupín.

Skupinu expertov tvoria experti lingvisticko-geografických regionálnych skupín menovaní vládou. Skupinu expertov vedú volení funkcionári, ktorí riadia činnosť skupiny počas zasadaní a v období medzi zasadaniami.

Lingvisticko-geografické regionálne skupiny sa vytvorili na pomoc pri zabezpečovaní úloh skupiny expertov. Na rokovaníach regionálnych skupín sa riešia lokálne problémy, ktoré vznikajú v územne vymedzených regiónoch.

Na riešenie konkrétnych otázok sa pri skupine expertov vytvárajú pracovné skupiny, ktoré sa po vyriešení dohodnutých úloh zrušia. Pracovné skupiny v súčasnosti riešia otázky

výcvikových kurzov, digitálnych dátových súborov, latinizačných systémov, názvov štátov, terminológie, propagácie a financovania, vyhodnocovania a implementácie, exoným, výslovnosti, podpory zaznamenávania a používania geografických názvov menšinových a regionálnych jazykových skupín, afrických špecifik a toponymických návodov.

Konferencie OSN o štandardizácii geografického názvoslovia určujú prostredníctvom rezolúcií hlavné smery činnosti v oblasti štandardizácie geografických názvov, koordinujú štandardizačné činnosti na medzinárodnej úrovni a zabezpečujú medzinárodné používanie jednotných podôb geografických názvov všetkých geografických objektov na podklade národnej štandardizácie. Implementáciou rezolúcií sa zaručuje medzinárodne akceptovateľný štandard kartografických diel, slovníkov a ostatných publikácií.

Rezolúcie sa na konferenciách prijímajú konsenzom, to znamená, že ani jedna krajina nehlasuje proti ich prijatiu. Ide tu prakticky o odporúčania, nie príkazy a ich záväznosť môže docieľať individuálne každá členská krajina OSN implementovaním prijatých medzinárodných zásad štandardizácie do svojho systému právnych predpisov. V podmienkach Slovenskej republiky sa to realizovalo prijatím zákona NR SR č. 215/1995 Z. z. o geodézii a kartografii v znení neskorších predpisov a vyhlášky Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky č. 300/2009 Z. z., ktorou sa zákon vykonáva.

Doteraz sa konalo deväť konferencií OSN o štandardizácii geografického názvoslovia a schválilo sa 195 rezolúcií, ktoré sa zaoberajú všetkými známymi aspektmi štandardizácie. Každý krok na poli štandardizácie geografického názvoslovia podporuje niektorá z rezolúcií.

1. konferencia 1967 Londýn, schválených 20 rezolúcií.
2. konferencia 1972 Ženeva, schválených 39 rezolúcií.
3. konferencia 1977 Atény, schválených 27 rezolúcií.
4. konferencia 1982 Ženeva, schválených 26 rezolúcií.
5. konferencia 1987 Montreal, schválených 26 rezolúcií.
6. konferencia 1992 New York, schválených 14 rezolúcií.
7. konferencia 1998 New York, schválených 15 rezolúcií.
8. konferencia 2002 Berlín, schválených 17 rezolúcií.
9. konferencia 2007 New York, schválených 11 rezolúcií.

Úplné znenia rezolúcií v anglickom a francúzskom jazyku sú dostupné na internetovej stránke UNGEGN:

<http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/uncsgn-resolutions.htm>

V súčasnosti sa pripravuje na zverejnenie slovensko-anglická verzia rezolúcií na internetovej stránke úradu.

Rezolúcie OSN možno podľa riešených otázok zoskupiť do určitých tematických skupín. Všetky informácie uvedené v textoch jednotlivých skupinách otázok vyplývajú z prijatých rezolúcií.

Skupina expertov OSN pre geografické názvoslovie

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/1, II/2, II/3, II/4, III/5, III/26, IV/21, IV/22, IV/23, IV/24, IV/25, V/2, V/3, V/4, V/10, VI/1, VI/2, VI/3, VI/4, VI/5, VI/12, VII/1, VII/2, VII/7, VII/10, VII/13, VII/14, VIII/5, VIII/8, VIII/16, IX/1, IX/2, IX/3

Rezolúcie odporúčajú vytvorenie Stálej komisie expertov OSN pre geografické názvoslovie – skupiny odborníkov, ktorí sa budú zaoberať štandardizáciou geografického názvoslovie na národnej a medzinárodnej úrovni. Ďalej odporúčajú zloženie komisie a vypracovanie štatútu, ktorý má obsahovať ciele a funkcie skupiny expertov a ktorý bude základným dokumentom na riadenie práce skupiny spolu s pravidlami činnosti a postupov skupiny expertov. Rezolúcie ďalej odporúčajú nadviazať kontakt so špecializovanými inštitúciami, ktoré riešia aj problémy s geografickým názvoslovím. Ide najmä o spoluprácu s Medzinárodnou organizáciou pre štandardizáciu (ISO), s Vedeckou komisiou pre antarktický výskum (SCAR), s Medzinárodnou hydrografickou organizáciou (IHO), Medzinárodnou astronómickou úniou (IAU) a s Panamerickým inštitútom geografie a histórie (PAIGH).

Rezolúcie sa ďalej zaoberajú aj vytváraním regionálnych skupín a pracovných skupín skupiny expertov. Tiež odporúčajú organizovanie spoločných zasadnutí lingvisticko-geografických regionálnych skupín a pracovných skupín skupiny expertov.

Realizácia

Na základe rezolúcií sa vytvorila stála komisia expertov s názvom Skupina expertov OSN pre geografické názvoslovie (United Nations Group on Standardization of Geographical Names – UNGEGN). Tvoria ju členovia lingvisticko-geografických skupín. Lingvisticko-geografické skupiny vytvárajú zástupcovia jednotlivých štátov. Každý štát môže byť členom viacerých regionálnych skupín. Na zefektívnenie činnosti skupiny expertov bol vydaný jej štatút a vytvorené pravidlá činnosti.

Postupne sa vytvorilo 23 lingvisticko-geografických regionálnych skupín, ktoré pomáhajú zabezpečovať úlohy skupiny expertov:

Stredoafriická regionálna skupina, Východoafriická regionálna skupina, Juhoafriická regionálna skupina, Západoafriická regionálna skupina, Arabská regionálna skupina, Východoázijská regionálna skupina (okrem Číny), Juhovýchodná ázijská a juhozápadná tichomorská regionálna skupina, Juhozápadná ázijská regionálna skupina (okrem arabských krajín), Baltská regionálna skupina, Keltská regionálna skupina, Čínska regionálna skupina, Holandsky a nemecky hovoriaca regionálna skupina, Východná, stredná a juhovýchodná Európa, Východná Európa, severná a stredná Ázia, Východná stredozemná regionálna skupina (okrem arabských krajín), Francúzsky hovoriaca regionálna skupina, Indická regionálna skupina, Latinskoamerická regionálna skupina, Severská regionálna skupina,

Portugalsky hovoriaca regionálna skupina, Románsko-helénska regionálna skupina, Regionálna skupina Spojeného kráľovstva, Regionálna skupina Spojených štátov a Kanady.

Slovensko je členom regionálnej skupiny Východná, stredná a juhovýchodná Európa, kde je aktívnym členom od jej vzniku od roku 1971 (patria sem aj štáty: Albánsko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Cyprus, Česko, Čierna Hora, Grécko, Chorvátsko, Macedónsko, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko, Srbsko, Turecko, Ukrajina).

Rokovania lingvisticko-geografických skupín sa pravidelne konajú spoločne s niektorou pracovnou skupinou skupiny expertov. Regionálna skupina Východná, stredná a juhovýchodná Európa rokuje najčastejšie s pracovnou skupinou pre toponymické databanky a slovníky a pracovnou skupinou pre exonymá.

Na rokovaní konferencií OSN sa zúčastňujú zástupcovia medzinárodných inštitúcií, ktorí spolupracujú so skupinou expertov na štandardizácii názvov z oblasti ich pôsobnosti a zároveň zástupcovia skupiny expertov sa zúčastňujú rokovaní týchto inštitúcií. Ide najmä o Medzinárodnú organizáciu pre štandardizáciu (ISO), Vedeckú komisiu pre antarktický výskum (SCAR), Medzinárodnú hydrografickú organizáciu (IHO), Medzinárodnú astronomickú úniu (IAU) a Panamerický inštitút geografie a histórie (PAIGH).

Na rokovaní každej konferencie jednotlivé štáty referujú v národných správach o dosiahnutých výsledkoch v oblasti štandardizácie, zástupcovia regionálnych skupín a pracovných skupín informujú o svojich zasadaniach a o riešených otázkach. Tieto správy sa prednášajú aj na rokovaní skupiny expertov, z ktorých potom vychádzajú návrhy rezolúcií pre konferencie.

Medzinárodná spolupráca pri štandardizácii geografického názvoslovia

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: II/31, II/33, IV/2, V/6, VI/8

Rezolúcie odporúčajú, aby sa, štandardizované miestne názvy používali na mapách, určených na medzinárodné používanie, a tiež vo všetkých medzinárodných publikáciách, v ktorých sa geografické názvoslovie neobjavuje v súvislom texte, ako napr. v medzinárodných cestovných poriadkoch alebo v tabuľkách medzinárodných štatistík.

Zároveň žiadajú, aby sa národná štandardizácia geografických názvov, ktorá je podkladom pre medzinárodnú štandardizáciu, urýchlila všetkými možnými prostriedkami.

Rezolúcie ďalej vyzývajú jednotlivé krajiny, aby zasielali sekretariátu skupiny expertov informácie, týkajúce sa zmien geografického názvoslovia.

Realizácia

Na rokovaní každej konferencie, na zasadnutiach skupiny expertov a na zasadnutiach regionálnych skupín jednotlivé štáty, medzi nimi aj Slovenská republika, referujú v národných správach o pokroku v oblasti štandardizácie geografického názvoslovia a tiež o zverejnených

zoznamoch štandardizovaných názvov. V prílohách správ sa zároveň uvádzajú aj zoznamy zmien názvov za dané obdobie.

Informácie o vydaných zoznamoch názvoslovia a o činnosti na poli štandardizácie na národnej aj medzinárodnej úrovni sa pravidelne zverejňujú v periodickej publikácii Názvoslovné informácie, ktorá vychádza minimálne dvakrát do roka, v Spravodajcovi úradu a na internetovej stránke úradu.

Toponymické návody pre vydavateľov kartografických a iných diel

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: IV/4, V/11, V/14, VI/7

Kľúčovú úlohu pri dosahovaní cieľov národnej štandardizácie ako základne medzinárodnej štandardizácie hrajú toponymické návody, ktoré sú súhrnom pravidiel riadiacich štandardizáciu toponým konkrétnej krajiny a ich používanie v mapách a registroch. Rezolúcie odporúčajú, aby každá krajina podporovala uverejňovanie a aktualizovanie toponymických návodov pre kartografiu, ktoré umožnia kartografom z ostatných krajín korektne riešiť toponymické problémy krajiny vydávajúcej návod a pomôžu všetkým používateľom pri interpretácii máp.

Realizácia

V súčasnosti pripravilo toponymický návod 40 krajín, ďalšie na ňom pracujú. Návody sú vydávané vo forme publikácií, časť z nich je zverejnená na internete. Pracovná skupina pre toponymické návody na medzinárodné využitie postupne sumarizuje návody jednotlivých krajín a sprístupňuje ich prostredníctvom sekretariátu skupiny expertov používateľom na celom svete. Sprístupnené návody sú na adrese:

<http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/gudelineslink.htm>

Slovenská republika publikovala v roku 1999 už tretie aktualizované kombinované slovensko-anglické vydanie toponymického návodu pre vydavateľov kartografických a iných diel, ktorý uľahčuje interpretáciu máp z územia Slovenskej republiky. V súčasnosti sa pripravuje 4. aktualizované vydanie.

Slovenský toponymický návod je zverejnený na internete na adrese:

<http://www.geodesy.gov.sk>

Národná štandardizácia

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/4, II/27, II/32, III/4, III/16, V/12, V/15, VI/9, VII/5, VIII/1, VIII/2, VIII/9, IX/4, IX/5

Národná štandardizácia geografického názvoslovia uskutočnená v každej krajine je základným predpokladom medzinárodnej štandardizácie. Rezolúcie odporúčajú, aby každá krajina ako prvý krok v národnej štandardizácii geografického názvoslovia mala ustanovenú národnú názvoslovnú autoritu s jasne určenou právomocou, vypracovala inštrukcie na

štandardizáciu geografického názvoslovia a stanovila zásady štandardizácie názvoslovia v rámci svojej krajiny.

Ďalším krokom je štandardizácia geografického názvoslovia na národnej báze a publikovanie oficiálne potvrdených názvov v mapách a toponymických slovníkoch. Toponymický slovník má obsahovať okrem štandardizovaných názvov minimálne informácie, potrebné na správnu lokalizáciu a identifikáciu pomenovaných objektov.

Každý národný názvoslovný orgán má sprostredkovať ostatným národným úradom a sekretariátu OSN informácie o svojom zložení a funkciách, o najnovších rozhodnutiach o geografickom názvosloví a o zmenách názvov obsiahnutých v ich toponymických slovníkoch. Sekretariát OSN bude distribuovať tieto materiály používateľom geografického názvoslovia.

Realizácia

V Slovenskej republike sa štandardizáciou geografických názvov zaoberá niekoľko inštitúcií, ktorých kompetencie sú vymedzené zákonmi. Oficiálnym národným orgánom povereným, okrem iného, štandardizáciou názvov nesídelných geografických objektov z územia Slovenskej republiky v rozsahu základného štátneho mapového diela v mierke 1 : 10 000 je Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky (ďalej len úrad), ktorého poradným orgánom v tejto oblasti je Názvoslovná komisia úradu. Spôsob, zásady a postupy pri štandardizácii geografického názvoslovia určuje Inštrukcia na štandardizáciu geografického názvoslovia č. 984 600 I-1/96.

R. 1994 sa dokončila štandardizácia názvov na Základnej mape Slovenskej republiky v mierke 1 : 10 000 a štandardizované názvy sa publikovali v zoznamoch geografických názvov podľa okresov.

Regionálne zasadnutia

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/7, II/12, II/19, V/5, VII/3, VIII/5

Rezolúcie odporúčajú, aby regionálne a subregionálne konferencie zasadali vo vhodných intervaloch, na prerokovanie ich spoločných problémov týkajúce sa dvoch alebo viacerých krajín, patriacich do rovnakej geografickej oblasti a aby sa podporila štandardizácia geografického názvoslovia. Rezolúcie ďalej odporúčajú organizovať spoločné zasadnutia lingvisticko-geografických regionálnych skupín a pracovných skupín skupiny expertov na riešenie konkrétnych regionálnych potrieb.

Realizácia

Zasadnutia lingvisticko-geografických regionálnych skupín sa pravidelne konajú v období medzi konferenciami. Slovenská republika sa väčšinou zúčastňuje týchto zasadnutí vo svojej regionálnej skupine, kde v rámci schváleného programu informuje o činnosti v oblasti štandardizácie geografického názvoslovia za uplynulé obdobie.

Rokovania lingvisticko-geografických skupín sa pravidelne konajú spoločne s niektorou pracovnou skupinou skupiny expertov. Regionálna skupina Východná, stredná a juhovýchodná Európa rokuje najčastejšie s pracovnou skupinou pre toponymické databanky a slovníky a pracovnou skupinou pre exonymá.

Vzdelávanie a kurzy spracúvania geografických názvov

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: II/18, III/15, IV/5, IV/6, V/21, VI/13, VII/9, VII/11, VII/12, VIII/15, IX/10

Experti konštatovali naliehavú potrebu školiť pracovníkov zapojených do terénneho zberu názvov a do ich štandardizácie.

Rezolúcie odporúčajú Skupine expertov OSN pre geografické názvoslovie pripraviť a rozširovať program kurzov toponymického vzdelávania s príslušnými dokumentmi, súvisiacimi s rezolúciami konferencií, národnými toponymickými návodmi, terminologickými definíciami, registrami, databankami, štruktúrou názvoslovných inštitúcií a metódami prípravy toponymických zoznamov.

Ďalšie odporúčania rezolúcií sa zameriavajú na potrebu založenia webovej stránky skupiny expertov. Odporúčajú možnosť vytvorenia internetového toponymického kurzu tak, aby bol v záujme medzinárodnej štandardizácie zabezpečený bezplatný prístup k údajom obsiahnutým na webových stránkach.

Ďalšie odporúčania sa týkajú zabezpečenia aktuálnych učebných materiálov pre potenciálnych poslucháčov a sprístupnenia učebných materiálov aj v elektronickej podobe vo všetkých oficiálnych jazykoch OSN.

Realizácia

Pracovná skupina pre toponymické vzdelávacie kurzy koordinuje informácie o konaní kurzov, a zároveň pomáha pri ich plánovaní a realizácii. Kurzy sa konajú každoročne vo vybranej krajine. Možná je aj účasť aj na internetovom kurze v angličtine a vo francúzštine.

Internetová stránka pracovnej skupiny, na ktorej sú prístupné aj učebné materiály, má adresu: <http://toponymycourses.geog.uu.nl/>

Terminológia (vrátane terminologických slovníkov)

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/19, II/14, II/16, II/37, III/14, IV/8, VI/11, VIII/3

Experti považujú za dôležité podchytiť geografické termíny, ktoré sa používajú v určitom regióne, preto rezolúcie odporúčajú preštudovať charakter geografických celkov, ktoré sú v tomto regióne pomenované, ako aj rôzne významy slov používaných na označenie týchto objektov.

Rezolúcie odporúčajú, aby pracovná skupina pre terminológiu pripravila slovník termínov používaných pri štandardizácii geografického názvoslovia v šiestich oficiálnych jazykoch OSN, a to: v angličtine, v arabčine, v čínštine, vo francúzštine, v ruštine a v španielčine.

Ďalej odporúčajú, aby experti alebo iní zástupcovia členských štátov posielali pracovnej skupine na zváženie návrhy akýchkoľvek dodatkov alebo zmien v zozname termínov.

Realizácia

Pracovná skupina skupiny expertov pre terminológiu pripravila a publikovala Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names (Slovník termínov používaných pri štandardizácii geografického názvoslovia), ktorý je dostupný na internetovej adrese: <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/glossary.pdf>

Zoznam názvov štátov

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: III/6, III/17, IV/10, IV/11, VI/10, VII/8, VIII/12

Rezolúcie odporúčajú, aby bol zostavený a pravidelne aktualizovaný zoznam názvov krajín v ich oficiálnom jazyku (jazykoch) a aby každá krajina spolupracovala na jeho aktualizácii.

Ukázalo sa, že existujú určité rozdiely medzi názvami, ktoré publikovala sekcia dokumentácie, spravodajstva a terminológie a názvami, ktoré odporúča pracovná skupina skupiny expertov, preto rezolúcie odporúčajú, aby Sekcia pre terminológiu a informácie sekretariátu OSN a skupina expertov navzájom konzultovali aktualizáciu svojich zoznamov štátov sveta v oficiálnych jazykoch OSN.

Realizácia

Najnovšia verzia Slovenská republika roku 2000 publikovala 2. vydanie zoznamu Vžitá slovenské názvy štátov a závislých území, ktoré rovnako ako 1. vydanie obsahuje okrem skrátených a úplných slovenských podôb názvov štátov aj skrátené a úplné podoby názvov v úradnom jazyku (úradných jazykoch), druh štátneho zriadenia, názov úradného jazyka v slovenčine, názov hlavného mesta a jeho zemepisné súradnice. Publikácia sa pravidelne aktualizuje na internetovej stránke úradu na adrese: <http://www.geodesy.gov.sk>

Slovenská republika spolupracuje aj na aktualizácii zoznamu štátov skupiny expertov.

Príprava toponymických slovníkov

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/4 (E), II/17, II/35, III/2, IV/18, V/16

Na základe odporúčania rezolúcií má každá názvoslovná autorita spracovať a priebežne aktualizovať toponymické slovníky všetkých svojich štandardizovaných geografických názvov.

Každý toponymický slovník má obsahovať okrem štandardizovaných názvov minimálne informácie potrebné na správnu lokalizáciu a identifikáciu pomenovaných objektov.

Rezolúcie ďalej odporúčajú, aby predtým, než niektorá krajina vytvorí toponymický slovník názvov inej krajiny, prebehli medzi obidvoma zainteresovanými stranami spoločné konzultácie.

Vzhľadom na dopyt po národne štandardizovaných názvoch, je potrebné mať k dispozícii základnú zásobu štandardizovaného názvoslovia dostupného pre medzinárodné používanie, rezolúcie preto odporúčajú čo najskôr publikovať aspoň stručné zoznamy názvov geografických objektov v jednotlivých krajinách.

Realizácia

Slovenská republika publikovala od r. 1974 v súlade s odporúčaniami rezolúcií konferencií OSN o štandardizácii geografického názvoslovia názvoslovie Základnej mapy Slovenskej republiky v mierke 1 : 50 000 spolu v šiestich publikáciách a názvoslovie Základnej mapy Slovenskej republiky v mierke 1 : 10 000 spolu v 47 publikáciách. Skupina expertov bola pravidelne informovaná o publikačnej činnosti v správach o činnosti prezentovaných na konferenciách, zasadnutiach skupiny expertov a zasadnutiach regionálnej skupiny.

Bibliografie

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/5, II/15, V/9, V/24

Konferencie konštatovali obrovský rozsah geografického názvoslovia, ktoré sa v celom svete nachádza a potrebu medzinárodnej výmeny informácií o úspechoch v oblasti národnej a medzinárodnej štandardizácie geografického názvoslovia, preto odporúčajú, aby sekretariát OSN naďalej slúžil ako dokumentačné centrum, kde možno zhromažďovať a rozosielať informácie, pripravovať a distribuovať bibliografie a robiť dohody o priamych výmenách medzi členskými štátmi, ktoré majú poskytovať sekretariátu OSN informácie o činnosti, súvisiacej s geografickým názvoslovím.

Rezolúcie zároveň odporúčajú, aby sekretariát OSN pripravoval a distribuoval polročný informačný bulletin geografickým názvoslovným inštitúciám a kartografickým agentúram, v ktorom bude informovať o aktivitách v oblasti štandardizácie.

Realizácia

V súčasnosti sa dvakrát ročne publikuje informačný bulletin UNGEGN, ktorý je dostupný na internete na adrese:

http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegn_info_bulletins.htm.

Výmena skúseností

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/6, II/20

Rezolúcie odporúčajú, aby technickí experti pracujúci v oblasti geodézie a kartografie, venovali náležitú pozornosť štandardizácii geografického názvoslovía, aby jednotlivé krajiny alebo skupiny krajín v rámci toho istého regiónu alebo so spoločnými záujmami požadovali od OSN v prípade potreby technickú pomoc vo forme školenia pracovníkov, poradcov a/alebo technických materiálov a informácií, ktoré považujú za dôležité pri plnení svojich pracovných programov, súvisiacich so štandardizáciou geografického názvoslovía.

Rezolúcie ďalej odporúčajú výmenné návštevy medzi jednotlivými členmi skupiny expertov.

Realizácia

Výmena informácií medzi Slovenskou republikou a ostatnými krajinami sa realizuje na rokovaníach konferencií, skupiny expertov a najmä na zasadnutí regionálnej skupiny.

Automatizované spracúvanie údajov/Digitálne údaje

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/3, II/30, III/3, IV/18, IV/19, V/17, VII/6, VII/9, VIII/6, VIII/7, VIII/10, IX/6, IX/7

Konferencie žiadajú, aby Kartografická sekcia Odboru ekonomických a sociálnych záležitostí sekretariátu OSN slúžila ako dokumentačné centrum, kde by sa zhromažďovali a distribuovali informácie a dokumenty súvisiace s automatizovaným spracúvaním údajov. Rezolúcie odporúčajú, aby krajiny zabezpečili medzinárodné používanie štandardizovaných národných názvov cestou zverejňovania a výmeny digitálnych toponymických údajov a aby používali medzinárodné textové kódovacie štandardy a digitálne formáty registrov, ktoré odporučila konferencia.

Rezolúcie ďalej odporúčajú, aby tak ako skupina expertov, aj jednotlivé štáty založili svoje toponymické webovské stránky a využívali ich na poskytovanie informácií o geografických názvoch a na uľahčenie medzinárodnej výmeny toponymických dát.

Zároveň odporúčajú, aby skupina expertov v spolupráci s konzorciom Unicode a Medzinárodnou organizáciou pre štandardizáciu zabezpečila a aktívne podporila vývoj štandardov na medzinárodnú výmenu toponymických dát.

Expertí konštatovali, že geografické názvy slúžia ako bežný nástroj na prístup ku geoinformáciám a priestorovým databázam, pričom rastie dopyt po geografických názvoch všetkých kategórií na využitie v prostredí geografického informačného systému (GIS). Rezolúcie preto odporúčajú, aby vlády rozšírili existujúce metódy zberu údajov o geografických názvoch a zabezpečili zber názvov zo všetkých prijateľných prameňov tak, aby zodpovedali potrebám používateľov geografických názvov a aby sa štandardizované

geografické názvy brali do úvahy pri zakladaní národných a regionálnych priestorových databáz.

Ďalej odporúčajú, aby národné toponymické slovníky a databázy vytlačené alebo zverejnené na webe obsahovali informácie o pôvode a význame geografických názvov spoločne s pripojenými technickými informáciami.

Realizácia

Skupina expertov začala s realizáciou databázy geografických názvov, ktorá zatiaľ obsahuje názvy štátov, hlavných miest a názvy veľkých miest.

Na základe odporúčaní OSN začal úrad v roku 1995 budovať databázu geografických názvov z územia Slovenskej republiky v rozsahu Základnej mapy Slovenskej republiky v mierke 1 : 10 000 na základe publikovaných štandardizovaných geografických názvov podľa jednotlivých okresov. Databáza sa postupne rozširuje o názvoslovie z ďalších prameňov. V roku 1998 založil úrad internetovú stránku, prostredníctvom ktorej sú záujemcovia pohoťovo informovaní o činnosti na poli štandardizácie geografických názvov v rezorte geodézie a kartografie. Internetová adresa stránky úradu: <http://www.geodesy.gov.sk>

V súčasnosti sa v rezorte úradu buduje Základná báza GIS, ktorej súčasťou sa postupne stáva aj geografické názvoslovie.

Exonymá

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: II/28, II/29, II/35, III/18, III/19, IV/20, V/13, VIII/4

Prijaté rezolúcie OSN odporúčajú všetkým krajinám, aby vydali zoznamy používaných exonym a zároveň pristúpili k redukcii ich počtu v prospech domácich oficiálnych podôb názvov.

Rezolúcie ďalej odporúčajú, aby zoznamy exonym neobsahovali nasledujúce kategórie exonym: exonymá, ktoré sa líšia od úradných názvov len vynechaním, pridaním alebo rôznymi podobami diakritických znamienok alebo členov, exonymá, ktoré sa líšia od úradných názvov skloňovaním alebo odvodením, exonymá, ktoré sa vytvorili prekladom. Tiež odporúčajú, aby sa exonymá, ktoré vyvolávajú medzinárodné problémy, používali veľmi opatrne a aby sa k nim doplnil národne uznaný štandardizovaný názov. Rezolúcie zároveň odporúčajú, aby tam, kde sa exonymá používajú v publikáciách, mapách a iných dokumentoch, prioritu mali národné oficiálne názvy.

Redukcia exonym sa neuskutočnila vo všetkých krajinách rovnako, dokonca v niektorých štátoch zaznamenali nárast ich počtu, rezolúcie preto odporúčajú vytvoriť pracovnú skupinu skupiny expertov pre exonymá s cieľom pripraviť kritériá na používanie exonym.

Realizácia

Pracovná skupina skupiny expertov pre exonymá sa vytvorila r. 2002. Zaoberá sa spresňovaním definície exonyma a endonyma a najmä prípravou návodu na používanie exoným.

Počet vžitých názvov používaných v kartografických dielach v Slovenskej republike sa znížil a stabilizoval. V kartografickej tvorbe sa v zásade používa menej exoným, než sa uvádza vo vypracovaných zoznamoch. Iná situácia je mimo rezortu úradu, t.j. v tlači a v masovokomunikačných prostriedkoch, kde redukcia exoným natoľko nenapreduje. Slovenská republika publikovala v súlade s odporúčaniami OSN zoznam slovenských exoným v roku 1997.

Latinizácia/Všeobecne

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/9, I/10, II/13, III/25, IV/15, IV/16, IX/8

Konferencia konštatovala, že v dôsledku existencie rôznych latinizačných systémov založených na fonetickej štruktúre prijímacieho jazyka vzniká duplicita a zmätok, preto odporúča, aby sa dospelo k dohode o jednotnom latinizačnom systéme pre medzinárodné použitie, založenom na vedeckých princípoch, z každej nelatinkovej abecedy alebo písma

Konferencia ďalej konštatovala, že prízvuky a diakritické znamienka, ktoré dopĺňajú písmená latinkovej abecedy v mnohých jazykoch, sú integrálnou súčasťou pravopisu týchto jazykov, v ktorých vyjadrujú také podstatné charakteristiky ako tonický prízvuk, dĺžku a stupeň otvorenosti samohlások a ďalšie dôležité stránky výslovnosti a významu, preto odporúča, aby v medzinárodnom používaní všetky geografické názvy, ktoré zainteresované krajiny oficiálne píšu v týchto abecedách, zostali nezmenené a zachovali si svoje rozlišujúce znaky, dokonca, a najmä vtedy, keď sa píšu veľkými písmenami.

Rezolúcie odporúčajú, aby sa nové systémy prepisu do latinky pre medzinárodnú potrebu vzali do úvahy len pod podmienkou, že navrhujúce národy používajú takéto systémy vo svojich kartografických produktoch (mapy a tabuľky). Rezolúcie ďalej odporúčajú, aby štáty nerevidovali systémy, ktoré sa už predtým prijali na medzinárodné používanie.

Realizácia

Pracovná skupina pre latinizáciu pravidelne zasadá a predkladá správy o činnosti a o pokroku pri latinizácii na zasadnutiach konferencií a UNGEGN. Na svojej internetovej stránke zverejňuje informácie o aktuálnom stave latinizácie na adrese:

<http://www.eki.ee/wgrs/>.

Latinizácia podľa jazykov

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/11, I/12, I/13, I/14, I/15, I/17, II/5, II/6, II/7, II/8, II/9, II/10, II/11, III/8, III/9, III/10, III/11, III/12, III/13, IV/14, IV/17, V/18, V/19, V/20, VII/4, VIII/13, VIII/14, IX/9

Rezolúcie tejto skupiny po preštudovaní návrhov systémov prepisu nelatinkových písem do latinky odporúčajú systémy písma konkrétnych jazykov schválené na rokovaní konferencií na medzinárodné používanie.

Rezolúcie ďalej odporúčajú, aby sa skupina expertov zaoberala prepisom nearabských systémov písma do arabského písma a hlavne zvažila, či sa majú alebo nemajú nelatinkové systémy písma prepisovať do arabského písma prostredníctvom latinky.

Realizácia

Počas trvania deviatich konferencií bolo prijatých a medzinárodne odporúčaných 28 systémov prepisu nelatinkových písem do latinky. Ide o jazyky: amharčina, arabčina, ásámčina, bengálčina, bulharčina, čínština, gréčtina, gudžarátčina, hebrejčina, hindčina, kannadčina, khmérčina, macedónčina, malajálamčina, maráthčina, mongolčina v Číne, nepálčina, urjčina, perzština, pandžábčina, ruština, srbčina, tamilčina, telugčina, thajčina, tibetčina, ujgurčina, urdčina.

Vo svete sa používajú aj systémy prepisu, ktoré zatiaľ OSN neodporučila na medzinárodné používanie. Ide o jazyky: arménčina, barmčina, bieloruština, dzongkha, gruzínčina, japončina, kazaština, kirgizština, kórejčina, laoština, maldivčina, mongolčina, pašťčina, sinhalčina, tadžičtina, tigrina, ukrajínčina.

Jazyky, ktoré nedávno prijali latinku: azerbajdžančina, turkménčina, uzbečtina.

Schválené a odporúčané prepisy na medzinárodné používanie sa v Slovenskej republike uplatňujú v kartografickej praxi.

Názvy morských a podmorských objektov

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: II/22, II/23, II/26, III/21, III/22, IV/12

Rezolúcie odporúčajú, aby skupina expertov v spolupráci s príslušnými národnými a medzinárodnými organizáciami, najmä s Medzinárodnou hydrografickou organizáciou, spracovala systém na pomenúvanie podmorských objektov mimo suverenity jedného štátu a navrhla ho ako podklad na prípravu medzinárodnej zmluvy o tomto predmete.

Ďalšie rezolúcie sa zamerali na požiadavku, aby skupina expertov v spolupráci so zainteresovanými národnými názvoslovnými autoritami a medzinárodnými organizáciami štandardizovala termíny pre podmorské objekty a vypracovala ich definície.

Rezolúcie zároveň odporúčajú, aby všetky postupy, princípy prác a navrhované podoby názvov, ktoré sa predkladajú konferencii boli zároveň predložené Medzinárodnej

hydrografickej organizácii, aby sa tak dosiahla jednotnosť a splnili sa požiadavky medzinárodnej línie na zabezpečenie maximálnej štandardizácie názvov podmorských útvarov.

Názvy objektov, ktoré nespádajú pod jedinú zvrchovanosť

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/8, II/23, II/24, II/25, II/26, II/34, III/20, V/25

Konferencie konštatovali, že pre niektoré objekty, ktoré sú spoločné dvom alebo viacerým štátom, alebo prekračujú hranice dvoch alebo viacerých štátov, sa používa viac ako jeden názov. V záujme medzinárodnej štandardizácie je výhodnejšie zaviesť pre takéto objekty podľa možnosti spoločný názov.

Rezolúcie odporúčajú, aby v prípade, ak krajiny, ktorých súčasťou je daný geografický objekt a majú rôzne úradné jazyky, nedospejú k dohode o jednom spoločnom názve, malo by sa stať všeobecným pravidlom medzinárodnej kartografie, že bude akceptovaný názov každej dotknutej krajiny. Len z technických dôvodov, najmä v prípade máp malých mierok, je niekedy potrebné netvať na určitých podobách názvov, vyskytujúcich sa v určitých jazykoch.

Rezolúcie ďalej odporúčajú, aby Skupina expertov OSN pre geografické názvoslovie zvažila vypracovanie medzinárodného dokumentu, určujúceho pravidlá a postupy pri pomenovaní a označovaní objektov mimo suverenity jedného štátu (názvy na pevnine, v oceánoch, v Antarktíde a vo vesmíre, vrátane mesiaca a obežníc Slnka) v spolupráci s príslušnými orgánmi OSN a inými medzinárodnými organizáciami, ktoré sú pre túto otázku kompetentné.

Realizácia

Skupina expertov spolupracuje s Medzinárodnou hydrografickou organizáciou, ktorá sprístupnila používateľom zoznamy názvov morí, názvov podmorských objektov a hydrografický terminologický slovník. Ďalej spolupracuje s Vedeckou komisiou pre výskum Antarktídy (SCAR) a spoločne vypracovali zoznam antarktických názvov.

Názvy mimozemských objektov

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: II/21, III/23, IV/13

Rezolúcie odporúčajú spoluprácu skupiny expertov s Medzinárodnou astronomickou úniou a inými inštitúciami v programoch pri určovaní názvov mimozemských objektov tak, aby navrhované podoby názvov mohli využiť všetky krajiny, ktoré majú záujem navrhovať názvy mimozemských objektov.

Realizácia

Slovenská republika už r. 1976 publikovala Zoznam vžitých slovenských názvov mimozemských objektov. Aktualizované a doplnené vydanie bolo publikované r. 2005.

Geografické názvy z jazykov bez vlastného písma

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: I/16, I/18, I/20

Rezolúcie uznali existenciu veľkého počtu nepísaných jazykov najmä v Afrike, ktorých zachytenie v latinke predstavuje celý komplex problémov pri transkripcii geografického názvoslovía, a tiež, že na zaznamenanie geografického názvoslovía v týchto jazykoch sa zväčša používa francúzska a anglická abeceda. Preto odporučili, aby sa pomocou francúzskeho alebo anglického pravopisu, v závislosti od jazykovej oblasti, dosiahlo presné vystihnutie hlások.

Realizácia

V súčasnosti pôsobí pri skupine expertov pracovná skupina na riešenie úloh pre Afriku, ktorá sa zaoberá špecifickými problémami afrického kontinentu.

Manuál pre národnú štandardizáciu názvov

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: IV/3, IV/9, V/23, VIII/15, IX/20

Konferencie konštatovali, že rokmi nadobudnuté skúsenosti by sa mali systematizovať a zovšeobecňovať na ďalšie využívanie a odporučili pripraviť príručku všeobecných technických a metodologických princípov na štandardizáciu geografických názvov, ktorú môžu krajiny, ktoré začínajú alebo sú v počiatočnom štádiu národnej štandardizácie, používať ako návod pri vykonávaní svojich štandardizačných postupov.

Je dôležité, aby štatistická divízia OSN publikovala základný manuál o geografických názvoch, ktorý bude dostupný vo všetkých oficiálnych jazykoch OSN v elektronickej aj tlačenej podobe.

Rezolúcie odporučili, aby sa ďalej rozvíjala webová stránka skupiny expertov na efektívny odkazový a komunikačný prostriedok, vrátane začlenenia dokumentácie z predchádzajúcich konferencií vo všetkých oficiálnych jazykoch OSN.

Realizácia

Štatistická divízia OSN publikovala knižne Manual for the National Standardization of Geographical Names (Manuál na štandardizáciu geografických názvov) r. 2006. Manuál je spolu s ostatnými publikáciami o štandardizácii geografického názvoslovía zverejnený na internetovej stránke: <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/manual.htm>

Pomoc pri výslovnosti

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: III/7, VIII/11

Na konferenciách sa konštatovalo, že prepis názvov z jedného písma do iného nezabezpečuje návod na správnu výslovnosť takýchto názvov osobami, ktoré neovládajú pôvodný jazyk.

Rezolúcie odporúčili vytvoriť v rámci skupiny expertov pracovnú skupinu pre výslovnosť geografických názvov, ktorá sa bude zaoberať aj výskumom na stanovenie rozsahu zrozumiteľnej výslovnosti.

Realizácia

Pracovná skupina vznikla po r. 2002 a v súčasnosti rieši načrtnuté problémy, najmä vytvorenie návodu na uvádzanie výslovnosti názvov, ktoré majú odlišnú ústnu a písomnú podobu.

Menšinové jazyky

Tohto tematického okruhu sa týkajú rezolúcie č.: II/36, V/22, VIII/1, IX/5

Rezolúcie konštatovali, že v niektorých oblastiach, napr. v laponsky hovoriacej časti severnej Európy, sa menšinovým jazykom hovorí na území viac ako jednej krajiny a geografické názvy sa niekedy píšú podľa rôznych princípov. Preto je potrebné jednotné spracovanie názvov v menšinovom jazyku v takýchto oblastiach a prijatie spoločného pravopisu pre všetky geografické názvy menšinového jazyka.

Rezolúcie odporúčajú, aby sa všetky krajiny, v ktorých žijú skupiny domorodcov, osobitne usilovali o zhromaždenie ich geografického názvoslovia spolu s príslušnými informáciami. Rezolúcie vyzývajú názvoslovné authority na celom svete, aby prezentovali výsledky aktivít v oblasti zaznamenávania a používania geografických názvov domorodých a menšinových skupín, a tiež aby zhromaždili komplex návodov na terénny zber geografických názvov domorodých, menšinových a regionálnych jazykových skupín.

Realizácia

R. 2007 sa skompletizoval materiál o činnostiach súvisiacich so zaznamenávaním a používaním názvov domorodých, menšinových a regionálnych jazykových skupín, ktorý je cennou pomôckou na poznávanie, zachovanie a oživenie ich kultúrneho dedičstva.

Fyzicko-geografické názvy

Tohto tematického okruhu sa týka rezolúcia č.: IV/7

V rezolúcii sa konštatuje, že štandardizácia pomenovaných fyzicko-geografických oblastí prispieva k riešeniu rôznych problémov a je potrebné, aby sa pomenované fyzicko-geografické oblasti registrovali a jednoznačne charakterizovali. Na základe toho odporúča, aby pomenované fyzicko-geografické oblasti boli zahrnuté do prehľadov a ďalších dokumentov spolu s lokalizáciou a rozmermi týchto objektov, a že podobný postup by mal byť pri regionálnych objektoch rozdelených medzi dva a viac štátov.

Realizácia

Úrad štandardizoval názvy geomorfologických jednotiek v rámci dvoch publikácií: Názvy vrchov a dolín Slovenskej socialistickej republiky (1987),

Geografické názvy Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (1990).

Štandardizované názvy geomorfologických jednotiek sú aj súčasťou databázy geografických názvov z územia Slovenskej republiky.

Geografické názvy na turistických mapách

Tohto tematického okruhu sa týka rezolúcia č.: II/38

Na základe rastúcej distribúcie a vplyv turistických máp v modernom svete vznikla potreba zaistiť pre turistické mapy konzistentné a systematické používanie geografických názvov, štandardizovaných každou krajinou. Rezolúcia odporučila, aby sa skupina expertov skontaktovala s Medzinárodnou úniou oficiálnych organizácií cestovného ruchu (IUOTO) a navrhla jej, aby odporúčala všetkým svojim členom používať na svojich turistických mapách geografické názvoslovie štandardizované v súlade s princípmi národnej štandardizácie.

Realizácia

V Slovenskej republike sa do roku 1994 na turistických mapách používali výhradne štandardizované geografické názvy. Po vzniku nových vydavateľstiev a najmä inštitúcií pre cestovný ruch sa začali používať aj neštandardizované názvy z podrobnejších podkladov než boli podklady pre oficiálnu štandardizáciu úradu. Tento stav sa postupne odstráni zapojením ďalších zdrojov geografického názvoslovia do procesu štandardizácie.

Jazyková problematika štandardizovaných názvov geografických objektov

PaedDr. Matej Považaj, CSc.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV

Panská 1, Bratislava

povazaj@juls.savba.sk

V kartografických dielach vydávaných v Slovenskej republike sa používajú štandardizované geografické názvy. Štandardizované geografické názvy sú názvy, ktorých podobu schválil nejaký orgán na základe poverenia zakotveného v príslušnom zákone Národnej rady Slovenskej republiky. Štandardizované geografické názvy sú záväzné pre vydavateľov kartografických diel, pre vydavateľov odborných publikácií, pri používaní v tlači a v iných prostriedkoch masovej komunikácie, v úradnej činnosti orgánov štátnej správy a verejnej správy a pri vyučovaní v školách na všetkých stupňoch vzdelávania. V súlade s rezolúciami Organizácie Spojených národov o štandardizácii geografického názvoslovia Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky pripravil a vydal *Toponymický návod pre vydavateľov kartografických a iných diel*. V Toponymickom návode v súlade s Pravidlami slovenského pravopisu (2000, s. 50 – 70) sú okrem iného zhrnuté zásady písania veľkých začiatočných písmen v geografických názvoch ako vlastných menách. Podľa týchto zásad sa geografické názvy píšu s veľkým začiatočným písmenom na úplnom začiatku vlastného mena, ale pri viacslovných geografických názvoch za istých podmienok aj vnútri viacslovného geografického názvu.

Pozrime sa, podľa akých zásad sa píšu veľké začiatočné písmená vo viacslovných geografických názvoch:

Vo viacslovných názvoch administratívne samostatných sídelných objektov, ako sú názvy obcí a ich častí, s veľkým začiatočným písmenom sa píšu všetky plnovýznamové slová, napr. *Banská Štiavnica, Bodzianske Lúky, Dačov Lom, Demänovská Dolina, Dlhé Pole, Suchá Hora, Oravský Biely Potok, Spišská Nová Ves*. Ak súčasťou viacslovného názvu obce alebo jej časti je zemepisný názov iného druhu, zachováva sa spôsob písania zemepisného názvu iného druhu. Napríklad jedna z troch častí obce Kšinná v okrese Bánovce nad Bebravou má názov *Závada pod Čiernym vrchom*. Tento názov časti obce (do roku 1976 samostatnej obce) v bližšom určení *pod Čiernym vrchom* obsahuje viacslovný názov nesídelného objektu *Čierny vrch*. V tomto určení sa zachováva spôsob písania uplatňovaný pri názvoch nesídelných objektov, t. j. slovo *vrch* sa píše s malým začiatočným písmenom, rovnako s malým začiatočným písmenom sa píše aj predložka *pod*, lebo v názvoch obcí sa predložky píšu s malým začiatočným písmenom. V názvoch obcí sa

vyskytujú predložky *na, nad, pod, pri*, napr. *Blatná na Ostrove, Michal na Ostrove, Bánovce nad Bebravou, Žiar nad Hronom, Kláštor pod Znievom, Poruba pod Vihorlatom, Ivanka pri Dunaji, Most pri Bratislave*. Výnimočne sa predložky vyskytujú na začiatku názvu časti obce. V opatrení Ministerstva vnútra Slovenskej republiky z 24. novembra 1995, ktorým sa uverejňuje Zoznam obcí a ich častí tvoriacich jednotlivé okresy Slovenskej republiky, ktoré bolo uverejnené v Zbierke zákonov pod číslom 28/1996, sme našli dva názvy častí obcí, v ktorých je na začiatku predložka, a to názov *Pod Pastviskom* ako názov časti obce Kojatice v okrese Prešov a názov *Pri Svinke* ako názov časti obce Ličartovce takisto v okrese Prešov. Prirodzene, v tomto postavení na začiatku názvu časti obce ako vlastného mena sa predložka *pod*, resp. *pri* píše s veľkým začiatočným písmenom a rovnako s veľkým začiatočným písmenom sa píše plnovýznamové slovo.

Niektoré názvy obcí sa píšu so spojovníkom. Je to v prípade, ak ide o názvy zložené z dvoch častí, ktoré vznikli z dvoch pôvodne samostatných názvov, teda z názvov dvoch pôvodne samostatných obcí, napr. *Hodruša-Hámre, Chocholná-Velčice, Súľov-Hradná, Šaštín-Stráže, Výčapy-Opatovce, Lietavská Svinná-Babkov*. Z hľadiska používania takýchto zložených názvov vo vetnej súvislosti treba zdôrazniť, že pri skloňovaní zloženého názvu sa skloňujú obidve časti, napr. z *Hodruše-Hámrov* – v *Hodruši-Hámroch*, z *Chocholnej-Velčíc* – v *Chocholnej-Velčiciach*, zo *Súľova-Hradnej* – v *Súľove-Hradnej*, zo *Šaštína-Stráží* – v *Šaštíne-Strážach*, z *Výčap-Opatoviec* – vo *Výčapoch-Opatovciach*, z *Lietavskej Svinnej-Babkova* – v *Lietavskej Svinnej-Babkove*. Písanie spojovníka sa zachováva aj v príslušných zložených prídavných menách odvodených od zložených názvov obcí, napr. *hodruško-hámorský, chocholniansko-velčický, súľovsko-hradniansky, šaštínsko-strážsky, výčapsko-opatovský, lietavskosviniansko-babkovský*. Prídavné mená utvorené z viacslovných názvov obcí skladajúcich sa z podstatného mena rozvitého zhodným prívlastkom, teda prídavným menom, píšu sa bez spojovníka, napr. *Banská Štiavnica – banskoštiavnický, Dunajská Streda – dunajskostredský, Dlhé Pole – dlhopoľský, Stará Turá – staroturiansky*.

V tejto súvislosti treba povedať, že podľa § 4 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky názov obce a jej časti sa určuje v štátnom jazyku, pričom názov obce určuje alebo mení vláda nariadením vlády a rozhodnúť o zmene názvu obce možno iba so súhlasom obce, a názvy častí obcí určuje a mení Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky na návrh obce. V zákone sa ďalej uvádza, že názvy nových obcí a ich častí sa určujú spravidla podľa miestnych názvov, podľa pomenovaní významnejších prírodných útvarov, javov alebo historických udalostí súvisiacich s územím obce alebo po nežijúcich významných osobnostiach. Návrh na určenie názvu obce alebo časti obce pred jeho definitívnym schválením príslušným orgánom prerokúva poradný orgán Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, a to Názvoslovná subkomisia Terminologickej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, v ktorej majú

zastúpenie aj odborníci z rozličných odborov, okrem iných aj geografi, historici a jazykovedci. Štandardizované názvy obcí a ich častí sú tie názvy, ktoré schválila vláda pri názvoch obcí, resp. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky pri názvoch častí obcí a ktoré sú publikované v Zbierke zákonov v príslušných legislatívnych dokumentoch (v nariadeniach vlády, resp. v opatreniach Ministerstva vnútra Slovenskej republiky). Tu možno ešte dodať, že štandardizované názvy obcí sa uvádzajú aj v platných Pravidlách slovenského pravopisu v časti *Názvy obcí na Slovensku* (s. 519 – 590), pričom v tejto príručke sa pri názvoch obcí uvádzajú aj isté gramatické informácie, ako sú genitív názvu, v istých prípadoch aj lokál názvu, ďalej rodové zaradenie názvu. Okrem toho sa pri názvoch obcí uvádzajú aj obyvateľské mená mužského a ženského rodu a príslušné prídavné mená. Štandardizované názvy obcí, ale aj ich častí sa uvádzajú aj v pripravovanom Slovníku súčasného slovenského jazyka v prílohe nazvanej *Názvy obcí (sídel) na Slovensku* (jeho prvý zväzok zahŕňajúci heslá písmen A až G vyšiel v roku 2006 a v súčasnosti sa rediguje druhý zväzok, ktorý zahŕnie heslá písmen H až K, možno aj časť hesiel písmena L). Aj v tomto slovníku sa uvádzajú potrebné gramatické informácie týkajúce sa názvov obcí a ich častí a obyvateľské mená a príslušné prídavné mená.

Názvy krajov a okresov podľa zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov určuje Národná rada Slovenskej republiky, pričom pravopisná stránka týchto názvov je rovnaká, aká sa uplatňuje v ostatných viacslovných geografických názvoch.

Názvy ulíc a iných verejných priestranstiev obce podľa § 11 ods. 4 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky určuje a mení obec po prerokovaní s obyvateľmi obce alebo jej časti a po súhlase okresného úradu, pričom podľa ods. 3 § 11 citovaného zákona názvy ulíc a iných verejných priestranstiev sa určujú podľa vecí, prírodných javov, významných udalostí, miest, po nežijúcich osobách a pod. s prihliadnutím na históriu obce a jej okolia. Neprípustné sú názvy po žijúcich osobách, dlhé a duplicitné názvy, názvy urážajúce mravnosť, náboženské alebo národnostné cítenie, jazykovo nesprávne názvy, nepriliehavé názvy vzhľadom na historický vývin obce a jej častí alebo jej okolia. Pravopis názvov ulíc a iných verejných priestranstiev je rovnaký ako pri ostatných viacslovných geografických názvoch.

V ostatných viacslovných geografických názvoch vrátane názvov administratívne nesamostatných malých sídelných objektov (osád, samôť) sa veľké začiatkové písmeno píše zvyčajne iba v prvom slove názvu, druhové označenie, ktoré sa stalo integrálnou súčasťou geografického názvu a nestojí na začiatku názvu, prípadne iné všeobecné slovo, píše sa s malým začiatkovým písmenom, napr. *Lopušná dolina, Olivový vrch, Lomnický štít, Martinské hole, Vihorlatské vrchy, Trnavský okres, Beňadovský potok, Žltá rieka, Počúvadlianske jazero, Zemplínska šírava, Horná roveň, Horný mlyn, Nový majer*. Druhové označenie, ktoré

sa stalo neoddeliteľnou súčasťou geografického názvu a stojí na začiatku názvu, píše sa s veľkým začiatočným písmenom. Ide spravidla o názvy, v ktorých za druhovým označením nasleduje nezhodný holý alebo rozvitý genitívny prívlastok, napr. *Ostrov nádeje*, *Pobrežie otrokov*, *Záliv trpezlivosti*, *Mys dobrej nádeje*. Ak je súčasťou viacslovného názvu so zhodným alebo nezhodným prívlastkom iné vlastné meno, toto vlastné meno sa takisto píše s veľkým začiatočným písmenom, napr. *Malé Karpaty*, *Čierny Váh*, *Nízke Tatry*, *Ostrov svätej Heleny*, *Záliv svätého Juraja* (slová *Karpaty*, *Váh*, *Tatry*, sú vlastné mená – geografické názvy, slová *Heleny*, *Juraja* sú genitivy osobných mien *Helena*, resp. *Juraj*).

Predložky sa píše s veľkým začiatočným písmenom vtedy, keď stoja na začiatku geografických názvov, napr. *Za potokom*, *Pod Krížnou*. Plnovýznamové slovo za predložkou sa píše s malým začiatočným písmenom, ak je to všeobecné pomenovanie, ako je to v chotárnom názve *Za potokom*, a s veľkým začiatočným písmenom, ak je to vlastné meno, ako je to v chotárnom názve *Pod Krížnou*.

S veľkým začiatočným písmenom sa píše všetky plnovýznamové slová v tých geografických názvoch, v ktorých pôvodné druhové označenie stratilo svoj pôvodný význam a spolu s ďalším plnovýznamovým slovom vytvára viacslovné vlastné meno, napr. *Čierna Hora* ako názov štátu (na rozdiel od názvu *Čierna hora* ako názvu vrchu), *Krásna Hôrka* ako názov hradu (na rozdiel od názvu *Krásna hôrka* ako názvu vrchu).

Prídavné mená utvorené z viacslovných geografických názvov so zhodným prívlastkom sú jednoslovné, píše sa bez spojovníka, napr. *Nízke Tatry – nízkotatranský* (*nízkotatranské doliny*), *Vysoké Tatry – vysokotatranský* (*vysokotatranské vodopády*), *Malé Karpaty – malokarpatský* (*Malokarpatské osvetové stredisko*), *Žitný ostrov – žitnoostrovský* (*Žitnoostrovské múzeum*).

Geografické názvy nesídelných geografických objektov, ale aj názvy administratívne nesamostatných malých sídelných objektov (osád, samôt) z územia Slovenskej republiky, ktoré sú obsahom základnej bázy údajov pre geografický informačný systém, štandardizuje Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky štandardizuje aj vžitú podobu slovenských názvov sídelných a nesídelných geografických objektov z územia mimo Slovenskej republiky a názvy mimozemských objektov, pričom poradným orgánom Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky pri štandardizácii geografických názvov je Názvoslovná komisia Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, v ktorej majú zastúpenie odborníci z rozličných odborov.

V súčasnosti sa ako štandardizované názvy z územia Slovenskej republiky zásadne používajú spisovné podoby geografických názvov, no v niektorých geografických názvoch sa odráža aj nárečová slovná zásoba. Nárečová slovná zásoba a slovtvorné nárečové typy sa pri štandardizovaní geografických názvov neupravovali v tom zmysle, že by sa

bezvýnimočne nahrádzali spisovnými ekvivalentmi, ale pri štandardizovaní geografických názvov sa dbalo na to, aby aj takéto názvy boli z pravopisnej, hláskovej a gramatickej stránky v súlade so súčasnou kodifikáciou spisovnej slovenčiny.

Pri pozornejšom sledovaní používania geografických názvov, resp. pri pozornejšom sledovaní názvov štandardizovaných jednotlivými orgánmi zaznamenali aj isté problémy. Podľa nášho názoru najviac problémov je pri štandardizovaní názvov ulíc a iných verejných priestranstiev. Niekedy sa totiž štandardizujú alebo v prostriedkoch masovej komunikácie používajú také podoby názvov ulíc a iných verejných priestranstiev, ktoré v dostatočnej miere nerešpektujú pravopisné pravidlá alebo slovotvorné zákonitosti platné v spisovnej slovenčine. Napríklad nerešpektuje sa písanie druhového označenia, ktoré stojí na začiatku viacslovného názvu pred nezhodným genitívnym prívlastkom a je neoddeliteľnou súčasťou názvu, s veľkým začiatočným písmenom. Máme na mysli názvy typu *Námestie Andreja Hlinku*, ktoré sa niekedy vyskytujú v nesprávnej podobe s malým začiatočným písmenom na úplnom začiatku názvu, teda v podobe *námestie Andreja Hlinku*. Iným problémom je uvádzanie druhového označenia pred zhodným prívlastkom, napr. *ulica Hviezdoslavova*, *ulica Okružná/Ulica Okružná/Ulica okružná*, namiesto náležitého slovosledu *Hviezdoslavova ulica*, *Okružná ulica*. Iným problémom je napríklad nevhodné tvorenie prídavného mena, ktoré je zhodným prívlastkom v názve ulice, od názvov zvierat, resp. vtákov typu *Ďatľová ulica*. Od takýchto názvov sa netvorí prídavné meno príponami *-ový*, *-ová*, *-ové*, ktorými sa tvoria vzťahové prídavné mená, ale príponami *-í*, *-ia*, *-ie*, ktorými sa tvoria živočíšne prídavné mená, teda správne má byť *Ďatlia ulica* ako *Jastrabia ulica*, *Medvedia ulica*.

Na záver ešte jednu poznámku o reštandardizácii geografických názvov. Niekedy sa pristupuje k reštandardizácii geografických názvov, t. j. k zmene už v minulosti štandardizovaných názvov. K reštandardizácii geografických názvov treba však podľa našej mienky pristupovať veľmi uvážene a iba v najnevyhnutnejších prípadoch, keď ide o evidentné pravopisné a iné chyby. K tomuto záveru sme dospeli pri rokovaní o návrhu reštandardizácie názvu *Starohutský potok*, resp. aj *Starohutský vodopád* na podoby názvov *Starohutiensky potok*, *Starohutiensky vodopád*, v ktorých sa prídavné meno *starohutský* utvorené od názvu *Stará Huta*, malo nahradiť prídavným menom *starohutiensky* v súlade s podobou prídavného mena zachytenou v súčasných Pravidlách slovenského pravopisu pri názve obce *Stará Huta*. Prídavné meno *starohutský*, ktoré sa vyskytuje v názvoch *Starohutský potok* a *Starohutský vodopád*, opiera sa o podobu prídavného mena *hutský*, ktorú popri podobe *hutiensky* zachytáva aj šiesty zväzok Slovníka slovenského jazyka z r. 1968 pri názve obce *Huty* (v súčasných Pravidlách slovenského pravopisu sa pri názve obce *Huty* uvádza prídavné meno iba v podobe *hutiensky*), ale v tomto slovníku nájdeme aj prídavné mená *detviaskohutský* pri názve *Detviaska Huta*, *hutský* a *katarínskohutský* pri názve *Katarínska Huta*, *hutský* a *smolníckohutský* pri názve *Smolnícka Huta*, *hutský* a

slanskohutský pri názve *Slanská Huta*. Navrhli sme nepristúpiť k reštandardizácii názvov *Starohutský potok* a *Starohutský vodopád*, ktoré v tejto podobe fungujú desiatky rokov, ale so zreteľom na to, že podoby prídavných mien *hutský*, *starohutský* (a rovnako aj *detviaskohutský*, *katarínskohutský*, *smolníckohutský*, *slanskohutský*) sa nepriečia tvoreniu prídavných mien od názvov obcí zakončených pred pádovou príponou na spoluhlásku *t*, pred ktorou je samohláska (porov. *Lehota* – *lehotský*, *Pribeta* – *pribetský*, *Bobot* – *bobotský*, *Prochot* – *prochotský*). Navrhli sme predložiť pravopisnej komisii Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, ktorej prislúcha príprava Pravidiel slovenského pravopisu, návrh, aby sa v ďalšom vydaní Pravidiel slovenského pravopisu uvádzala pri názve *Stará Huta* popri podobe prídavného mena *starohutiasky* aj variantná podoba prídavného mena *starohutský*. Pravopisná komisia Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV tento návrh na svojom zasadnutí 1. 12. 2009 akceptovala.

LITERATÚRA

Opatrenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 28/1996 Z. z. z 24. novembra 1995, ktorým sa uverejňuje Zoznam obcí a ich častí tvoriacich jednotlivé okresy Slovenskej republiky.

Pravidlá slovenského pravopisu. Red. M. Považaj. 3., upravené a doplnené vyd. Bratislava: Veda 2000. 592 s. ISBN 80-224-0655-4.

Slovník slovenského jazyka. 6. zv. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968. 336 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Red. K. Buzássyová, A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s. ISBN 80-224-0932-4.

Toponymický návod pre vydavateľov kartografických a iných diel. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 2010. 37 s.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky.

Zásady používania slovenských endoným a cudzojazyčných exoným v cudzojazyčných textoch

Ing. Dušan Fičor
Bratislava

Úvod

Slovenská republika (ďalej SR) je už šesť rokov plnohodnotným členom Európskej únie. Túto novú spoločenskú a ekonomickú realitu cítime každodenne a prejavuje sa prakticky vo všetkých sférach života našej spoločnosti. SR sa otvorila Európe ekonomicky, spoločensky aj kultúrne, tak ako to vyžadujú pravidlá spoluzitia v spoločnom „Európskom dome“.

Nová pozícia našej republiky v spoločnom „Európskom dome“ prináša okrem nesporných pozitív aj nové negatíva, s ktorými sa treba úspešne popasovať. V odbornej literatúre najmä cestopisnej, turistickej a encyklopedickej a pod., vydávanej v ostatných rokoch v SR sa popri oficiálnych štandardizovaných názvoch slovenských geografických objektov objavujú aj ich cudzojazyčné varianty. Predovšetkým publikácie určené na propagáciu cestovného ruchu na území SR, vydávané dvoj- i viacjazyčne obsahujú popri názvoch turistických destinácií v originálnej slovenskej podobe aj anglické, nemecké, maďarské, poľské a ruské varianty.

Vybrané termíny z oblasti štandardizácie geografického názvoslovia

V tomto príspevku budeme pracovať s niekoľkými frekventovanými termínmi, preto bude účelné hneď na začiatku ich bližšie vysvetliť. Tu sú definície vybraných termínov podľa STN – Terminológia v geodézii a kartografii [1]:

geografický názov /geonymum – vlastné meno neživého prírodného objektu a javu na Zemi a človekom vytvoreného objektu trvalo umiestneného v krajine,

štandardizácia geografického názvoslovia – súbor opatrení zabezpečujúci jednotnosť geografických názvov a záväznosť ich používania,

štandardizovaný geografický názov/ oficiálny geografický názov – geografický názov, ktorého podobu schválila a zverejnila príslušná inštitúcia štátu, na ktorého území sa pomenovaný geografický objekt vyskytuje,

toponymum – vlastné meno neživého prírodného objektu a javu na Zemi a na kozmických telesách alebo človekom vytvoreného objektu, ktorý je trvalo umiestnený v krajine,

endonimum – geografický názov objektu v jednom z oficiálne uznaných jazykov vyskytujúcich sa v oblasti, kde sa objekt nachádza,

exonymum/vžitý názov – geografický názov používaný v určitom jazyku pre objekt mimo oblasti, kde má tento jazyk oficiálny štatút a odlišujúci sa vo svojej podobe od geografického názvu používaného v úradnom jazyku alebo v úradných jazykoch oblasti, kde je umiestený tento geografický objekt,

historický názov – geografický názov používaný v minulosti, ktorý sa svojou podobou odlišuje od súčasného geografického názvu.

Vychádzajúc z vyššie uvedených termínov a ich definícií môžeme odvodiť logicky ďalšie termíny ako:

štandardizované (slovenské) endonymum – endonymum geografického objektu ležiaceho na území SR, ktorého podobu schválila a zverejnila niektorá z inštitúcií, menovite Národná rada SR, vláda SR, Ministerstvo vnútra SR alebo Úrad geodézie, kartografie a katastra SR (ďalej názvoslovná autorita),

štandardizované (slovenské) exonymum/ štandardizovaný (slovenský) vžitý názov – exonymum objektu ležiaceho mimo územia SR, ktorého podobu schválil a zverejnil Úrad geodézie, kartografie a katastra SR (ďalej ÚGKK SR),

cudzojazyčné exonymum – exonymum objektu ležiaceho na území SR v cudzom jazyku,

cudzojazyčné štandardizované exonymum – exonymum objektu ležiaceho na území SR, ktorého podobu schválila a zverejnila zahraničná názvoslovná autorita.

Termín **historický názov** by sa tiež mohol deliť na **historické endonymum** a **historické exonymum**, podľa toho o akú kategóriu názvu ide.

Možno bude účelné na príklade názvov hlavných miest niekoľkých vybraných európskych štátov, excerpovaných z internetovej encyklopédie Wikipédia, ilustrovať vyššie uvedené kategórie geografických názvov.

Endonymum	Bratislava	Budapest	London	Paris	Praha	Roma	Warszawa	Wien
Exonymum v slovenčine	-	Budapešť	Londýn	Paríž	-	Rím	Varšava	Viedeň
v maďarčine	Pozsony	-	-	Párizs	Prága	Róma	Varsó	Bécs
v angličtine	Pressburg	-	-	-	Prague	Rome	Warsaw	Vienna
vo francúz.	Presbourg	-	Londres	-	Prague	Rome	Varsovie	Vienne
v češtine	-	Budapešť	Londýn	Paříž	-	Řím	Varšava	Vídeň
v taliančine	-	-	Londra	Parigi	Praga	-	Varsavia	Vienna
v poľštine	Bratysława	Budapeszt	Londyn	Paryż	Praga	Rzym	-	Wiedeń
v nemčine	Pressburg	-	-	-	Prag	Rom	Warschau	-

Z tabuľky je zrejmé, že nie každé z uvedených hlavných miest má cudzojazyčné exonymum v každom z uvedených jazykov. Menovite **Paris** nemá exonymum v angličtine a nemčine, **London** nemá exonymum v maďarčine a nemčine, **Budapest** nemá exonymum v angličtine, francúzštine, taliančine, ani v nemčine. Pre **Bratislavu** nemá exonymum taliančina, existuje však historické exonymum Presburgo.

Novým fenoménom v oblasti štandardizácie geografického názvoslovía (ďalej štandardizácia), ktorý do odbornej literatúry vniesla vlna viacjazyčných publikácií vydaných v SR v období posledných cca 10 rokoch je cudzojazyčný variant slovenského endonyma. Ide o umelo vytvorenú podobu názvu geografického objektu z územia SR v cudzom jazyku. Pokúsme sa definovať tento nový termín, ktorý zatiaľ nebol dostatočne pertraktovaný v odbornej verejnosti.

Cudzojazyčný variant (slovenského endonyma) – podoba názvu geografického objektu ležiaceho na území SR, ktorá vznikla spravidla prekladom slovenského názvu do cudzieho jazyka a ktorá sa nezhoduje s podobou exonýma (ak existuje) v tomto jazyku. Cudzojazyčných variantov toho istého endonyma je spravidla viac.

Opis problému - cudzojazyčný variant slovenského endonyma

Cestovný ruch je tou oblasťou rozvíjajúcej sa slovenskej ekonomiky, v ktorej podnikajú nielen predurčené cestovné kancelárie a agentúry, ale aj komerčné vydavateľstvá, samosprávne inštitúcie, regionálne združenia, rôzne spoločenské organizácie a nakoniec aj fyzické osoby. Mnohí z nich vydávajú publikácie propagujúce prírodné krásy a turistické zaujímavosti našej malebnej krajiny. Mnohé z týchto publikácií sú vydané dvoj- a viacjazyčne, v ktorých základný (východiskový) text spracovaný v slovenčine je buď celý preložený do cudzieho jazyka alebo len resumé. Najčastejšie sa slovenský text prekladá do angličtiny, potom do nemčiny, ale tiež do maďarčiny, poľštiny a ruštiny. Pri všetkej úcte k vydavateľom týchto atraktívnych, farebných a bohato ilustrovaných publikácií, treba kriticky konštatovať, že geografické názvy popisovaných objektov v cudzojazyčných textoch majú neúnosné množstvo chýb a nedostatkov.

Chyby robia v prvom rade prekladatelia, pretože spolu s bežným textom prekladajú do cudzieho jazyka aj pôvodné slovenské názvy. Pravdepodobne si neuvedomujú, že sú to **vlastné mená**, aj keď len neživých objektov, ktoré treba ponechať v pôvodnej originálnej podobe. A neuvedomujú si zrejme ani to, že prekladom slovenského názvu do cudzieho jazyka potláčajú jeho charakteristické národné znaky.

K dispozícii máme rozsiahlu excerpciu z cca 40 publikácií, v ktorej sme pre 100 turisticky atraktívnych objektov SR napočítali až 465 anglických, 305 nemeckých a 186 maďarských variantov, čo znamená, že v priemere každý geografický objekt má 4 – 5 anglických variantov, 3 nemecké a temer 2 maďarské varianty.

Rekordný počet variantov v jednotlivých jazykoch sa vyexceroval pre tieto objekty – turistické destinácie:

Malé Karpaty – 12 anglických variantov,

Záhorská nížina – 12 nemeckých variantov,

Podunajská nížina – 5 maďarských variantov.

Stojí za pozornosť „prekladateľská kreativita“, preto ich uvedieme do nasledovnej tabuľky:

Malé Karpaty	Záhorská nížina
anglické varianty	nemecké varianty
Malé Karpaty (the Little Carpathians)	Tiefebene von Zahorie
the Small Carpathians	<u>Tiefland Záhorská nížina</u>
Malé Karpaty Mountains	Tiefebene Záhorská (Borská) nížina
the Small Carpathians Mountains	Záhorská Tiefland
<u>the mountain range Malé Karpaty</u>	Záhorie Tiefebene
Small-Carpathian	Záhorská Tiefebene
the Little Carpathians	Záhorská nížina (Záhorie Tiefebene)
The Low Carpathian Mountains	Záhorie Ebene
the Little Carpathian mountains	Záhorská Ebene
the Malé Karpaty-the Little Carpathians	Tiefland von „Zahorie“
Malé Karpaty Mts.(Little Carpathians)	Tiefebene „Záhorská nížina“
the Malé Karpaty (Little Carpathians)	Ebene Záhorská nížina

Podunajská nížina
maďarské varianty
A Duna-menti sikság
Dunamenti-sikság
Dunamenti alföld
Duna menti alföld (Podunajská nížina)
Duna menti sikság (Podunajská nížina)

Na doplnenie tejto informácie ešte uveďme, že Malé Karpaty majú 4 nemecké a 2 maďarské varianty, Záhorská nížina má 7 anglických a 1 maďarský variant, Podunajská nížina má 6 anglických a 6 nemeckých variantov. Všimnime si ako sa odlišujú jednotlivé varianty:

Malé Karpaty – v 3 prípadoch sa uvádzajú ako dvojslovný „anglický“ názov, v 3 prípadoch ako trojslovný „anglický“ názov s doplnením druhového označenia „Mountains“, ale aj „mountains“, v 2 prípadoch je slovenský názov doplnený anglickým ekvivalentom druhového označenia a v 4 prípadoch je slovenský názov doplnený „anglickým“ názvom v zátvorke alebo so spojovníkom.

Rozdielne sa prekladá adjektívum „Malé“ – 6x ako Little, 3x ako Small a 1x ako Low. Jediný akceptovateľný variant je „the mountain range Malé Karpaty“ ak pripustíme, že druhové označenie „the mountain range“ má ten istý význam ako „mountains“, čo je anglický pendant slovenského termínu „pohorie“.

Záhorská nížina – 6x je v tvare dvojslovného „nemeckého“ názvu, ale vždy inak, 3 x je v tvare trojslovného „nemeckého“ názvu s rozdielnym druhovým označením v nemčine a 2x ako štvorslovný názov. Druhové označenie „nížina“ sa rozdielne prekladá – 6x ako „Tiefebene“, 3x ako „Ebene“ a 3x ako „Tiefland“. Slovenský názov „Záhorská nížina“ sa vyskytuje len 4x, 3x ako „Záhorie“, 3x ako „Záhorská“ a 1x ako „Záhorská (Borská) nížina“. Jediný akceptovateľný variant je „Tiefland Záhorská nížina“, keďže slovenskému termínu „nížina“ zodpovedá nemecký termín „Tiefland“.

Podunajská nížina – sa v 3 prípadoch uvádza len v tvare „maďarského“ názvu a 2x v spojení so slovenským endonymom, avšak v nesprávnom poradí. Slová „Duna“ a „menti“, ktoré sú časťou „maďarského“ názvu sa píše 2x ako jedno slovo, 2x samostatne a 1x so spojovníkom. Slovenský termín „nížina“ sa prekladá 3x ako „sikság“, 2x ako „alföld“. Z uvedených variantov nie je ani jeden akceptovateľný.

Z tejto analýzy vyplýva veľmi individualistický prístup prekladateľov a to nielen v rámci jedného jazyka, ale aj medzi uvedenými jazykmi navzájom. Živelnými a z názvoslovného hľadiska nekontrolovanými prekladmi sa vnáša do turistickej, ale spokojne môžeme povedať, že do odbornej literatúry ako takej nežiaduci chaos v geografickom názvosloví. Vnášajú ho predovšetkým prekladatelia spolu s vydavateľmi, ktorí sú zodpovední za obsah vydávaných publikácií z toho dôvodu, že nepoznajú pravidlá národnej a medzinárodnej štandardizácie geografických názvov (ďalej štandardizácia). Ak si uvedomíme, že k vyššie uvedeným trom slovenským endonymám existuje jedine maďarské exonymum **Kis-Kárpátok**, štandardizované maďarskou názvoslovnou autoritou, potom je evidentné, že prakticky všetky uvedené cudzojazyčné varianty vznikli neodborným prekladom.

Žiaľ treba konštatovať, že ani niektorí tvorcovia slovenského textu si nedali námahu, aby zistili štandardizované podoby slovenských endoným, pretože použili neštandardizované podoby ako napr. *Belanská jaskyňa* – správne je Belianska jaskyňa,

Čergovské pohorie – správne je Čergov, Gerlach – správne je Gerlachovský štít, Pohronská pahorkatina – správne je Hronská pahorkatina, Chočské pohorie – správne je Chočské vrchy, Oravská priehrada, Oravské more - správne je len Orava, Ružínska priehrada – správne je Ružín, tiež Záhorská (Borská) nížina – správne je Záhorská nížina a niekoľko ďalších. Spravidla sa tieto neštandardizované podoby dostali aj do cudzojazyčných variantov ako napr. *the mount Gerlach*, *Gerlachspitze*, *Gerlach csúcs* alebo *Orava Dam*, *Sea of Orava*, *Orava-Stausee*, *Meer Oravské more*, *Árvai tenger*.

Zhodnotenie úrovne právnej regulácie štandardizácie z pohľadu cudzojazyčných variantov

Právna regulácia štandardizácie v intenciách princípov medzinárodnej štandardizácie sa do právneho systému SR implementovala v roku 1995 prostredníctvom zákona o geodézii a kartografii [2], čím sa naša republika otvorene prihlásila k rešpektovaniu medzinárodných zásad štandardizácie, tak ako ich deklarujú konferencie OSN o štandardizácii.

Ďalej sa budeme zaoberať mierou podrobnosti právnej regulácie z pohľadu analyzovaného fenoménu – cudzojazyčný variant. Tu treba konštatovať, že až druhá novela zákona o geodézii a kartografii [2] z roku 2007 rieši jednoznačne a jasne problematiku kontraproduktívnej tvorby cudzojazyčných variantov. Novelizované ustanovenie § 18 odsek 8 znie:

„Štandardizované geografické názvy sú záväzné pre vydavateľov kartografických diel, odborných publikácií, na používanie v tlači a iných prostriedkoch masovej komunikácie a v úradnej činnosti orgánov verejnej správy; **rovnako to platí pre vydavateľov kartografických diel a odborných publikácií vydávaných v cudzom jazyku a na používanie v tlači a iných prostriedkoch masovej komunikácie šírených v cudzom jazyku.**“ Citované ustanovenie, aj keď diplomaticky formulované, má vyslovene reštriktívny charakter, pretože má za cieľ nepripustiť používanie nežiaducich cudzojazyčných variantov. Je to správne ustanovenie koncipované v intenciách medzinárodných zásad štandardizácie. Položme si však otázku ako mali vydavatelia a prekladatelia postupovať do roku 2007, aké iné ustanovenie tohto zákona mohlo usmerniť ich postup? Odpovedať sa dá len rámcovo a to tak, že bolo treba postupovať v duchu medzinárodných zásad štandardizácie deklarovaných sériou rezolúcií konferencií OSN o štandardizácii, týkajúcich sa najmä používania exoným. Z týchto rezolúcií vyplýva o. i. aj to:

a) že ktorékoľvek cudzojazyčné exonymum (anglické, nemecké či maďarské) slovenského endonyma, môže existovať len v krajine (krajinách), kde majú tieto jazyky oficiálne postavenie, ale nikdy nie na Slovensku;

b) ak by sa aj vytvoril v SR korektný cudzojazyčný variant, ktorý by zodpovedal gramatickým a terminologickým normám cudzieho jazyka, nemá druhý podstatný znak exonyma – nie je

vžitý. Vžitým sa môže stať len v prostredí cudzieho jazyka, preto je aj nepredstaviteľné, aby angličtina, nemčina alebo maďarčina prijali takéto cudzojazyčné varianty;

c) nie každé slovenské endonymum musí mať v každom cudzom jazyku pendant – cudzojazyčné exonymum, čo závisí na viacerých okolnostiach, ktoré sa nedajú ovplyvniť zo Slovenska;

d) vydavateľ odbornej publikácie by mal rešpektovať prioritu slovenských endoným, ale ak má zámer uvádzať aj exonymá, potom by mal požiadať názvoslovnú autoritu, aby mu sprostredkovala alebo zabezpečila prístup k štandardizovaným exonymám v príslušnom jazyku. Potom je však povinný rešpektovať len štandardizované exonymá;

Ak názvoslovná autorita, ktorou je v danom prípade ÚGKK SR a ktorá má zároveň aj právo legislatívnej iniciatívy, nemala v úmysle skôr a podrobnejšie regulovať štandardizáciu prostredníctvom právneho predpisu, v záujme veci mohla inštruovať vydavateľskú a prekladateľskú obec o prijatých rezolúciách konferencií OSN o štandardizácii aspoň formou osvety. Osveta je potrebná a stále aktuálna tiež preto, že ani nová vykonávacia vyhláška [3] k zákonu o geodézii a kartografii, vydaná v roku 2009, neobsahuje ustanovenia, ktoré by upravovali používanie exoným vo všeobecnosti, ako ani vzťah slovenských endoným a cudzojazyčných exoným.

Na tomto mieste si dovoľím pripomenúť, že názvoslovná komisia sa touto problematikou začala vážne zaoberať už pred 6. rokmi a po niekoľkých mesiacoch prerokovala a odporučila ÚGKK SR na vydanie metodickú pomôcku, ktorá mala preklenúť obdobie do vydania právneho predpisu (resp. novely) s dostatočne podrobnou úpravou používania štandardizovaných geografických názvov.

Vzhľadom na to, že som sa osobne podieľal na zostavovaní príslušnej metodickéj pomôcky, dovoľím si prostredníctvom tohto príspevku zverejniť a predostrieť vydavateľom, prekladateľom a ďalším potenciálnym záujemcom niekoľko odporúčaní, ako by sa mali používať slovenské endonymá a cudzojazyčné exonymá vo viacjazyčných publikáciách.

Pravidlá používania slovenských endoným v cudzojazyčných textoch

Vydavateľ publikácie musí rozhodnúť, či v cudzojazyčnom texte budú len slovenské endonymá, alebo aj cudzojazyčné exonymá. Berie pri tom do úvahy vzdelanostnú úroveň potenciálnych čitateľov a zároveň dbá na to, aby geografické názvoslovie ako celok bolo vyvážené. Ak má byť text viacjazyčný (v slovenčine/angličtine/nemčine, slovenčine/nemčine/maďarčine a pod.), potom je hľadisko vyváženosti geografického názvoslovie v jednotlivých jazykoch ešte dôležitejšie.

V týchto pravidlách sa budú príklady korektných cudzojazyčných variantov uvádzať vždy v poradí anglický/nemecký/maďarský.

1. Jednoslovné endonymum, ktoré nemá cudzojazyčné exonymum, sa v texte uvedie aj s prekladom druhového označenia takto:

- ...river **Dunajec**, ... Fluss **Dunajec**, ... folyó **Dunajec**,

-... mountains **Pieniny**, ... Gebirge **Pieniny**, ... hegység **Pieniny**.

Druhové označenie sa musí k názvu pripojiť najmä vtedy, ak treba jednoznačne rozlíšiť rovnomenné objekty, ako je **Orava**, čo je zároveň rieka, vodná nádrž, ale aj región, napr.:

... water reservoir **Orava**, ... Stausee **Orava**, ... víztározó **Orava**.

2. Jednoslovné endonymum, pre ktoré existujú cudzojazyčné exonymá, sa uvedie tak, že na prvom mieste je vždy endonymum a za ním v zátvorkách exonymum, napr.:

- ...Karpaty(Carpathians),...Karpaty(Karpaten),...Karpaty(Kárpátok),

- ...Bratislava(Pressburg),...Bratislava(Pressburg),...Bratislava(Pozsony).

V súvislom texte, ak sa názov viackrát opakuje, endonymum spolu s exonymom sa uvedú na mieste ich prvého výskytu. Ďalej sa môže uvádzať už len príslušné exonymum **Carpathians, Karpaten, Kárpátok** bez zátvoriek.

3. Pri preklade si treba uvedomiť, aký status má príslušný geografický objekt. Konkrétne **Dunaj** pretekajúci niekoľkými európskymi krajinami má prirodzene aj niekoľko endoným – nemecké a rakúske **Donau**, maďarské **Duna** atď., ale v anglickom jazyku názov **Danube** je exonymom. V texte sa to vyjadrí takto: **Dunaj (Danube)...**, **Dunaj/Donau...**, **Dunaj/Duna**. Podobne rieka **Morava**, ktorá tvorí spoločnú štátnu hranicu medzi Slovenskom a Rakúskom, v trojjazyčnom texte by sa na mieste prvého výskytu mala uviesť trojicou názvov **Morava/March (Morva)**. V pokračovaní anglického textu môže byť už len **Morava**, nemeckého **March** a maďarského **Morva**.

4. Nepripustné sú úpravy slovenských adjektív do cudzojazyčného tvaru, či už vynechávaním diakritických znamienok ako *Dobsinska, Strazovske*, či pridaním nemeckej alebo maďarskej prípony ako *Belaer, Gombasecker, Revucaer, Ochtinska-i, Vinnei* alebo náhradou substantíva za adjektívum *Belá, Dobšiná, Gombasek, Ochtiná, Revúca, Strážov, Vinné*.

5. Viacslovné slovenské endonymum, ktorého súčasťou je druhové označenie, uvedie sa tak, že korektný preklad druhového označenia sa predradí endonymu, napr.:

- hills Myjavská pahorkatina, ... Hügelland Myjavská pahorkatina, ... dombság Myjavská pahorkatina,

- lakes Slnčné jazerá, ... Seen Slnčné jazerá, ... tavak Slnčné jazerá,

- ice cave Demänovská ľadová jaskyňa, ... Eishöhle Demänovská ľadová jaskyňa, jégbarlang Demänovská ľadová jaskyňa,

- town Kysucké Nové Mesto, ... Stadt Kysucké Nové Mesto, ... város Kysucké Nové Mesto.

6. Ak ide o preklad odborného textu, v ktorom záleží, aby bol geografický objekt čo najpresnejšie definovaný, odporúča sa použiť presné preklady geografických termínov uvedené v špecializovaných názvoslovných publikáciách [4]. Ak nestačí v cudzojazyčnom texte uviesť len všeobecne, napr.: pohorie ako *mountains/Gebirge/hegység*, potom termín pohorie treba spresniť na *vrchovina*, a teda v odbornom preklade bude spojenie *highlands Malé Karpaty/Hügelland Malé Karpaty/magasföld Malé Karpaty*.

7. Nesprávny je taký prístup, ak sa použije analógia na vytvorenie nového cudzojazyčného variantu podľa existujúceho oficiálneho exonyma. Napríklad z anglického exonyma **Danube** sa nemôžu vytvoriť varianty **Danubian Plain**, **Danube lowland**, ktoré by mali zodpovedať slovenskému endonymu **Podunajská nížina**. Nesprávne sa vytvorili aj nemecké pendanty **Donautiefebene**, **Donaubene** (a ďalšie), ale aj maďarské **Dunamenti-sikság**, **Duna menti alföld** (a ďalšie), napriek tomu, že v danom prípade názvy **Donau**, resp. **Duna** majú status cudzojazyčného endonyma. Korektné cudzojazyčné varianty budú: *lowlands Podunajská nížina*, *Niederung Podunajská nížina* alebo *Tiefland Podunajská nížina*, *alföld Podunajská nížina*.

8. Častou chybou pri zostavovaní slovenského (východiskového) textu je nesprávne spájanie názvov s rovnakým substantívom v jednej vete, čo vytvára predpoklad aj na chybu v cudzojazyčnom texte. Je nesprávne spojenie, napr.: **Vysoké a Nízke Tatry, Veľká a Malá Fatra, Malé a Biele Karpaty** alebo **Veľká Studená a Malá Studená dolina**, pretože vzniká dojem, že ide len o jeden geografický objekt a nie dva. Aj napriek snahe o úspornosť textu treba zásadne vždy uviesť plné znenie názvov všetkých objektov, teda **Vysoké Tatry a Nízke Tatry, Veľká Fatra a Malá Fatra** atď.

Týchto osem pravidiel by mohlo stačiť na to, aby sa prekladateľom poskytol návod ako prekladať slovenský text do niektorého z uvedených jazykov. Prirodzene môže ich byť viac a precíznejšie formulovaných, to však by malo byť úlohou kompetentných orgánov, menovite názvoslovnej komisie a ÚGKK SR.

Záver

Je najvyšší čas naštartovať proces systematickej eliminácie cudzojazyčných variantov, ktoré sú v odbornej literatúre nežiaducim javom. Predpokladáme, že týmto príspevkom to bolo dostatočne preukázané a dúfame, že sa nájde dostatok dobrej vôle ako na strane názvoslovnej autority dotiahnuť právnu reguláciu používania štandardizovaných geografických názvov, tak na strane používateľov rešpektovať stanovené pravidlá.

Na záver treba pripomenúť, že geografické názvoslovie je súčasťou spisovného jazyka, na ochranu ktorého sa v nedávnej minulosti prijal zákon. Disciplinovaným dodržiavaním zásad používania štandardizovaných geografických názvov vykonáme spoločne veľmi záslužný čin v záujme ochrany jeho čistoty.

LITERATÚRA:

[1] STN 73 0401-3 Terminológia v geodézii a kartografii. Časť 3: Terminológia kartografie a geografických informačných systémov. Slovenský ústav technickej normalizácie, Bratislava, 2009, 92 s.

[2] Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 215/1995 Z. z. o geodézii a kartografii v znení neskorších predpisov.

[3] Vyhláška Úradu geodézie, kartografie a katastra SR č. 300/2009 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon Národnej rady Slovenskej republiky Z. z. o geodézii a kartografii v znení neskorších predpisov.

[4] Mezinárodní slovník geografických termínů užívaných na obecněgeografických mapách. Praha –Bratislava: Český úřad geodetický a kartografický – Slovenský úrad geodézie a kartografie 1981. 314 s.

Toponymický návod pre vydavateľov kartografických a iných diel/Toponymic Guidelines for map and other editors. 3. prepracované vydanie. Bratislava: ÚGKK SR 1999. 51 s.

Kontinuita niektorých názvov v Turci zo stredoveku.*

PhDr. Michal Bada, PhD.
Historický ústav SAV
Klemensova 19, Bratislava
histbada@savba.sk

Niet pochýb o tom, že Turiec bol intenzívne osídlený už v ranom stredoveku. Prvé písomné údaje z tohto obdobia sa týkajú územia, ktoré vlastnil benediktínsky kláštor sv. Hypolita (dnes Kláštor pod Znievom). Pred 13. storočím bolo v Turci viac ako 30 osád a prvý písomne doložený hrad je hrad Blatnica.

Donačné listiny – základný podklad nášho príspevku slúžili ako doklady o vlastníctve určitého pozemku. Ich súčasťou bol opis hraníc, zväčša kráľom darovanej zeme, svojim verným. Ako hranice často slúžili viac, či menej výrazné objekty v krajine. Boli to stromy, kry, kamene, umelé hranice zhotovené človekom, studničky, rieky, cesty a pod. Hranice týchto majetkov často vystupovali až na vrcholky Malej a Veľkej Fatry, pričom sa v nich vyskytujú mená niektorých dodnes identifikovateľných lokalít. Jestvujú i prípady, kedy sa hranica určila len odhadom, heslovito. V tejto súvislosti si musíme uvedomiť, že metácie ako také, nám približujú len veľmi „úzky, tenký“ pruh hranice vinúci sa krajom. A pritom mihajúci a nezachycujúci nič z toho, čo je uprostred alebo zvonka majetku. Vzhľadom na multietnický charakter uhorskej spoločnosti, ako úradný jazyk sa v stredoveku u nás používala latinčina. Napriek tomu, že v nami skúmanom materiáli sa jedná o územie obývané slovenským obyvateľstvom, mnohé miestne názvy a pomenovania sú deformované (latinizované, hungarizované), čo súvisí s etnicitou zostavovateľa textu donačnej listiny, resp. miestom, kde táto listina bola zhotovená.

Zemianska kolonizácia, vďaka ktorej dnes máme bohatý listinný materiál, postupne zahusťovala sídliskovú štruktúru Turčianskej kotliny. Do polovice 13. storočia tu vzniklo 56 sídel, z uvedeného počtu bolo 30 kuriálnych. Najvýznamnejším sídlom bol Kláštor pod Znievom, ktorý plnil aj funkciu trhového miesta¹ – teda významného komunikačného a spoločenského miesta. Trh je doložený aj pri kostole Panny Márie nad Socovcami (*iuxta ipsam ecclesiam pergit ad locum fori*)². Ako základné pramene pre našu prácu sme použili Marsinov *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I. a II.* Bratislava 1971, 1978 (ďalej CDS I. a II.) a ; Sedlákove *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I. a II.* Bratislava 1980, 1987 (ďalej RDSI a II.) a fundamentálne dielo od Šmilauera *Vodopis starého Slovenska*. Praha a Bratislava 1932. Cennými prácami sú i Šikurove *Miestopisné dejiny*

* štúdia vznikla v rámci projektu Vega 2/0046/09 Formy a obsah spoločenskej a sociálnej disciplinizácie v historickom procese.

¹ Žudel, J.: Osídlenie Turca do konca 18. storočia. In: *Vlastivedný časopis XXVII.*, 1978. str. 164.

² CDS II, 612, r. 1258 metácia Socoviec.

Turca, Bratislava 1944 a napokon najmodernejšie a najobsiahlejšie dielo od Beňka *Starý Turiec*. Martin 1996. Tieto pramene kladú náš príspevok hlavne do 13. a 14. storočia.

Názvy, ktoré sa spomínajú aj v stredoveku môžeme rozdeliť do dvoch základných skupín. Na názvy sídel a prírodných útvarov. V metácii dedín patriacich Znievskemu kláštoru sa spomína Andrejov mlyn (molendinum Andree)³, ktorý stál na potoku Polerieka (*Polereka*)⁴, jeho meno sa prenieslo do názvu dediny Ondrašová. Susedená obec Ondrašovej je Polerieka, ktorej meno dal tento výdatný potok. Pri metácii Slovenského Pravna sa uvádza strohý termín *Doboa*⁵, ide s najväčšou pravdepodobnosťou o dnešnú dedinu Dubové. V roku 1244 sa spomína zem Rakovec, teda Rakovo.⁶ V metácii Nedožora sa spomína dnešná dedina Rakša (*Roxa*)⁷ a Rakšiansky potok, pomenovaný podľa hojného výskytu rakov, nájdeme doložený v metácii Diviak (*fluvium Rakolch*).⁸ Názov dediny Žabokreky má nepochybne pôvod v pomenovaní potoka (podľa kŕkajúcich žiab), ktorý cez ňu preteká. V metácii Necpal sa uvádza ako *pothok Sabocrek*.⁹ Názov zaniknutej osady sokoliarov (*villa Solumus*; maď. sólyom – sokol)¹⁰ sa transformoval do názvu časti extravilánu dediny Blatnica – Sokolče. Pri obchôdzke osady Sokolče sa spomína aj Jankova, Jánova ves – *villa Jank*. Jej názov sa transformoval roku 1331 na villu Dean z čoho vznikol názov Ďanová.¹¹ I názov dediny Diviaky zostal temer nezmenený, v roku 1278 sa uvádza vo forme *Diwek*.¹² Napriek tomu, že dedina Kľačany sa prvýkrát spomína až roku 1403¹³, jej názov je starobylý a odvodený od slovanského kľáča – kobyľa. Išlo o služobnícku osadu. Podobne i dedina Kónské.¹⁴ Na ľavom brehu Turca, niekde v okolí Martina ležala zaniknutá osada *villa Modly*, ktorá bola pravdepodobne predkresťanským kultovým miestom. V jej blízkosti bola i osada *villa Albus* (snáď odiaľ pomenovanie mestskej časti Bambusky).¹⁵ Až *villa Sancti Martini* z roku 1284 pretrvala až podnes. Pomenovanie Mošoviec – terra Moys, teda Mojšova zem sa prvýkrát spomína roku 1277. S dedinou Priekopa sa môžeme stretnúť v súvislosti s rúbaním lesa pri Vrútkach v podobe *Precopa* v roku 1271.. Roku 1256 sa spomína v metácii Trnova aj potok *Treboztou*¹⁶, ktorý nesie rovnaké meno ako dedina Trebostovo.

³ CDS II., 400, r. 1252.

⁴ CDS II., 400, r. 1252.

⁵ RDS I., 143, r. 1302.

⁶ CDS II., 159, r. 1244.

⁷ Šmilauer, 237, r. 1278.

⁸ RDS I., 382, r. 1318.

⁹ Šmilauer, 245, r. 1287.

¹⁰ CDS II., 400, r. 1252.

¹¹ Šikura, str. 16.

¹² Šmilauer, 237, r. 1278.

¹³ Šikura, str. 20.

¹⁴ Beňko, str. 89.

¹⁵ Šikura, str. 22.

¹⁶ CDS II., 541., r. 1256. Názov Trebostovo je odvodený od slovanského slova trjěbiti – obetovať. Išlo teda o kultové obetné miesto. Porovnaj: Třebíč, Tríbeč, Trebišov, a pod.

Roku 1367 sa prvý krát spomínajú Turany vo forme *Thuran*.¹⁷ Názov Čremošné sa prvý krát spomína koncom 14. storočia vo forme *Chremosna*.¹⁸ Roku 1281 sa prvý krát stretáme s názvom Háj vo forme *Gay*.¹⁹ Roku 1426 získal ženbou Juraj Medovar (*Medowar*) z Trnova časť zeme Dolná Mútna. Reliktom tohto majetku je dodnes zachovaný chotárný názov Medovár v katastri obce Dolná Šubňa.²⁰

V metácii Vrútok sa uvádza prameň Vrútockého potoka (*ad fontem aque Ruthk*)²¹. Z prostredia hrebeňa Veľkej Fatry sa v listinnom materiáli spomínajú pramene riečky Ľubochňa (*ad fontem unum ex quo emanat fluvius unus Lubochna*) a Kráľova studňa /1384 m n.m./ (*ad alpes magnas, ubi fons Regius inter petras habetur*).²² Práve údaj o Kráľovej studni je veľmi zaujímavý. V ľudovom prostredí sa pomenovania s názvom „Kráľov“, „Kráľova“ dávajú do súvisu s kráľom Matejom Korvínom, ktorý na strednom Slovensku rád chodieval na poľovačky a zdržiaval sa často inkognito medzi ľuďmi. Jeho vláda však spadá do 15. storočia. Do tohto obdobia spadá i baníckou činnosťou podmienené odlesňovanie hrebeňov Veľkej Fatry sprevádzané aj valašskou kolonizáciou. To znamená, že názov Kráľova studňa odkazuje na panovanie arpádovských panovníkov medzi rokmi 1000–1287 a zároveň je dôkazom navštevovania týchto končín ešte predtým, ako boli odlesnené a využívané na pasienie v priebehu 15. storočia. Pri metácii súčasného majera Lehôtka sa spomína Blatnický potok (Blatnica / Blatniča) i rieka Turiec (*ubi cadit Blathnicha in fluvium Thuruch*)²³. Potok dal meno rovnomennej dedine, ktorá dodnes toto meno zachovala. V metácii služobníckej osady Sokolče sa spomína potôčik Čerňakov (*Chornoukov*)²⁴, teda dnešná Čierna voda, z pôvodného názvu označujúceho potôčik zostalo pomenovanie majera Čerňakovo pri Mošovciach. Pri ohraničovaní dnešného Malého Čepčína sa uvádza potôčik Jazernica (*rivulum Jazernica*²⁵; *ad fluvium lezernitha*²⁶) tvoriaci vďaka svojim meandrom jazierka. Pri dnešnej dedine Jazernica sa tu dodnes nachádzajú zákonom chránené prírodné útvary – jazerá. V spomínanej listine sa menuje i potôčik Žarnovica, v koryte ktorého sa ťažil kameň vhodný na výrobu žarnovov (*rivulum Somoucha*²⁷; *ad fluuium Sernoucha*²⁸). Kalný potok Kalník dal nepochybne i názov obciam Horný a Dolný Kalník, cez ktoré preteká (*pothok Kulnyk*²⁹; *rivuli nomen kalnich*³⁰). I pomenovanie lesa Mútna, pri dedine Sklené,

¹⁷ Šikura, str. 49.

¹⁸ Šikura, str. 53.

¹⁹ Šmilauer, 236.

²⁰ Beňko, str. 193-4.

²¹ Šmilauer, 24.11, r. 1268.

²² Šmilauer, 245, r. 1287.

²³ CDS II., 159, r. 1244.

²⁴ CDS II., 400, r. 1252.

²⁵ CDS II., 459, r. 1254.

²⁶ Šmilauer, 234, r. 1279.

²⁷ CDS II., 459, r. 1254.

²⁸ Šmilauer, 237, r. 1278 metácia Nedožoru, priestoru medzi Hájom a Rakšou.

²⁹ Šmilauer, 245, r. 1287.

v ktorom dodnes tečie potok Mútnik (*Muthna*)³¹ je odvodený od mútnych vôd. Opakom mútnych vôd sú číre, čisté, s kamenistým dnom. Dokazuje to i názov Belej, resp. Belianskeho potoka (*fluvium Bela*)³². Názov Teplica zase upozorňuje na zvýšenú teplotu vody v tejto riečke, s istotou ide o Teplicu pretekajúcu Turčianskymi Teplicami (*calidam aquam Taplicha*)³³.

V metácii Záboria sa spomína riečka so suchým korytom Suchá Hradešnica (*fluvium Szucha-Hradesnitza*)³⁴, ktorej názov upozorňuje na prítomnosť hradiska v chotári obce. Jeden z vrškov nad obcou sa dodnes nazýva Hradište. Pri ohraničovaní chotára Necpal sa uvádza i potok Revúca (*pothok Rewwche dictum*)³⁵, ktorého prameň sa nachádza na východnom úpätí Ostredka /1592m n.m./ vo Veľkej Fatre. V metácii priestoru, kde sa dnes rozprestiera obec Kaľamenová sa spomína dodnes jestvujúci potok Jasenica (*fluvium Jezniche*)³⁶, ktorý tečie medzi Liešnom a Budišom. V listine, ktorá vymenúva hranice Trebstova sa uvádza vršok Dubová, istotne ide o Dubový Diel /736m. n.m./, ktorý sa nachádza nad touto dedinou (*ad quendam monticulum, qui Dubua nuncupatur*)³⁷. O mieste zvanom Rakyta nájdeme zmienku v listine ohraničujúcej zaniknutú osadu Sokolče. Nachádzalo sa vysoko nad dnešnými Mošovcami, kde sa rozprestiera dolina Rakytové /i neďaleké kopce Veľký a Malý Rakytov/, dodnes podľa názvu poukazujúce na výskyt Rakýt (*per locum, qui Requethya vocatur*).³⁸ Ovocie – jahody, máme doložené v názve portálskej osady Jahodníky, pričom prvý krát sa tento názov spomína v listine z roku 1349.³⁹ Pomenovanie dediny Liešno sa vyskytuje v podobe *Lesna* už v roku 1302.⁴⁰ V tejže metácii je zmienka aj o Slovenskom Pravne (*possesiones Prowna*). Názov odvodený od stromu jaseň nesie obec Jaseno (*Jezen*)⁴¹.

Relatívne bohaté zmienky máme i o niektorých miestach vo Veľkej a Malej Fatre, ostatné sú neurčito lokalizovateľné. V metácii Banskej Bystrice sa Veľká Fatra spomína len ako „Veľký vrch“ (*mons magnus*)⁴², či Alpy z metácie Záboria (*Alpes*)⁴³. Štedré na fakty sú hlavne metácie jednotlivých podhorských dedín. Napríklad hranica chotára zaniknutej osady Sokolče vchádzala do vrchov nad dedinou Mošovce, dostala sa na vrchol akéhosi kopca, išla

³⁰ Šmilauer, 246, r. 1287.

³¹ Šmilauer, 213, r. 1263, Les Muthna, dedina zaniknutá.

³² Šmilauer, 245, r. 1287.

³³ CDS II., 612, r. 1258.

³⁴ Šmilauer 247, r. 1263.

³⁵ Šmilauer, 245, r. 1287.

³⁶ CDS II., 80, r. 1240.

³⁷ RDS I., 629, 1309.

³⁸ CDS II., 400, r. 1252.

³⁹ Šikura, str. 19.

⁴⁰ RDS I., 143,

⁴¹ Šmilauer, 246, 1287.

⁴² CDS II., 491, 537, r. 1255.

⁴³ Šmilauer, 247, r. 1263.

cez dolinu a vršok a vychádzala na kopec Červený kameň (*Wereskv*)⁴⁴. Treba podotknúť, že v horách medzi Mošovcami a Blatnicou jestvuje vrch Červené /811m n.m./ Nad dedinou Háj sa rozprestierali vrchy, lesy a hranica išla až na miesto Temný kút (*locum Temptekut*)⁴⁵, ide o les rozprestierajúci sa severne od cesty medzi Čremošným a Hájom, dodnes nesúci rovnaké pomenovanie. Meno dostal pravdepodobne podľa hustého porastu. V metácii Necpal sa dozvedáme o brale na konci Necpalskej doliny Vrátnica/Wrathnycha⁴⁶, ďalej sa spomína vrchol (lat. *apex*) nazývaný štít (maď. *orom*) Kozol. Nepochybne ide o Koziu skalu /1162m n.m./ a pri uzatváraní chotára sa uvádza štít nazývaný brdo /Ostré Brdo, 1319m n.m./, skala Sokolí kameň, Krížový štít /maď. *kereszttes* – krížový, havas – vysokohorský štít⁴⁷; teda dnešná Krížna /1574 m. n.m./ a aj bralo volané Čierna skala / 1481m. n.m.; *fekethekew* - maď. *fekete kö*/ s dodnes nezmeneným pomenovaním⁴⁸. V súvislosti s Horným Jasenom sa spomína vršok Tlstý diel /862m n.m./ a vrch Lysec /1381 m n.m./⁴⁹.

Pri opise hraníc majetku Kláštora pod Znievom sa uvádza, že táto hranica v kopcoch vchádza do lesa, v hustom lese pokračuje cez neobývané miesto až do vrchov – teda na vrchol Veľkej Fatry.⁵⁰ Podobne ako v prípade Veľkej Fatry, i toto pohorie dostalo jednoduchý názov „veľký les“ (*magna silva*).⁵¹ V metácii Vrútok sa nachádza popis severnej časti Malej Fatry (dnešná Kriváňska Malá Fatra) – vystupuje sa na pusté a holé vrchy, ktoré sa volajú snežné štíty, rozľahlý vrch pohoria ku spáleným skalám.⁵²

Názov bývalého veľkomoravského hradiska Vyšehrad, z pomedzia Nitrianskej a Turčianskej župy, sa objavuje v metácii Slovenského Pravna vo forme „veľký les Vyšehrad“⁵³. Banská Bystrica sa v roku 1287 v metácii Necpal uvádza ako Bystrický Zvolen.⁵⁴ Zaujímavým reliktom sú pomenovania potokov Cedron a Jordán v chotári dediny Dražkovce.⁵⁵ Mohlo by ísť o dodatočné „sakralizovanie“ priestoru turčianskymi zemanmi, ktorí svoje výsady a rodovú prestíž mohli odvodzovať od účastníkov na krížovej výprave kráľa Ondreja II. v rokoch 1217–1218.

⁴⁴ maď. *wörös kö*. CDS II., 400, r. 1252.

⁴⁵ Šmilauer, 236, r. 1281.

⁴⁶ Pravdspodobne ide o Bielu skalu/1391m n.m./, ktorá leží na rozhraní Necpalskej a Vrátnej doliny (odtiaľ asi názov), ktorá je jednou z bočných dolín v Dedošovej doline.

⁴⁷ maď. *havas* – doslovne znamená zasnežený, resp. snehom a ľadom pokryté vysokohorské štíty.

⁴⁸ Šmilauer 245, r. 1287.

⁴⁹ *ad montem Tysouuy del, per montem lyseth*. pozri: Šmilauer 246, r. 1287.

⁵⁰ CDS II., 400, r. 1252.

⁵¹ CDS II., 541, r. 1256.

⁵² *asc ad desertos* (púšť – ľudoprázдне miesto) *et nudos montes Howos vocatos* (snežný), *ad grossum montem alpium*; *ad petram combustam*. Šmilauer, 24.11, r. 1286.

⁵³ *ad magnam siluama Wysagrad*, Šmilauer, 234, r. 1279.

⁵⁴ *per aquam itur ad Bistriciam Zolinsem*. Šmilauer 245, 1287.

⁵⁵ Šikura, str. 103.

Názvy obcí v urbárskych spisoch Liptovskej stolice v 18. storočí

Mgr. Tomáš Janura

Historický ústav SAV

Klemensova 19, Bratislava

Na území niekdajšej Liptovskej stolice sa v 18. storočí v písomnom a ústnom styku privilegovaných a časti vzdelaného nešľachtického obyvateľstva bežne používali tri dorozumievacie jazyky – úradná latinčina a hovorová slovenčina a maďarčina. Tieto tri reči boli ťažiskové a bolo pochopiteľné, že sa to odrazilo vo vtedy zaužívaných pomenovaniach jednotlivých ľudských sídiel. Kedysi sa vo výsadných liptovských mestách používala často aj nemčina, jazyk kolonistov, ktorí založili Ružomberok i Nemeckú Ľupču.¹ Nemčina sa v 18. storočí dostala na okraj, pričom ju používali najmä stoliční lekári, ktorí pochádzali zo Spišskej stolice, kde bola nemčina bežným komunikačným prostriedkom. Popri lekároch aktívne ovládali tento germánsky jazyk Židia v Svätom Mikuláši.²

Latinčinu využívali predovšetkým šľachtici, spomedzi ktorých dosiahli najvyššiu úroveň stoliční úradníci, ktorí v nej takmer každodenne vystavovali rozličné oficiálne dokumenty a viedli korešpondenciu s nadriadenými štátnymi orgánmi. Druhou najpočetnejšou skupinou, ktorá vedela tento jazyk, boli príslušníci katolíckeho kléru. Pri dosiahnutí určitého jazykového stupňa veľmi záležalo na význame a veľkosti farnosti. Z písomnej produkcie šľachticov a klerikov pochádzajúce latinské dokumenty obsahovali informácie aj o obciach, ktoré zapisovali väčšinou vo forme latinského prídavného mena, ktoré odvodzovali z maďarského názvu obce, ak bol zaužívaný. Datovanie daného dokumentu obsahovalo takmer vždy maďarskú formu názvu danej obce. Slovenská bola zapísaná len v tom prípade, ak sa maďarská vôbec nepoužívala. Možno tak povedať, že sa úradníci a klerici snažili v úradných dokumentoch štandardizovať názvy obcí predovšetkým v maďarskej forme.

Maďarský jazyk nebol dorozumievacou rečou nepriviligovaného obyvateľstva, jej znalosť bola sústredená predovšetkým medzi miestnou strednou šľachtou a zámožnejším zemanstvom. Členovia tejto nobilitovanej skupiny chceli rozbehnúť úradnícku kariéru, pri ktorej bola aktívna znalosť maďarčiny nevyhnutná najmä pri osobnom styku s predstaviteľmi aristokracie a ostatnej šľachty, nielen na území dnešného Maďarska. Podstatná časť šľachty zvládala aspoň základy ugrofínskeho jazyka, pretože maďarské formy názvov obcí alebo zápis slovenského názvu vznikli predovšetkým pri tých, v ktorých žilo privilegované

¹ Dnes Partizánska Ľupča.

² Dnes Liptovský Mikuláš.

obyvateľstvo. Istým spôsobom sa snažili o štandardizáciu, pretože vedeli, že pri písomnom styku tieto názvy používa aj úradníctvo v celom Uhorsku.

Slovenčina bola všeobecne rozšíreným dominantným hovorovým jazykom medzi všetkými vrstvami obyvateľstva. Pre nepriviligovaných ľudí bola do veľkej miery jediným jazykom, ktorý vedeli. V radoch šľachticov bola odlišná situácia, predstavitelia chudobných rodov taktiež vedeli iba po slovensky. I keď zámožnejší zemanovia používali slovenčinu vo vzájomnej písomnej komunikácii, svoje listy, žiadosti, potvrdenky vždy signovali latinskou formou „*Actum (Datum) in*“ a následným maďarským alebo pomadžarčeným názvom obce. Takéto datovacie formulky neznamenal, že by nepoznali slovenskú verziu názvu obce, ktorú častokrát použili v samotnom texte listu v akomkoľvek gramatickom páde. Svojim datovaním len vyjadrovali štandardizáciu názvov uhorských obcí, ktoré jednotlivé stolice používali obzvlášť v maďarskej variante.

Používanie maďarských foriem mien jednotlivých obcí sa vo veľkej miere medzi šľachticmi preberalo vtedy, ak si dané šľachtické rody zmenili staršiu slovenskú variantu názvu rodu na maďarskú. Spolu s touto zmenou sa dôslednejšie pridŕžovali v oficiálnych latinských písomnostiach maďarského názvu svojej dediny. K zmenám rodových priezvisk došlo napríklad u rodu Svätójánsky na Szent-Ivány, Palúdzky na Pallugyay, a i. Rody, ktoré si nehungarizovali svoje priezvisko väčšinou ponechali slovenský názov vlastnej dediny, tak ako to bolo v prípade Bukovinských, Turanských, a i.

V nasledujúcich príkladoch uvediem niekoľko príkladov používania štyroch jazykových variantov pomenovania obcí, ktoré malo svoje nepísané pravidlá. Prostredníctvom nich sa snažili v ktoromkoľvek jazyku štandardizovať názvy obcí tak, aby sa používal jeden variant. Štandardizácia sa najviac prejavila pri živom jazyku väčšiny uhorskej šľachty – maďarčine. Bolo to pochopiteľné, nakoľko úradníctvo stolíc bolo v drvivej väčšine šľachtického pôvodu, a tak používalo v prvom rade maďarskú jazykovú podobu mien obcí.

Dlhá Lúka³ patrila od 18. storočia rodu Jóob-Fancsaly, ktorého členovia sa tu vtedy usadili. Vo vypočúvaniach, ktoré sa viedli po slovensky, pretože otázky boli kladené nepriviligovanému obyvateľstvu, sa táto dedina nazývala **Dlha luka**. V texte sa vyskytlo iba prídavné meno odvodené od názvu – **dlholucky** (1743). Napriek použitému slovenskému jazyku sa pri jednotlivých svedkoch uvádzalo latinské určenie bydliska s maďarskou verziou **Hoszúréth**. Od nej bolo odvodené aj latinské prídavné meno – **hoszuritensis**.⁴

Kráľovská Ľubel'a⁵ bola pôvodne majetkom uhorských kráľov, ale postupne v nej získavali svojich poddaných šľachtici zo Zemianskej Ľubele, preto sa v latinských dokumentoch používala maďarská forma **Kiraly Lubella** (1783). Tento názov zľudovel aj

³ Dnes miestna časť obce Kvačany.

⁴ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej MV SR), Štátny archív Bytča (ďalej ŠABY), fond (ďalej f.) Liptovská župa I. (ďalej LŽ I.), fascikel (ďalej fasc.) I., kartón (ďalej k.) 645.

⁵ Dnes obec Ľubel'a.

v slovenskom jazykovom prostredí a používal sa v slovenskom texte vypočívania v rôznych gramatických pádoch.⁶ Ojedinele sa v prameňoch vyskytol slovenský variant **Kralowgan Lubella** (1790).⁷

Komjatná patrila síce rodu Turansky, ale jeho členovia sa zdržiavali skôr v Turíku, a tak sa aj do úradných dokumentov dostala slovenská podoba **Komnatna** (1779). Tento názov sa vyskytoval aj v latinských datovaniach ako aj v hovorovej reči slovenského obyvateľstva.⁸

Krmeš⁹ bol jednou z tých liptovských obcí, o ktorej vlastníctvo sa delili viaceré rody – Detrich, Rakovszky, Kubinyi, a i. Odrazilo sa to v administratívnych dokumentoch, a preto latinské datovacie formuly obsahovali vyjadrenie **in Krmeshaza** alebo **Körmes** (1783), z čoho sa odvodilo latinské prídavné meno **krmeshazensis**. Medzi miestnym obyvateľstvom sa však používal termín **Krmes**.¹⁰

Malá Paludza¹¹ bola sídlom rodov Pallugyay, Potthomyay a Okolicsány, čo malo za následok, že sa jej úradný názov používal v maďarskom variante, ktorý prenikol aj do slovenskej kvitancie šľachtica Jakuba Ambrosyho, ktorý ju datoval **in Kis Pallugya** (1768).¹²

Nižné Ráztoky¹³ boli vo väčšinovom vlastníctve rodu Lehoczky, ktorého príslušníci v tejto dedine bývali, preto sa do latinských datovacích formúl dostala maďarská verzia názvu **Alsó Rásztoka** (1778), čo prešlo aj do latinského prídavného mena **alsó rásztokensium**. V žiadosti slovenských obyvateľov obce, pripojenej k urbárskemu spisu, sa používa iba slovenská podoba **Nižne Ráztoky**.¹⁴

Ondrašová¹⁵ bola jednou zo sídelných obcí členov rodu Pongrácz, preto neprekvapuje, že sa v latinských datovaniach využíval maďarský zápis **Andrasfalva** (1756).¹⁶ Slovenský list Martina Pongrácza potvrdil, že napriek slovenskému textu, dal spomínaný šľachtic do záverečného datovania maďarskú formu názvu dediny.¹⁷ V texte slovenskej dohody o delbe majetkov medzi členmi rodu Pongrácz sa používal slovenský variant **Ondrassowa** (1770).¹⁸

⁶ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. V., k. 647.

⁷ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. IX, k. 650.

⁸ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. VI., k. 648.

⁹ Dnes miestna časť obce Ľubel'a.

¹⁰ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. V, k. 647.

¹¹ Dnes Palúdzka, mestská časť Liptovského Mikuláša.

¹² MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. II., k. 646.

¹³ Dnes zatopená obec.

¹⁴ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. VI., k. 648.

¹⁵ Dnes Liptovská Ondrašová, mestská časť Liptovského Mikuláša.

¹⁶ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. I., k. 645.

¹⁷ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. II., k. 646.

¹⁸ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. VII., k. 648.

Parížovce¹⁹ z väčšej časti patrili rodu Dvornikovics. Stoliční úradníci tu prevzali maďarskú formu ako oficiálny názov – **Parishaza** (1778),²⁰ nakoľko to bola obec pomenovaná podľa jej zakladateľa. Práve takéto sídla, ktoré vo svojom názve obsahovali meno svojho prvého obyvateľa, sa takmer bezvýhradne označovali maďarským zápisom.

Prosiek vlastnili v prevažnej miere dva šľachtické rody – Jóob a Kubínyi, ktorých členovia tu žili, preto sa v úradných latinských datovaniach zapisoval názov v maďarčine ako „**Proszék**“ (1743).²¹

Ružomberok patril pod komorské panstvo Likava a neskôr spojené Likavsko-hrádocké panstvo. Ako zemepanské mesto založené s účasťou nemeckých kolonistov bolo v oficiálnych latinských datovaniach označované výlučne v nemeckej variante **Rosenbergh** (1752). Tento nemecký variant sa stal základom pre označenie obyvateľov mesta v slovenskom texte ako **Ružemberčzanja**.²²

Svätá Mara²³ bola vo vlastníctve likavského hradného panstva a liptovského prepošta. Podobne, ako v prípade Svätého Mikuláša, sa v 18. storočí úplne vytratilo pôvodné latinské pomenovanie Sancta Maria a aj v latinských datovaniach bolo nahradené maďarským **Szent Maria**. V rámci slovensky zapísaného textu žiadosti obyvateľov tejto dediny, ktorá bola pripojená k urbárskemu spisu, sa objavil názov **Swata Mara** (1778).²⁴

Svätý Ján²⁵ bol dedičným majetkom šľachtického rodu Szent-Ivány, čo sa podpísalo na tom, že sa v latinských datovaniach označuje len ako **Szent Iván** (1770).²⁶ V slovenských listoch poddaných rodu Szent-Ivány, ktorí sa obracali na svoj príslušný panský súd, používali pisári listu iba slovenskú podobu **Swaty Jan** (1781).²⁷

Svätý Mikuláš²⁸ bol podobne ako Ružomberok výsadným zemepanským mestom, ale na jeho založení sa nepodieľali nemeckí osadníci, ale miestne obyvateľstvo, ktoré bolo v poddanskom pomere k členom rodu Pongrácz, ktorí v meste žili. Preto zápis názvu nemal nemecký variant, ale latinský **Sanctus Nicolaus**. Táto forma sa však v priebehu 18. storočia úplne vytrácala a v latinsky spísaných častiach urbárskeho procesu sa najviac používala maďarská forma **Szent Miklos** (1756), od ktorej odvodili aj latinské prídavné meno **szent**

¹⁹ Dnes zatopená obec.

²⁰ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. VI., k. 648.

²¹ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. I., k. 645.

²² MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. I., k. 645.

²³ Dnes zatopená obec Liptovská Mara.

²⁴ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. VI., k. 648.

²⁵ Dnes Liptovský Ján.

²⁶ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. II., k. 646.

²⁷ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. VIII., k. 649.

²⁸ Dnes Liptovský Mikuláš.

miklossensis.²⁹ Mešťania Mikuláša však výlučne používali v slovenských úradných textoch označenie **Swaty Mikulaš** (1770) v rôznych gramatických pádoch.³⁰

Svätý Peter³¹ bol súčasťou majetkov rodu Potthornyay, ktorý sa angažoval v stoličnej správe, a tak aj v tomto prípade zaniklo pôvodné označovanie obce ako Sanctus Peter v latinských datovaniach, ktoré vytlačila maďarská forma **Szent Peter** (1750). Z nej bolo odvodené aj latinské prídavné meno **szent peteriensis**. V samotnom slovenskom texte otázok súdneho vypočúvania sa už uvádza slovenský variant **Swaty Peter**. V prípade tejto obce sa zachoval dobrý príklad toho, že ak vydali latinské svedectvo richtár a boženíci danej obce, nepoužili slovenskú verziu názvu, ale spomínanú maďarskú.³²

Teplá³³ patrila rodu Dvornikovics, ktorý tu mal svoje hlavné sídlo, ale napriek tomu nedošlo k tomu, že by doslovne preložili názov obce do maďarčiny. Aj v latinských datovacích formulách sa výhradne zaužívala slovenská verzia **Tepla** (1780).³⁴

Turík bol vo vlastníctve rodu Thuranszky, ktorý si nezmenil svoje priezvisko na maďarskú formu, a tak sa ani názov obce nezmenil. V latinských datovaniach sa používal naďalej slovenský názov **Thurik** (1744)³⁵ i **Turik** (1781), od ktorého bolo odvodené latinské prídavné meno **turikiensis**.³⁶

Veľká Paludza³⁷ s evanjelickým artikulárnym kostolom bola v rukách viacerých zemianskych rodov – Platthy, Lehoczky, a i. V slovenskom súpise dlhov Zuzany Raduch sa ako súčasť textu vyskytuje prídavné meno **welko paludzky**, takže podoba podstatného mena v nominatíve bola **Welka Paludza** (1760).³⁸

Závažná Poruba³⁹ bola spoločnou poddanskou obcou rodov Okolicsány, Szent-Ivány a Szmrecsány. I keď v nej nikto zo šľachticov nebýval, v latinskom datovaní sa zaužívala len maďarská forma **Német Poruba**, (1735), teda v preklade Nemecká Poruba. Napriek tomu sa v slovenskom variante používala forma **Zavažna Poruba**.⁴⁰

Zemianska Ľubelňa⁴¹ patrila viacerým rodom – Detrich, Rakovszky, a i. Preto sa podobne ako v Kráľovskej Ľubeli vžil aj v slovenskom hovorenom prostredí maďarský názov **Nemes Lubella** (1783), z čoho bol odvodené latinské prídavné meno **nemes lubellensis**.⁴²

²⁹ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. I., k. 645.

³⁰ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. II., k. 646.

³¹ Dnes Liptovský Peter.

³² MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. VIII, k. 649.

³³ Dnes Liptovská Teplá.

³⁴ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. VII., k. 648.

³⁵ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. VII., k. 648.

³⁶ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. VIII., k. 649.

³⁷ Dnes zatopená obec Paludza.

³⁸ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. II, k. 646.

³⁹ Dnes mestská časť Liptovského Mikuláša.

⁴⁰ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. I., k. 645.

⁴¹ Dnes miestna časť obce Ľubelňa.

⁴² MV SR, ŠABY, f. LŽ I., fasc. V, k. 647.

Pri zapísaní konkrétnych urbárov jednotlivých obcí stoliční úradníci plne rešpektovali slovenský jazyk, ktorým hovorilo miestne poddanské obyvateľstvo. Predtlačенý urbár v slovenskom jazyku bol na začiatku doplnený o názov obce, ku ktorej sa jeho ustanovenia vzťahovali. Ani v jednom prípade nebol názov obce uvedený inak ako v slovenskom jazyku. Pri písaní týchto názvov sa však úradníci riadili tým, že je nutné štandardizovať aj slovenské názvy, ktoré pretransformovali do kultúrnej slovenčiny. Tak napríklad nepoužili zaužívaný nárečový názov **Kralowgan Lubella**, ale nahradili ho názvom **Kralowska Lubela** (1772).⁴³

Na záver by som chcel uviesť príklad dvoch obcí, v ktorých prípade súčasné štandardizované názvoslovie pozmenilo názov obce, alebo zakrylo staršiu bohatú sídliskovú štruktúru.

Dnešná samostatná obec Malatíny vznikla spojením troch kuriálnych dedín, v ktorých žilo niekoľko šľachtických rodov. Tieto dediny sa podľa polohy v údolí potoka Malatínka nazývali: Vyšný Malatín, Stredný Malatín a najväčší Nižný Malatín. Súčasný spoločný názov združenej obce má logické opodstatnenie v tom, že označuje tri bývalé obce. Avšak pri pomenovaní jednotlivých častí vznikol nelogický novotvar Nižné Malatíny namiesto Nižný Malatín. Tento názov evokuje, že na území tejto miestnej časti v minulosti existovali aspoň dve dediny s názvom Malatín.

V prípade Svätého Kríža sa úplne vytratili pomenovania miestnych častí tejto obce, ktorá vznikla zlúčením desiatich zemianskych osád (Ančikovany, Cínovisko, Črnmô, IPOCHHAZA, Kráľovany, Leustachhaza, Motkovisko, Priechod, Stráňany, Záhorovište), pričom v Svätom Kríži stál pôvodne iba kostol a budova fary.⁴⁴ V priebehu 18. storočia tieto osady postupne splynuli a používali sa už len názvy niektorých – Ančikovany, Cínovisko, Črnmô, Kráľovany, Motkovisko a Záhorovište. Názvy menších z týchto osád sa v 18. storočí používali vždy v spojitosti s názvom Svätý Kríž – **Cin Swaty Križ** (1771), **Csrmno Szent Kereszt** (1743), **Király Szent Kereszt** (1754) a **Mothko Szent Kereszt** (1735). Bez názvu Svätý Kríž sa používali názvy osád **Ančsikovany** (1771) a **Zahorowisstye** (1742).⁴⁵

⁴³ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., inventárne číslo (ďalej i. č.) 852, k. 662.

⁴⁴ ULIČNÝ, Ferdinand. Dejiny osídlenia Liptova do konca 16. storočia (3. časť). In KUFČÁK, Emil – POVAŽANOVÁ, Valéria – PETRÁŠ, Milan (ed.). *Liptov 9: Vlastivedný zborník*. Martin : Osveta, 1987, s.78-82.

⁴⁵ MV SR, ŠABY, f. LŽ I., i. č. 852, k. 661; elench k súdnym spisom.

